

Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, II.

Háztartási szatellitszámla, 2010

© Központi Statisztikai Hivatal, 2018

ISBN 978-963-235-518-4 Ö

ISBN 978-963-235-520-7

Felelős kiadó:

Vukovich Gabriella

Szerkesztők:

Szép Katalin

Szókéné Boros Zsuzsanna

Szakmai lektorok:

Hüttl Antónia

Sik Endre

Szerzők:

Cseh Tímea (2.6, 3. fejezet)

Ercsey Zsófia (1.3 melléklet)

Gál Róbert Iván (5. fejezet)

Kasza Jánosné (1.2 melléklet)

Komolafe Magdolna (2.5, 3. fejezet, 1.4 melléklet)

Lakatos Miklós (1.2 melléklet)

Máténé Bella Klaudia (2.4, 3. fejezet)

Misánszki Sándor (2.4 fejezet)

Sebők Csilla (2.1, 2.2, 2.2.2, 2.3 fejezet, 1.1, 2.1.1, 2.2.4 melléklet)

Szabó Endre (5. fejezet)

Szép Katalin (1., 2.1, 2.2, 2.3, 3. fejezet, 1.1 melléklet)

Vargha Lili (5. fejezet)

Budapest, 2018

Tartalom

Bevezető	4
1. Módszertani alapok	6
1.1. A háztartási termelés fogalma	6
1.1. melléklet Tevékenységek osztályozása az időmérlegben	
1.2. A nemzeti számla által lefedett termelés és a háztartási termelés	8
1.2. melléklet Foglalkozások osztályozása	
1.3. A háztartási szatellit számla és szerkezete	10
1.3. melléklet Gazdasági tevékenység- és termék osztályozás	
1.4. A háztartási munka mennyisége	15
1.4. melléklet COICOP, Az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozása	
1.5. A háztartási munkaidő értékelése	16
1.6. A háztartási szatellit számla további tételei	18
2. A 2010. évi háztartási szatellit számla számításai	25
2.1. A háztartási termelésben felhasznált munka mennyisége	25
2.1.1. melléklet Az időmérleg-felvételek főbb módszertani jellemzői	
2.1.2. melléklet A nemzeti számlákban tartozó tevékenységek elkülönítése az időmérlegben szereplő tevékenységek közül	
2.1.3. melléklet A háztartási termelés tevékenységeinek előállítására időmérleg kódok alkalmazásával	
2.1.4. melléklet A háztartási termelés tevékenységei a 2009–2010. évi időmérleg-felvétel alapján a 15–84 éves lakosság körében (excel)	
2.2. Az értékeléshez használt munkaerőpiaci bérek jellemzői	34
2.2.1. melléklet Módszertani megjegyzések a 2010. évi egyéni bérek és keresetek adatfelvételhez	
2.2.2. melléklet Helyettesítő foglalkozások bruttó és nettó órabéradatai 2010-ben (excel)	
2.2.3. melléklet A helyettesítési bér adatok érzékenységvizsgálata	
2.2.4. melléklet A bérimputáció regressziós modelljének a kidolgozása	
2.3. A háztartási munkaidő értéke és szerkezete	41
2.3. melléklet A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási munka értéke (excel)	
2.4. Adók és támogatások a háztartási szatellit számlákban	46
2.5. A háztartási termelés folyó termelő-felhasználása és állóeszköz-felhalmozása	52
2.5.1. melléklet A háztartások fogyasztása a nemzeti számlákban és kapcsolat a háztartási szatellit számlával	
2.5.2. melléklet A háztartások szatellit számla szerinti bruttó állóeszköz-felhalmozásának és folyó termelő-felhasználásának részletes bontása, 2010	

2.6. A háztartási tartós javak állományának és értékcsökkenésének becslése	64
2.6. melléklet A háztartási termelést szolgáló tartós javak, 2010 (excel)	
3. A háztartási szatellit számla és a kiterjesztett nemzeti számla	75
3.1. A háztartási termelés elszámolása a nemzeti számlák rendszerében	75
3.1. melléklet Háztartási szatellit számla, 2010 (excel)	
3.2. A háztartási termelés alakulása, 2000–2010	85
3.2.1. melléklet A háztartási termelés és a háztartási szatellit számla összehasonlíthatósága, 2000–2010	
3.2.2. melléklet Összehasonlítható háztartási szatellit számlák, 2000, 2010 (excel)	
4. Összefoglalás és jövőt szolgáló tapasztalatok	95
4.1. Összefoglalás	95
4.2. Jövőt szolgáló tapasztalatok és fejlesztési igények	101
5. Láthatatlan transzferek: ki adja és ki kapja a háztartási munkát? (A háztartási szatellit számla egy alkalmazása)	108
5.1. Bevezetés: életpálya-finanszírozás transzferek révén	108
5.2. Időtranszferek 2010-ben: a háztartási munka korszerkezete	109
5.3. Férfiak, nők és az időtranszferek	115

Jelmagyarázat:

- A megfigyelt statisztikai jelenség nem fordult elő.
- .. Az adat nem ismeretes.
- ... Adatvédelmi korlátok miatt nem közölhető adat.
- , 1 A vonallal elválasztott adatok összehasonlíthatósága korlátozott.
- x A mutató nem értelmezhető.
- 0; 0,0 A mutató értéke olyan kicsi, hogy kerekítve zérust ad.
- R Revidált adat.

Bevezető

A társadalom tagjai nemcsak pénzért dolgoznak, hanem jelentős időt fordítanak fizetetlen munkára is. Fizetetlen munkát jellemzően saját háztartásuk, háztartástagjaik ellátására végeznek, de fizetetlen munka az is, amikor ellenszolgáltatás nélkül más háztartásokat segítenek, vagy szervezeten keresztül végeznek önkéntes munkát. A fizetett és nem fizetett munkára, a szabadidőre és a fiziológiai szükségletek kielégítésére fordított időről, a lakosság időfelhasználásáról az ún. időmérleg-felvételekből nyerhetünk információt (KSH 2010, KSH 2012). A társadalom fizetetlen, háztartási és önkéntes munkára fordított ideje nagyságrendben hasonló a fizetett munkaidőhöz, mégsem tekintik azt teljes egészében egy ország gazdasági teljesítményének, nagy része nem kerül számbavételre a nemzeti számlák keretében, így „láthatatlan” marad.

Nyilvánvaló, hogy a háztartási és piaci termelés nem függetlenek egymástól, a saját előállítású és vásárolt termékek, valamint szolgáltatások bizonyos mértékig egymás helyettesítői (pl. otthoni, éttermi étkezés), illetve egymás kiegészítői (pl. előkészített, gyorsfagyasztott étel otthoni felmelegítése, tálalása), és együttesen a társadalmi igények kielégítését szolgálják. Ha figyelmen kívül hagyjuk a háztartási keretekben végzett termelést, szolgáltatást, torzított képet kapunk a háztartások gazdasági szerepéről, jóllétéről. A fizetetlen és fizetett munka egyenlőtlenül oszlik meg a nemek között, és eltérő arányokat képvisel a fejlett és fejlődő országokban. A fizetetlen és fizetett munka eltérő gazdasági és társadalmi elismertséggel jár. Ezért az ENSZ égisze alatt az 1990 óta évente összeállított *Human Development Report* rendszeresen foglalkozik a fizetett és fizetetlen munka volumenével, arányaival és tendenciáival, a 2015. évi jelentés fő témája a munka (pl. UN HDRO 1995, 2015, 2016)¹ volt.

Makroszinten tévesen ítélné meg a gazdasági növekedés tendenciáit – növekedésként mutatjuk ki a láthatatlan munka piaci munkával való kiváltását, azaz az informális gazdaság társadalmivá válását, illetve torzított képet kapunk olyan országok gazdasági erejének összehasonlításakor, amelyekben az otthoni és piaci termelés aránya eltérő.

A kutatók régóta foglalkoznak a háztartási termelés mérési kérdéseivel. Áttörést hozott a nemzeti számlák rendszerének (SNA) 1993-as revíziója, amely ajánlasként fogalmazta meg a háztartási termelés nemzeti számla keretébe történő integrációját a háztartási szatellit számla formájában. Ezt a későbbi, 2008-as SNA revízió is megerősítette. Az utóbbi években a gazdasági fejlődés és a jóllét mérése kapcsán is újra a figyelem előterébe került a háztartási termelés és kapcsolata a nemzeti számlákban kimutatott termeléssel és fogyasztással (Stiglitz et al. 2009, Commission of the European Communities 2009). Az Európai Unióban a háztartási szatellit számla módszertanára az Eurostat (2003) egy nemzetközi munkacsoport által kidolgozott munkaanyagot jelentetett meg, de még nem volt érett a helyzet egy egységes európai módszertani standard elfogadására. Jelenleg az UNECE szervezésében működik egy munkacsoport², amelynek feladata az egyes országok eddigi gyakorlatainak és tapasztalatainak összegyűjtése, és ennek alapján ajánlások megfogalmazása.

¹ UNDP (United Nations Development Programme) (1995), *Human Development Report 1995*. New York: Oxford University Press.

² UNECE: Task Force on Valuing Unpaid Household Service Work
<https://www.unece.org/statistics/about-us/statexperts/task-force-on-valuing-unpaid-household-service-work.html>

A háztartási termelés mérésének egyik legfontosabb adatforrása az időmérleg-felvétel. A legtöbb országban, így Magyarországon is az időmérlegekhez kapcsolódóan készülnek számítások a háztartási termelés értékének becslésére. A KSH először az 1999/2000. évi időmérleghez kapcsolódóan publikált háztartási szatellitszámlát (Sik, Szép 2002, 2003). A 2009/2010. évi időmérleg-felvétel – a szatellitszámla fő adatforrása – alapján ismét lehetséges és fontos a háztartási szatellitszámla összeállítása. A KSH *A háztartási munka értéke, háztartási szatellitszámla Magyarországon*³ című kiadványban közölte a főbb eredményeket. Ebben a kötetben – a 2003. évi kiadványhoz hasonlóan – részletesen bemutatjuk a módszertant és az eredményeket.

A 2010. évre vonatkozó háztartási szatellitszámla összeállítását a KSH szakértőiből álló munkacsoport végezte. Sebők Csilla és Szép Katalin az időráfordítás mennyiségének és értékének becslését végezte az időmérleg-felvétel és az egyéni keresetek felvétele alapján, Cseh Tímea, Komolafe Magdolna, Máténé Bella Klaudia és Misánszki Sándor a folyó termelőfelhasználás, állóeszköz-felhasználás és az egyéb termelési adók, valamint egyéb termelési támogatások becslésével foglalkozott a nemzeti számlák adatainak felhasználásával. A kiadványban a nemzeti számlák adatai (GDP-adatok) a 2015. szeptember 30-i állapotnak felelnek meg.

A munkacsoport köszönetet mond Janák Katalin főosztályvezetőnek és az Életminőség-statisztikai főosztály dolgozóinak, hogy a szükséges adatokat rendelkezésünkre bocsátották, és végig segítették a munkát szakismeretükkel, tanácsaikkal (Kasza Jánosné, Merkl Ildikó, Wlaszlovitsné Brosch Judit, Varga Judit, Lakatos Judit); Szőkéné Boros Zsuzsa főosztályvezetőnek és a Nemzeti számlák főosztály munkatársainak. Az osztályozások helyes használatában sok segítséget kaptunk Ercsey Zsófiától, Kasza Jánosnétól, Lakatos Miklóstól. A szerzők köszönetet mondanak Hüttl Antónia és Sik Endre lektoroknak értékes javaslataikért. Vukovich Gabriella, a KSH elnöke kezdeményezte és mindvégig támogatta a munkát.

Az 1. részben röviden bemutatjuk a háztartási szatellitszámla rövid történetét nemzetközi kitekintéssel, fontosabb fogalmait, jellemzőit és módszertani alapjait. A 2. részben a háztartási szatellitszámla egyes tételeinek 2010. évre vonatkozó becsléseit ismertetjük. A 3. részben bemutatjuk a háztartási szatellitszámlát és a nemzeti számlákhoz illesztve a kiterjesztett termelésre vonatkozó termelési számlát. A 4. rész tartalmaz egy rövid tartalmi összefoglalót, és itt vázoljuk a további tennivalókat, javaslatokat. Az utolsó rész egy olyan tanulmányt tartalmaz, ami azt vizsgálja, hogyan alakulnak a társadalmi korcsoportok közötti transzferek a háztartási termelés figyelembevételével. Ez a szatellitszámla egy alkalmazásának tekinthető.

³ 2016. április 5. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/haztszatellit.pdf>

1. Módszertani alapok

Ebben a fejezetben röviden⁴ összefoglaljuk azokat az általános ismereteket, melyek a konkrét számítások megértéséhez szükségesek lehetnek.

1.1. A háztartási termelés fogalma

A köznyelvben, ha valakire azt mondjuk, hogy dolgozik, akkor arra gondolunk, hogy fizetett munkát végez. Ugyanakkor mindenki ismeri a háztartási munka fogalmát, azaz a köznyelv ezt is munkának tartja.

Az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO) a munka fogalmát egy nemzetközi standardban fogalmazta meg (ILO 2013). Eszerint a munka⁵ bármilyen nemű vagy korú személy minden olyan tevékenysége, amelynek célja, hogy javakat vagy szolgáltatásokat állítson elő mások vagy saját használatára.

A munka fogalma független annak formális vagy informális jellegétől, vagy legális voltától. Nem tekinthető munkának a koldulás vagy lopás, de a saját testi higiéniával és fiziológiai szükségletekkel kapcsolatos tevékenységek sem, és általában semmi, amit nem végezhet el más helyettünk (pl. alvás, tanulás, testedzés).

A kiegészítő magyarázat hozzáteszi, hogy munka bármilyen gazdasági egységben végezhető, legyen az piaci vállalkozás, egyéni vállalkozás, nem-piaci egység, mint kormányzat vagy nonprofit szervezet, vagy saját fogyasztásra termelő háztartás. Ez az SNA2008 általános termelés fogalmával teljesen összhangban van a forrás szerint.

Az első kérdés, hogy a háztartási termelés egyáltalán gazdasági termelésnek tekinthető-e.

A gazdasági termelés általános definíciója a nemzeti számlák alapján a következő: „Gazdasági termelőtevékenység minden olyan tevékenység, ami egy szervezeti egység irányítása és felelőssége alatt zajlik, s amelynek során munka, tőke, javak és szolgáltatások felhasználásával javak és szolgáltatások előállítására kerül sor. A gazdasági egység felelősséget vállal a termelés folyamatáért, és saját tulajdonába kerülnek az előállított javak vagy szellemi termékek, vagy jogosult arra, hogy az előállított szolgáltatás által elért eredményért vagy annak határtermékéért fizetséget vagy más ellenszolgáltatást kapjon...” (SNA2008 6.24)⁶

A háztartás egy szervezeti egység, amely termelőtevékenységet folytathat. A háztartások fizetetlen munkával nem értékesítésre, hanem saját felhasználásra szánt termelést is végezhetnek, ez a háztartási termelés. A háztartási termelést a továbbiakban ilyen értelemben használjuk. A háztartási termelés a háztartás mint sajátos gazdasági intézmény keretei között

⁴ A háztartási termelés és a háztartási szatellit számla elméleti alapjait részletesen ismertettük egy korábbi kiadványban (Sik-Szép 2002).

⁵ „Work comprises any activity performed by persons of any sex and age to produce goods or to provide services for use by others or for own use.” ILO 2013, 2. o.

⁶ A szatellit számla referencia éve 2010, amikor még az SNA 1993, illetve az ESA 1995 volt hatályban, de a hivatkozások már az SNA 2008-ra, illetve ESA 2010-re történnek. (System of National Accounts 1993 – Eurostat, IMF, OECD, UN és World Bank, European System of Accounts – ESA 1995 [Eurostat 1995] System of National Accounts 2008 – Eurostat, IMF, OECD, UN és World Bank, European System of Accounts – Regulation [EU] No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance).

zajlik, a háztartás az előállított javakkal rendelkezik, azokat vagy saját maga használja fel, vagy másoknak adja át ellenszolgáltatás nélkül. Ezek alapján a háztartási termelés gazdasági termelés.

A háztartási termelés határai a „**harmadik szereplő**” elve alapján⁷ definiálhatók. Reid (1934, 11. o.)⁸ definíciója szerint az is termelésnek számít, „amit egy háztartástag maga vagy egy másik tag számára végez, s ami helyettesíthető piaci javakkal vagy szolgáltatásokkal, ha a körülmények (jövedelem, piaci feltételek, személyes ambíciók) lehetővé teszik azt a háztartási csoporton kívülről megszerezni”. Ebben az értelmezésben nem tekintjük termelésnek pl. a tanulást, a tisztálkodást, a fiziológiai szükségletek kielégítését, mivel ezek nem végeztethetők el mással.⁹

Ugyanezen az elven alapul az előzőekben is idézett, nemzeti számlákra vonatkozó ENSZ kézikönyv értelmezése:

„Bár a javakat előállító termelési folyamatok könnyen azonosíthatók, a szolgáltatásokat eredményező termelést nem mindig olyan könnyű elkülöníteni más, szintén fontos és hasznos tevékenységektől. Azokhoz a tevékenységekhez, amelyek gazdasági értelemben nem termelők, olyan alapvető emberi tevékenységek tartoznak, mint az evés, az ivás, az alvás, a testmozgás stb., ugyanis senki nem alkalmazhat más személyt, hogy helyette ezeket elvégezze. Nem javíthatja erőnlétünket, ha valaki mást fizetünk, hogy eddzen helyettünk. Más oldalról viszont az olyan tevékenységek, mint a mosás, az ételkészítés, a gyermekgondozás, a beteg- vagy idősgondozás olyan tevékenységek, amelyeket más egységek is elvégezhetnek, azaz az általános termelés fogalmába tartoznak. Számos háztartás fizet háztartási alkalmazottat, hogy ezeket elvégezze” (SNA 2008 6.25).

A háztartástagok által fizetetlen munkával, vásárolt javak és eszközök felhasználásával előállított javakat és szolgáltatásokat – amelyek helyettesíthetők lennének háztartáson kívülről megvásárolt termékekkel és szolgáltatásokkal – **háztartási termelésnek** nevezzük. Az így előállított javakat közvetlenül a háztartás fogyasztja el. Ez tulajdonképpen a háztartások nem-piaci termelése. A háztartástagok fizetetlen munkája háztartási (termelő) munka.

Az is a háztartási nem-piaci termelés része, amikor fizetség nélkül végeznek munkát egy másik háztartás számára. Ez lehet segítség (altruizmus) vagy kölcsönös szívesség (reciprocitás) egyaránt.

⁷ Ezt a korlátot fogalmazza meg az SNA 2008 a 6.25 bekezdésben is.

⁸ “Household production consists of those unpaid activities which are carried on, by and for the members, which activities might be replaced by market goods or paid services, if circumstances such as income, market conditions, and personal inclinations permit the service being delegated to someone outside the household group.”

⁹ Természetesen az, hogy mi lenne elvégeztethető harmadik személlyel, az az adott társadalmi körülményektől, valamint szakértői megállapodásuktól is függ. Szakértői megállapodás például, hogy a saját haj ápolása, az arcápolás nem háztartási termelés, bár létezik fodrászat és kozmetika. A társadalmi körülmények változásával a láthatatlan munkának új formái is megjelennek. Például a gyógyászatban egyre inkább terjednek azok az orvosi műszerek, amelyekkel a páciens maga méri szervezete valamely jellemzőjét és – ha szükséges – maga végzi el a beavatkozást (pl. vérnyomás, cukorszint stb.). Idesorolhatjuk azt is, mikor a mérési eredményeket elektronikus úton továbbítja a műszer a szakembernek, és a páciens annak döntései alapján jár el. Ezt tekinthetjük úgy, mint termelés, hiszen az asszisztens vagy más egészségügyi szakember is elvégezhetné a méréseket és a beavatkozást. Hasonlóan viszonylag új jelenség egyes fórumok, azaz internetes konzultációs csoportok működése, ahol az érdeklődő felteheti kérdéseit, és más csoporttagok saját tudásuk alapján térítésmentesen megválaszolják ezeket a kérdéseket.

Az önkéntes munka fizetetlen jellege hasonló a háztartási munkáéhoz. Az önkéntes munka lényege (ILO 2011), hogy olyan tevékenység, amiért nem jár fizetség és más szervezetek vagy olyan személyek számára végzik, akik nem tartoznak a tevékenységet végző háztartásához. A közvetlenül más háztartás számára végzett fizetetlen munka a szokásos házimunka, míg a nonprofit vagy más szervezeten keresztül vagy annak számára végzett tevékenység sokszor szervezőmunka.

Megkülönböztetjük a **más háztartás számára** végzett fizetetlen munkát, valamint a szervezetek számára vagy azok szervezésében végzett fizetetlen munkát. A továbbiakban **önkéntes munka** alatt az utóbbit értjük.

A háztartási termelőmunka alapvető tulajdonsága, hogy fizetetlen, nem kerül értékesítésre.

A háztartási termelőmunka célja a háztartástagok igényeinek kielégítése, a háztartás anyagi jóllétének növelése. Ebben az értelmezésben a háztartási munkával előállított termékek és szolgáltatások a háztartás (természetbeni) jövedelméhez járulnak hozzá.

Láttuk, hogy a háztartások fizetetlen munkája egyben gazdasági termelés az általános fogalomnak megfelelően. Azonban a nemzeti számlák rendszere nem az általános termelést, hanem annak csak egy részét fedi le, és a különbség a háztartási termeléshez kapcsolódik.

1.2. A nemzeti számla által lefedett termelés és a háztartási termelés

Az ENSZ által ajánlott nemzeti számlák rendszere (SNA) a piacgazdasággal rendelkező országok számára kidolgozott teljes körű és konzisztens makrogazdasági számlarendszer, amely átfogó képet ad az ország gazdasági helyzetéről, a termelés, a jövedelmek keletkezése és elosztása, továbbá a jövedelmek felhasználása, a fogyasztás és a felhalmozás alakulásáról. Az európai nemzeti számlák rendszere (ESA) az SNA elveire épülő, az európai igényeknek és sajátosságoknak megfelelően adaptált, az uniós tagországok számára kötelezően előírt számlarendszer.

A nemzeti számlák rendszere a gazdasági termelés általános fogalmát definiálja (ld. 1.1 fejezet), de a számlák összeállításakor egy szűkebb, operatív fogalmat használ. A hangsúly a tranzakciók piaci megjelenésén van, amikor a termelőtől elkülönült¹⁰ szervezeti egység a felhasználó.

A nemzeti számlák keretében a termelés, a jövedelemképződés, az elosztás és újraelosztás, továbbá a jövedelmek felhasználása kerül elszámolásra a termék-, a termelési, a jövedelmek keletkezése, elosztása és felhasználása számlákban. Ezekben a számlákban az ESA intézményi szektorokat különböztet meg: a nem pénzügyi vállalatok, a pénzügyi vállalatok, az államháztartás, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények, valamint a háztartások szektorát. A továbbiakban csak a háztartások szektorával foglalkozunk.

Az SNA és az ESA (ESA 2.118) szerint a háztartás személyek kis csoportja. Tagjai együtt laknak és (legalább részben) osztoznak jövedelmen és vagyonon, illetve közösen használják a rendelkezésükre álló eszközöket (pl. lakást), fogyasztják a termékeket és szolgáltatásokat. A

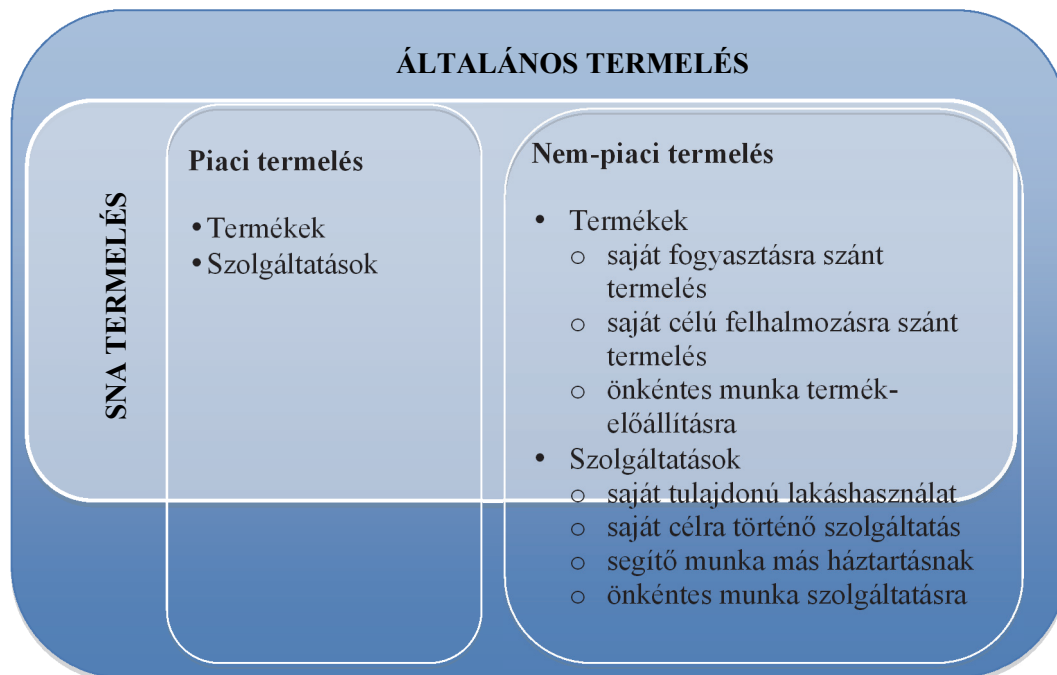
¹⁰ Ez nem jelenti azt, hogy egyes saját számlás tevékenységet ne mutatna ki, ilyen pl. a háztartásoknál a házilagos építkezés, illetve a nem pénzügyi vállalkozásoknál a saját számlás K+F.

nemzeti számlák szempontjain túlmenően a háztartás tagjai számos fogyasztói döntést is közösen hoznak meg, jellemző rájuk bizonyos háztartáson belüli munkamegosztás is, ami szintén alátámasztja szervezeti egységként való kezelésüket. A háztartások szektort (ESA 2.118) az egyének vagy egyének csoportjai mint fogyasztók, mint saját fogyasztásra termelők és mint értékesítési céllal termelő vállalkozók alkotják, feltéve, hogy az utóbbi esetben az értékesítési célú termelés nem a háztartástól elkülönült¹¹ termelőegységben folyik.

A nemzeti számlák (1.1. ábra) teljeskörűen tartalmazzák a háztartások értékesítési célú termelését (pl. egyéni vállalkozások termelése), ideértve az informális (nem regisztrált) gazdaságba tartozó tevékenységeket is, mint például a lakosság hulladékgyűjtő tevékenysége jövedelemszerzés céljából, be nem jelentett bérbeadás, magánórák stb. A fizetetlen (háztartások szektoron belüli) saját fogyasztásra szánt termelésből (sajátszámlás termelés) a nemzeti számlák csak a termék-előállítást ölelik fel egészében, tekintettel arra, hogy az akár értékesíthető is lenne. Az ESA európai viszonylatban csak a mezőgazdasági termelést és feldolgozást, valamint a házilagos építkezést tekinti számottevőnek, így ezek outputját veszi számításba. Előbbit saját termelésű fogyasztásként, utóbbit saját célú felhalmozásként értelmezi, mivel a lakásállományt a nemzeti számlákban állóeszközök közé soroljuk. Az ESA termelésfogalmába tartoznak az önkéntes munkával előállított termékek is, pl. közösségi épületek építése. Számos érv (elsősorban mérési problémák) szól amellett, hogy a fizetetlen munkával végzett szolgáltatás ne legyen része a nemzeti számláknak, egy kivétel mégis van. A sajátszámlás szolgáltatások közül egyedül a sajátlakás-szolgáltatás kerül be a nemzeti számlákba, hogy a saját vagy bérelt lakások arányának különbségeiből (időbeli vagy országok közötti összehasonlításnál) adódó torzításokat semlegesítsék.

1.1. ábra

Az általános termelés és az SNA termelés határai a háztartások szektorban

¹¹ A háztartások szektor termeléseként kerül elszámolásra pl. az egyéni vállalkozók tevékenysége, de egy kft.-é már nem, mert az már a háztartástól elkülönült termelőegység.

A nemzeti számlákban szereplő termelés határai a számlák logikája alapján egyben meghatározzák a háztartások jövedelmének és fogyasztásának figyelembe vett határait is. Az általános termelés számbavétele helyett a termelés operatív megközelítéséből következően a nemzeti számlákban kimutatott háztartási jövedelem nem tartalmazza a saját számlás szolgáltatásból származó jövedelem nagy részét, a háztartások fogyasztása nem tartalmazza a saját termelésű szolgáltatások értékét. Ennek a korlátozásnak a következménye, hogy a nemzeti számlák nem teszik lehetővé a háztartások jövedelmének nemzetközi általános fogalom szerinti mérését. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet háztartások jövedelmére elfogadott fogalma (ILO 2003) szerint a háztartások jövedelme magába foglalja nemcsak a foglalkoztatottságból származó jövedelmet (fizetett munkát és önfoglalkoztatást is), a tulajdonosi jövedelmet és a kapott folyó transzfereket, hanem a háztartáson belül saját fogyasztásra szánt szolgáltatásokból származó jövedelmet is. Ez a fogalom összhangban van a Canberra kézikönyvben (UNECE 2011) és OECD kiadványban (OECD 2013) szereplő háztartási jövedelem fogalommal, de ez felel meg az általános termelés fogalmának is. Hasonlóképpen a nemzeti számlákra vonatkozó kézikönyvekhez, ezek a források is definiálják a háztartások jövedelmének operatív fogalmát, ami megfelel a nemzeti számlákban felölelt termelés operatív fogalmának, és nem tartalmazza a háztartási termelésből származó jövedelem egy részét.

A háztartások nemzeti számlákban elszámolt termelése tehát szűkebb, mint a háztartások gazdasági termelésének teljes köre. A háztartási termelés jelentős része (a szolgáltatások – a saját lakásszolgáltatás kivételével) kimarad, azaz a háztartásokban végzett fizetetlen munka nagy része egyben láthatatlan is marad a gazdaságstatisztika számára.

A továbbiakban ennek megfelelően megkülönböztetjük a háztartások szektor termelése, azaz a **háztartások termelése**, valamint a **háztartási termelés** fogalmakat. A háztartások szektor termelése, azaz a háztartások termelése alatt a háztartási szektor nemzeti számlákban elszámolt termelését értjük, míg a háztartási termelés alatt a háztartások nem-piaci termelését ld. 1.1. ábra.

1.3. A háztartási szatellit számla és szerkezete

Hagyományosan a fizetett és fizetetlen munka egyenlőtlenül oszlik meg a nemek között. Ugyanaz a munka lehet fizetett vagy fizetetlen, ez a társadalmi és gazdasági körülményektől függ. A gazdaságstatisztika feladata, hogy a gazdaság teljesítményét különböző aggregátumokban mérje. “A pénz széles körű elterjedése, és a gazdagság és a jövedelem pénzben való kifejezése tette lehetővé, hogy közös mértékegységet adhassunk a természetes ismérvek szerint különböző gazdasági jelenségeknek.”¹² Értelemszerűen a makrostatisztika, a nemzeti számlák rendszere és a közgazdaságtani elemzések elsődlegesen a piaci folyamatokra terjedtek ki, és a fizetetlen munkát és ezzel együtt a női munka, gazdasági szerepvállalás elemzését a szociológiára hagyták. Mivel nem ismerték el a fizetetlen munka gazdasági szerepét, az ilyen tevékenységet nem tekintették termelőnek, az ilyen munkát végzőket inaktívnak nevezték. Ennek negatív hatása volt a nemek közti egyenlőségre is, mivel a gazdaságpolitikai döntések alapja a makrostatisztika – és a döntések hatásait is ilyen szinten mérik –, így a fizetetlen munka

¹² Hüttl Antónia: A gazdasági mérés történetéről: adatok, elmélet, gazdaságpolitika. www.kszemle.hu

figyelmén kívül maradt. Pedig a fizetetlen munka a fizetett munka párja. Az egyik változása nem képzelhető el a másik változása nélkül. A lakosság igényeinek jelentős részét a fizetetlen munka elégíti ki (UNDP 1999).

A lakossági fogyasztás és jövedelem mérésének kérdései a nemzeti számlák 1993-as rendszerének előkészítő munkáiban is fontos szerepet játszottak (Drechsler L.–Semjén A. 1986). Az akkori változtatások egyik motivációja a háztartások megfelelő kezelése volt, a mikro- és makrostatisztika összhangjának követelménye, az országos átlagok mögött a rétegek jövedelmi és fogyasztási viszonyaira, az eloszlásra figyelés, hasonló célok ma is napirenden vannak.

A 2008-as válságot követően a gazdasági fejlődés és a jóllét mérése kapcsán is újra a figyelem előterébe került a háztartási termelés és kapcsolata a nemzeti számlákban kimutatott termeléssel és fogyasztással (Stiglitz et al. 2009, Commission of the European Communities 2009). Javaslataik között szerepel a háztartások szempontjainak hangsúlyozása, a jövedelem mérésének kiterjesztése a nem-piaci tevékenységekre, az összesen és átlagértékek mellett az eloszlásra, az egyenlőtlenségek mérésére is legyen lehetőség. Az Eurostat az igények kielégítése érdekében különböző munkacsoportok keretében folytatja a munkát, többek között a meglévő társadalomstatisztikai felvételek továbbfejlesztését, hogy az ezekből nyerhető információk a nemzeti számlákhoz kapcsolhatók legyenek.

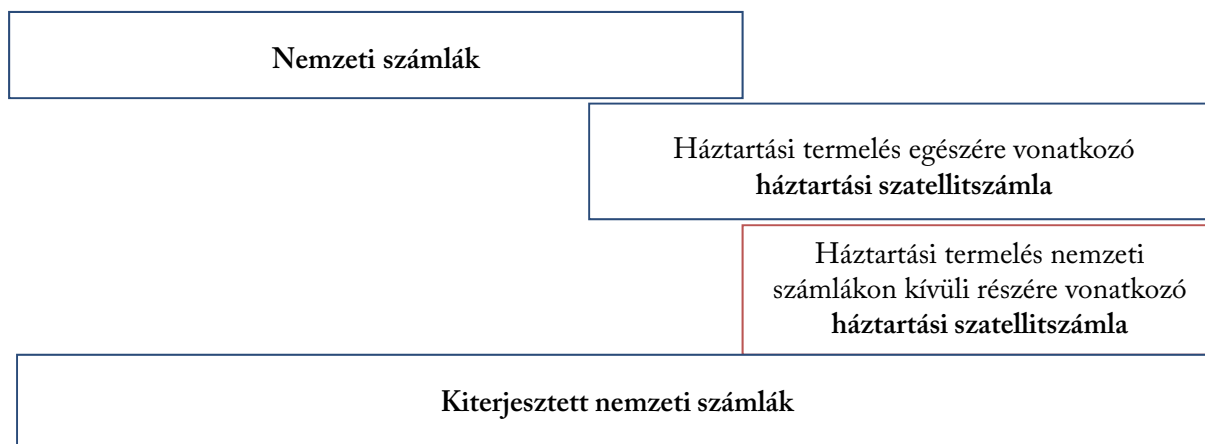
Korlátozottan, de megoldást jelenthet a nemzeti számlákhoz illeszkedő szatellit számla kidolgozása, ami fogalmi rendszerében és struktúrájában illeszkedik a nemzeti számlák központi rendszeréhez, ugyanakkor speciális igényeket is kielégít a háztartási keretekben, saját felhasználásra folyó termelés teljes körű elszámolásával. Ezt a megoldást már az 1993-as SNA (*System of National Accounts*) is javasolja, a későbbi, 2008-as revízió¹³ is megerősíti.

A háztartási szatellit számla célja az, hogy teljes képet adjon a háztartási termelésről; hogy ábrázolja a különböző típusú háztartások jövedelmét, fogyasztását és megtakarítását, valamint a gazdaság többi részével való kölcsönhatásokat (ESA 22.89).

A háztartási szatellit számlából teljes képet kaphatunk a háztartások termelőtevékenységéről. A nemzeti számlákhoz illesztve (1.2. ábra) – azaz azt kiegészítve a nemzeti számlákban figyelembe nem vett termelésre vonatkozó résszel képet kaphatunk a „kiterjesztett termelésről” (azaz az általános termelés-fogalomnak megfelelő) a „kiterjesztett nemzeti számlák” segítségével. Varjonen és szerzőtársai (2006) Finnországra vonatkozóan bemutatják a lehetséges viszonyítások kapcsolatait. A gyakorlatban azonban a legtöbb ország (így Magyarország is) csak a nemzeti számlákon kívül eső rész becslését tekinti elsődleges feladatának.

A továbbiakban a nemzeti számlákban termelőként figyelembe nem vett rész becslésével foglalkozunk, tehát az egész 2. fejezetben erről lesz szó. A 3. fejezetben, ahol összeállítjuk a háztartási szatellit számlát és összeillesztjük a nemzeti számlákkal, mindig jelöljük, hogy szűk vagy tág értelemben használjuk a háztartási szatellit számla kifejezést, azaz a háztartási termelés egészére vagy csak a nemzeti számlákon kívüli részre vonatkoznak-e az adatok.

¹³ A jelenleg is érvényes 2008-as SNA 29. fejezete foglalkozik a szatellit számlákkal, ezen belül a 29.143–29.151 bekezdések a fizetetlen háztartási munka értékelésével, elszámolásának lehetőségeivel. Az ESA 2010 az SNA-val összhangban foglalkozik a „háztartási termelés” számlával a 22.89–22.95 bekezdésekben.

A háztartási szatellit számla és a nemzeti számlák

A nemzeti számlákhoz való illeszthetőség érdekében a nemzeti számlák kategóriáit, becslési ajánlásait javasolt alkalmazni.

A nemzeti számlák termelési számlája a kibocsátás értékéből vezeti le a bruttó, illetve nettó hozzáadott érték mutatóit a piaci termelőnek tekintett szektorok (pl. nem pénzügyi vállalkozások) esetében. A nem-piaci szektorok (háztartásokat segítő nonprofit szervezetek vagy államháztartás) nem-piaci termelését költségalapon értékeli, bár ezeknek lehet másodlagos piaci termelése is. A háztartásokat a nemzeti számlák piaci termelőnek tekinti, így a nemzeti számlákban figyelembe vett nem-piaci termelését is – átlagos profittal növelt – piaci áron értékeli. Másik megközelítés a kibocsátás (output) alapú becslés, amely esetben a háztartási termelésben előállított termékeket a piacon kapható hasonló minőségű termékek árain értékeli. Ezt a módszert a háztartási szatellit számla esetében kevés ország (az Egyesült Királyság és az USA) alkalmazza, elsősorban a háztartási termelésben előállított termékek és szolgáltatások minőségének becslési nehézségei miatt. Bár az Eurostat ajánlás (2003) mindkét megközelítést elfogadhatónak tartja, Európában általánosan elterjedt a költség (input) alapú becslés (1.3. ábra). A költségalapú becslésnél a háztartási termelés értékét a ráfordítások becsült értékéből építjük fel, ilyenek pl. a ráfordított munkaidő értéke, felhasznált anyagok, szolgáltatások értéke, a termeléshez használt tartós fogyasztási cikkek (tűzhely, porszívó) állóeszköz-felhasználása. Költségalapon becsülve nem mutatjuk ki a háztartási szolgáltatásokhoz használt eszközök lehetőségköltségét.

A magyar háztartási szatellit számla összeállításánál költségalapú becslést alkalmaztunk.

A háztartási termelési számla becslése

Költségalapú becslés	Munka értéke (munkaidő megfelelő órabérrel értékelve)
	+ egyéb termelést terhelő adók
	– egyéb termelési támogatások
	+ állóeszköz-felhasználás
	= Bruttó hozzáadott érték
	+ folyó termelőfelhasználás
	= output értéke

A háztartási szatellit számla szerkezetének másik dimenziója a termelés háztartási funkciók szerinti bontása. A háztartási termelőmunka fő céljai (Eurostat 2003): lakhatás, ételmezés, ruházkodás és gondoskodás a rászoruló családtagokról (gyermek, betegek, idősek), szállítás, továbbá a definícióból következően az önkéntes munka. Ezekhez a fő célokhoz különböző kiegészítő tevékenységek is tartoznak, mint a tisztítás, takarítás, mosás, mosogatás. Az irányítás, a feladatok megszervezése, bár nélkülözhetetlen a háztartás működéséhez, igen sokszor időben nem különíthető el más tevékenységektől. Ez a háztartás sajátosságai közé tartozik (Pollack 1985). A szállítás – jellegét tekintve – minden fő célhoz kapcsolódóan felmerülő kiegészítő tevékenység. Nagy súlyánál és jellegzetességeinél fogva az ajánlásba mint önálló cél került bele, bár kiegészítő tevékenységként kezelését is elfogadhatónak ítéli. A tevékenységek csoportjait egészíti ki az önkéntes munka hatodikként.

A magyar szatellit számla becslésénél a szállítás/utazás tevékenységeit nem külön kategóriaként kezeltük, hanem kiegészítő tevékenységként, azaz azon kategória alá soroltuk be, ami érdekében felmerült, pl. a gyerek óvodába vitele a gondoskodás alá.

Alkalmazott osztályozások

A munka során minden tétel becslésénél felmerült az osztályozások kérdése. Se az időfelhasználás, se a foglalkozások, se a gazdasági tevékenységek, se a termékek érvényes osztályozási rendszerei kialakításánál nem volt szempont a háztartási és önkéntes munka elszámolási céljainak szolgálata. A fizetett és fizetetlen munka közötti szoros kapcsolat miatt ezek az osztályozások nem teljesen idegenek ezektől a céloktól. A gyakorlatban a nemzeti számlák és a kapcsolódó statisztikák is ezek segítségével kezelik a háztartási termelés nemzeti számlákban szereplő részét. A háztartási szatellit számla összeállításakor azonban szükség volt az osztályozások a szatellit számla céljainak megfelelő kezelésére. A háztartási szatellit számla jobban tölthetné be feladatát, ha minél részletesebb – nem csak aggregátum – szinten összekapcsolható lenne a nemzeti számlákkal. Ezt segítené, ha az osztályozások további fejlesztésénél a piaci folyamatokkal konzisztens módon figyelembe vennék a fizetetlen munka számbavételének szempontjait is. Ezek a kérdések már évtizedekkel előbb is felmerültek (Mary Chamie: Toward an International Standard Classification of All Activities for the study of economic and social production in satellite accounting frameworks. In: UN DESA 2000), látható előrelépés csak az időmérleg-tevékenység osztályozásában történt (UN 2017).

A magyar időmérleg-tevékenység osztályozása elég részletes ahhoz, hogy nagy pontossággal elkülöníthetők legyenek a háztartási termelés tételei. Ezek eseti megoldások. A statisztikával szembeni igények alapján várható növekvő adatigény a munka és a háztartási termelés időráfordítására. További szempont a nemzetközi standardokhoz való alkalmazkodás. Konkrétan a nemzeti számlák kategóriáinak megfelelő munkaráfordítások, továbbá a háztartási termelés munkaráfordításainak osztályozáson belüli elkülöníthetőségéről van szó. Ez annál is inkább szerencsés, mert az ILO standard munka fogalma is konzisztens a nemzeti számlák általános termelés fogalmával, valamint a nemzeti számlákban elszámolt termelés munkaráfordítás fogalmával. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2017. évi ülésén elfogadta az ICATUS 2016 tevékenységosztályozást, ami megfelel ennek a kritériumnak. Természetesen felmerül az időbeni és térbeni összehasonlíthatóság dilemmája – új osztályozás elfogadásával javul a relevancia és a nemzetközi összehasonlíthatóság, de romolhat az időbeni. A probléma

megfelelő fordítókulcsokkal korlátok közt tartható. Az időmérleg-felvételek tevékenységosztályozásairól lásd az [1.1. mellékletet](#).

A FEOR a foglalkozások egységes osztályozási rendszere, amelyet jellemzően a fizetett munkát vállalók esetében alkalmaznak. A FEOR egyes kategóriái áttételesen, az otthoni termelőtevékenységnek megfelelő piaci foglalkozás jellemzőjeként feleltethetők meg a háztartási termelésben előforduló foglalkozásoknak. Erről lásd bővebben [1.2. mellékletet](#).

A TEÁOR gazdasági tevékenységek osztályozása, amely konzisztens a nemzeti számlákban elszámolt termelés fogalmával. Elméletileg alkalmas lehet a háztartási termelőtevékenységek besorolására a megfelelő „helyettesítő” piaci tevékenység kategóriáiba. Ez a jelenlegi gyakorlat azokat a tételeket illetően, amelyek ma is a nemzeti számlák részét képezik, mint pl. a házilagos építkezés, a mezőgazdasági termelés saját fogyasztásra. Itt továbblépést jelentene, ha ez az osztályozás preambulumban megfogalmazott célok között megjelenne és a tartalmi meghatározásban is szerepelne. A TEÁOR-ról és a kapcsolódó TESZOR-osztályozásokról lásd [1.3 mellékletet](#).

A háztartási termelés célja a saját háztartás igényeinek kielégítése, így logikailag közvetlen a kapcsolata a javak és szolgáltatások fogyasztási cél szerinti osztályozásával, azaz a COICOP-pal. Az eleve csak a vásárolt fogyasztás célok szerinti osztályozására szánt COICOP továbbfejlesztésekor megvalósítható lenne egyrészt a háztartási és fogyasztási célok megfeleltetése, másrészt az élelmiszerfőcsoporthoz hasonlóan a feldolgozatlan termék, illetve feldolgozott termék szerinti részletezés bevezetése más főcsoportokban is. Ennek segítségével nemzetközileg összehasonlítható módon mérhető lenne a háztartási és piaci termelés szerepe a végső fogyasztásban, továbbá megkönnyítené a szatellit számla output-alapú összeállítását és így a hatékonyságelemzést is. Erről bővebben lásd az [1.4. mellékletet](#).

Meg kell jegyeznünk, hogy a háztartási és az önkéntes munka osztályozásai önmagukban csak lehetőséget biztosítanak a megfigyelésükre, de elemzés készítéséhez adatokkal kell rendelkezniük. Ezekre jó példák az egyes fejezetekben ismertetett statisztikai adatgyűjtések eredményei (időmérleg, HKÉF, nonprofit szervezetek éves kérdőíve stb.).

Nemzetközi összehasonlíthatóság

A háztartási termelés mérésének kérdései napirenden vannak a nemzetközi statisztikai szervezetek módszertani kiadványaiban is azzal a céllal, hogy elősegítsék a nemzetközi standardok kialakítását és így az összehasonlíthatóságot. Az ENSZ Statisztikai Bizottsága kiadványban foglalta össze a háztartási szatellit számlával kapcsolatos megközelítéseket, tapasztalatokat (UN 2000). Az Európai Unióban a háztartási szatellit számla módszertanára az Eurostat (2003) nemzetközi munkacsoport által kidolgozott munkaanyagot jelentetett meg, amely ajánlásokat fogalmaz meg, a lehetséges módszereket ismerteti, mivel még nem érett a helyzet egyetlen egységes európai módszertani standard elfogadására. Ugyancsak a nemzetközi standardizálás felé tett lépésként értékelhető az IARIW (International Association for Research in Income and Wealth) háztartások termelésével foglalkozó konferenciája¹⁴, továbbá az

¹⁴ 32nd General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth. Boston, USA, August 5-11, 2012. <http://www.iariw.org/c2012.php>

UNECE nemzetközi munkacsoportja¹⁵, amelynek feladata az egyes országok eddigi gyakorlatának és tapasztalatainak összegyűjtése és ennek alapján ajánlások megfogalmazása.

A nemzeti számlákkal való illeszthetőség érdekében a nemzeti számlák kategóriáit, becslési ajánlásait javasolt alkalmazni.

A háztartási termelés iránti növekvő érdeklődést tükrözi, hogy egyre több országban¹⁶ állítanak össze háztartási szatellitszámlákat. Szerkezetükben és fogalmukban ezek mind követik a nemzetközi ajánlásokat, a számítások eredményét befolyásoló módszertani különbségek mégis jelentősek, így az adatok alapvetően csak egy-egy országban belül összehasonlíthatók.

A továbbiakban a költségalapú becslés egyes elemeire vonatkozó ajánlásokat ismertetjük.

1.4. A háztartási munka mennyisége

A költségalapú becslés egyik legfontosabb erőssége a háztartási munkára fordított idő mennyiségének megbízható becslése a nemzetközi ajánlások alapján harmonizált időmérleg-felvétel. Az időmérleg-naplók¹⁷ segítségével részletes bontásban ismerhetjük meg a lakosság különböző tevékenységekre fordított idejét. Az időmérleg-felvétel arra is lehetőséget teremt, hogy az időfelhasználás sajátosságait a népesség különböző csoportjaira elemezzük (lásd a „Háztartási és önkéntes munka mérése, elemzése” című kötetben Sebők Csilla tanulmányát).

A harmonizált európai és a magyar időmérleg-felvétel tevékenységi listája is elég részletes ahhoz, hogy elkülönítsük az SNA keretébe tartozó termelést az egyéb termelőtevékenységtől, az egyéb termelőtevékenységet – a harmadik szereplő elve alapján – a fiziológiai szükségletek kielégítésére fordított időtől és a szabadidőtől.

Ennek ellenére egyes tételeknél adódhatnak besorolási bizonytalanságok (Varjonen et al. 1999).

Mivel a házépítés és -felújítás a nemzeti számlák része, a szatellitszámlák számításába csak a kisebb lakásfelújítás, karbantartás munkái kerülhetnek be.

Mivel az élelmiszerként szolgáló növények termelése, feldolgozása és tárolása a nemzeti számlák része, csak a lakás és a kert díszítésére szolgáló dísznövények ápolása kerülhet be a szatellitszámlába. Hasonlóképpen a haszon- és élelmezési célú háziállattartás a nemzeti számlák része, de a dízállattartás (házi kedvencek gondozása) már csak a háztartási szatellitszámlába kerülhet be.

Amennyiben ezek a kategóriák nem különíthetők el pontosan, javasolják a ráfordított idő önkényes megosztását, egyéb információ hiányában akár fele-fele alapon is. Ahol kis időráfordításról van szó, elfogadhatónak tartják a kategóriák összevonását is, pl. az önkéntes munkák körében.

Az időmérleg-felvétel információt szolgáltat a párhuzamosan végzett tevékenységekről is (pl. főzés közben gyerekfelügyelet, vagy TV-nézés közben zöldborsó kifejtése). Általános ajánlás az elsődleges tevékenységek szerinti számbavétel. Nagy eltérések adódhatnak, ha nem így járunk

¹⁵ UNECE: Task Force on Valuing Unpaid Household Service Work. <https://www.unece.org/statistics/about-us/statexperts/task-force-on-valuing-unpaid-household-service-work.html>

¹⁶ Lásd a fejezet végén az összeállítást.

¹⁷ Lásd bővebben [2.1.1. melléklet](#)ben Sebők Csilla tanulmányát.

el, ugyanis nem egységes az értelmezése például alvás idején az „ügyeleti időnek” gyerekek esetében. Ennek ellenére pl. az Egyesült Királyságban többes számbavételt alkalmaznak.

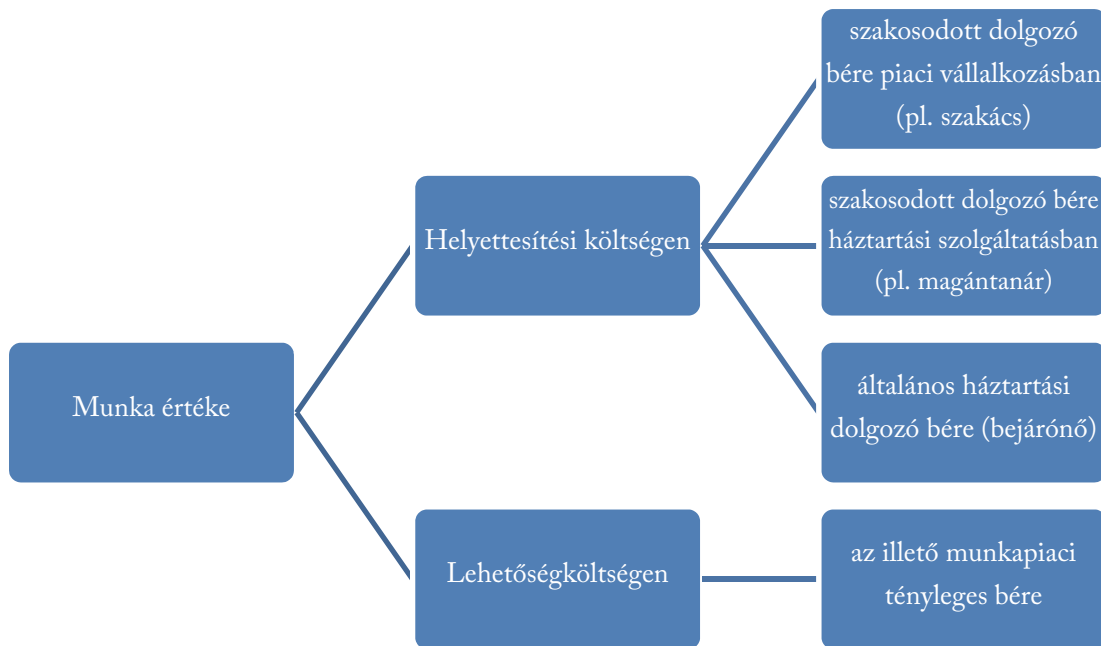
Magyarországon csak a főtevékenységként regisztrált tevékenységeket vettük számításba. Egyes tevékenységek a háztartás több célját is segítik, így nem egyértelmű a célok közti besorolás. Ilyen esetekben célok szerinti megosztást alkalmaztunk (több esetben nem eléggé megalapozott) szakértői becslés alapján. Példa erre a fűtés, ami a lakhatást éppúgy szolgálja, mint a gondoskodást. Erre vonatkozó ajánlás kidolgozásához még további input-output-táblák elemzése alapján végzett kutatás szükséges.

1.5. A háztartási munkaidő értékelése

Az otthoni munkaidőt az időegységre jutó bér segítségével értékelhetjük. A megfelelő bér kiválasztását a helyettesítési költség vagy a lehetőségköltség¹⁸ elvei alapján végezhetjük (1.4. ábra).

1.4. ábra

A háztartási munkaidő értékelésének módszerei

Forrás: Eurostat 2003.

A Helyettesítési költség módszer esetén olyan személy munkaerőpiaci bérét használjuk, aki ezt a munkát „harmadik személyként” elvégezhetné. Ezen belül is több megoldás lehetséges:

- Piaci vállalatok szakosodott dolgozói (pl. szakács, óvónő, pénzügyi menedzser) béreit alkalmazva az lehet a probléma, hogy az ő munkakörülményeik, szakismereteik, hatékonyságuk jelentősen különbözhet a háztartási körülmények között dolgozó személyekétől. Ugyanakkor a háztartási munkák naponta ismétlődő tevékenységeiben a gyakorlat és a tapasztalat hasonló hatékonyságot eredményezhet (Varjonen et al. 2006).

¹⁸ Angol megfelelője *opportunity cost*, amit határáldozati, újabban lehetőségköltségnek is fordítanak.

- Lakossági szolgáltatásban szakosodott dolgozók (pl. takarító, gyerekefelügyelő, magántanár, háztartási gépszerelő) bére alkalmasabbnak tűnhet, mivel az ő munkakörülményeik hasonlóak a háztartási munkát végzőkéhez, azonban csak korlátozott számú tevékenységre léteznek ilyen dolgozók, és jellemzően nincs megbízható adat a bérekről.
- Általános helyettes (pl. bejárónő, házvezetőnő vagy idősek, sérültek, betegek gondozását vállaló) dolgozók bére egyszerű megoldásnak tűnik. Az általános helyettesek sem látnak el minden feladatot, jellemzően az irányítási feladatokat nem, továbbá bérük nem alkalmazható a szervezetekben végzett önkéntes munka esetében. További probléma, hogy általában a kis esetszám és a gyakori informális jelleg miatt statisztikailag megbízható adat ritkán áll rendelkezésre.

Az EU-ban alapul szolgáló ajánlás (Eurostat 2003) az általános helyettes bérét tartja a legalkalmasabbnak a hasonló munkafeltételek és az egyszerű alkalmazhatóság miatt. Az egyes foglalkozásokra az ILO-foglalkozások nemzetközi standard osztályozása alapján készültek javaslatok¹⁹, akkor az ISCO88²⁰ szerint. A szervezetekben végzett önkéntes munka értékelésére a közösségi vagy társadalmi szolgáltatásokban jellemző foglalkozások bére vagy az ilyen szervezetek átlagbére a javasolt megoldás.

A lehetőségköltség (*opportunity cost*) módszer esetén a háztartási munkát végző személy munkaerőpiaci bérét használjuk. A számítás elméleti alapja a közgazdaságtannak az a klasszikus feltételezése, hogy a munkaerő tulajdonosa maximálni igyekszik hasznát. A mikroszintű döntési folyamat a hasznosság-maximalizálás elve alapján az illető ennyi bérről mond le, amikor munkaerőpiaci munka helyett otthoni munkát végez.²¹ A módszer következménye, hogy ugyanarra a munkára személyenként más és más bért²² számolunk el. A módszer egyik problémája, hogy a munkaerőpiaci és otthoni munkaórák közötti választás nem mindig lehetséges, továbbá vannak olyan személyek, akiknek nincs aktuálisan munkaerőpiaci munkája. A módszer hátránya, hogy nem tükrözi a végzett házimunka hasznosságát makrogazdasági szempontból, nem konzisztens a nemzeti számlák koncepciójával. Ezért egyik forrás sem ajánlja ezt az értékelési módszert a háztartási szatellit számlákhoz.

A magyar szatellit számla esetében az általános és speciális helyettes módszert is használtuk. A fizetetlen munkaidő lehetőségköltségen való értékelése érdekes elemzési lehetőségeket biztosít, így ezt a számítást is elvégeztük.

A foglalkozásokra vonatkozó döntéshez hasonló gyakorlati jelentőségű az a kérdés, hogy nettó vagy bruttó bért használjunk. A munkavállaló és a munkaadó által fizetett béreket terhelő adók akár a bérek felét is kitehetik, ezért a döntés nagymértékben befolyásolja az eredményeket. Két elvi megközelítés mellett szólnak érvek. A helyettesítési elv alapján, ha a háztartás a piacon venné meg a szolgáltatást, (vagy mással végeztetné a munkát), akkor a bruttó bért kellene

¹⁹ Általános helyettes céljaira Nursing associate professionals (ISCO-88 3231; ISCO-08 3221), Domestic home-keeper (ISCO-88 5121; ISCO-08 5152), Home-based personal care workers (ISCO-88 5133; ISCO-08 5322).

²⁰ Nemzetközi foglalkozási osztályozás, bővebben ld. [1.2. melléklet](#).

²¹ A mikroszintű döntési modell kidolgozása Becker nevéhez fűződik (Becker 1965).

²² Az OECD 2013 például *opportunity cost* módszernek nevezi azt, amikor a fizetetlen munkaidőt az országos piaci átlagbérrrel értékeli. Ez jelentős egyszerűsítés, hiszen korábbi kutatások kimutatták, hogy az otthoni munkaidőráfordítás nem arányos a munkaerőpiaci munkaidővel, így az eredmény torzított lesz.

megfizetni. Nettó bér használata mellett két érv is felhozható. Az egyik az, hogy a nemzeti számlákban a saját számlás (saját felhasználási célú) termelést a termelő által realizált költségszinten veszik számba, a nettó bér ebben az esetben a háztartási szolgáltatást nyújtó költsége. A másik érv, ha a háztartási termelést a háztartás saját jövedelmének helyettesítőjeként fogjuk fel, akkor a nettó bér tekinthető alkalmasabb megoldásnak, a nettó bérszint mutatja a háztartások jóllétéhez való hozzájárulást. A nettó bér mellett érvel az OECD tanulmány (OECD 2013) is, mivel gyakori, hogy ha a háztartások közvetlenül alkalmaznak munkaerőt, az az informális gazdaságban marad bejelentés és adófizetés nélkül. A bruttó bérek alkalmazása mellett szól az, hogy a kormány vagy a háztartásokat segítő nonprofit intézmények háztartásoknak nyújtott szolgáltatásait is munkáltatói terhekkkel növelt bruttó bérrel értékelik, de az is igaz, hogy ez esetekben ezek az adók ténylegesen befizetésre kerülnek és pl. nyugdíjjogosultsággal is járnak. Az Eurostat (2003) nem tesz ajánlást, csak a kutatók megosztottságáról számol be. A gyakorlatban a szatellit számlák összeállításánál az egyes országok a bruttó bérrel számított adatot közlik a nemzeti számlákkal való összehangra hivatkozva, de a nettó bérrel is számolnak egy változatot.

Magyarországon három változatot számoltunk, nettó bér, bruttó bér és munkáltatói terhekkel növelt bruttó bér alkalmazásával. Elvileg a nettó bér alkalmazását tartjuk indokoltnak, mivel ezek az adók valójában nem kerülnek befizetésre, és nem is járnak jogosultsággal semmilyen társadalmi juttatásra (pl. nyugdíj, egészségügyi ellátás vagy munkanélküli segély).

1.6. A háztartási szatellit számla további tételei

A költségalapú becslés további tételei valamilyen formában szerepelnek a nemzeti számlákban, annak logikája szerint. A szatellit számla logikája szerint a háztartási termelést is termelésnek tekintjük, ebben a szellemben kell újraértelmezni és beazonosítani az egyes tételeket.

Mivel a háztartási termelésben előállított termékek és szolgáltatások nem kerülnek értékesítésre, így termékadók és terméktámogatások nem kapcsolhatók hozzájuk. Az **egyéb termelési adók** olyan adók, amelyek önmagában a termelés miatt merülnek fel, függetlenül annak szintjétől. Olyanokra kell gondolnunk, mint a saját tulajdonú lakások utáni adó, vagy a termeléshez szükséges eszközök utáni adók. Ezek általában nem jelentős tételek. Az **egyéb termelési támogatásokkal** az állam a termelőket bizonyos termelőtevékenység végzésére ösztönözi. A nemzeti számlák szemléletében a háztartási munkához nyújtott támogatások a társadalmi juttatások között kerülnek elszámolásra. Ha a háztartásokat termelőnek tekintjük, akkor azokat tekinthetjük egyéb termelési támogatásnak, amit a háztartás azért kap, hogy maga végezze ezt a munkát. Ezek alapján termelési támogatás az a juttatás, amit pl. a háztartás betegápoláshoz vagy gyerekgondozáshoz való hozzájárulásként kap, amennyiben nem veszi igénybe az ilyen intézmények szolgáltatásait. A családi pótlék például nem ilyen, mert annak nem feltétele a háztartási munka. Az adók és támogatások erősen országspecifikusak, nehéz lenne konkrét ajánlást tenni. Ráadásul az adók és támogatások, továbbá azok feltételei igencsak változékonyak, sokszor bonyolultak. Nem véletlen, hogy van olyan ország, ahol egyszerűen eltekintenek ezek számbavételétől a szatellit számlában (Poissonier–Roy 2013). Magyarországon is ezek megítélése változott a legtöbbet a szakmai viták során.

A nemzeti számlák a háztartásokat elsősorban mint fogyasztási egységeket kezeli, ezért az általuk vásárolt javakat és szolgáltatásokat végső fogyasztásként számolja el. A háztartásban folyó termelést tekintve a vásárolt termékeknek és szolgáltatásoknak csak egy része jelent végső fogyasztást, az a része, ami nem igényel további munkát (pl. csokoládé, vendéglői étkezés vagy szabadidős szolgáltatás). A vásárolt termékek és szolgáltatások fogyasztása rendszerint további otthoni munkát igényel (pl. liszt a sütéshez, pelenka a gyerekgondozáshoz, mosópor, illetve takarítószer). Ezeket a termékeket folyó termelőfelhasználásnak tekintjük a háztartási termékek és szolgáltatások előállításához. Ezen túlmenően a háztartási termeléshez olyan eszközökre is szükség van, amelyeket a háztartási termelésben hosszabb ideig használunk (pl. porszívó, mosógép, hűtőgép). A nemzeti számlákban ezek a végső fogyasztás részét képezik a vásárlás évében. A szatellit számlában azonban ezek vásárlása beruházás, és adott évben értéküknek csak egy része (értékcsökkenés) jelent termelési költséget.

A feladat tehát a rezidens háztartások nemzeti számlákban kimutatott végső fogyasztásának felbontása **folyó termelőfelhasználásra, beruházásra**, illetve végső fogyasztásra. A nemzeti számlákban a hazai fogyasztás COICOP²³-kategóriák szerinti bontásban áll rendelkezésre. A szatellit számlában a rezidens lakosság fogyasztásából kell kiindulni. Ezt úgy tudjuk előállítani, hogy a hazai (az ország területén megvalósult) fogyasztásból ki kell vonni a külföldiek itteni fogyasztását és hozzá kell adni a magyar rezidens lakosság külföldön történő fogyasztását.

A COICOP lehető legrészletesebb bontásából kell elhatárolni a háztartási termelés folyó termelőfelhasználását és a termelést szolgáló eszközök vásárlását, a többi végső fogyasztási tételtől. A folyó termelőfelhasználás és végső fogyasztás elhatárolása nagymértékben országspecifikus, azaz jelentősen függ az ország fogyasztási szokásaitól, hagyományaitól, életszínvonalától, és időben is változik. Természetesen itt is vannak olyan termékek, amelyek besorolása nem egyértelmű. Például a gyümölcsök egy részét közvetlenül elfogyasztjuk (végső fogyasztás), míg más része otthoni feldolgozásra (sütés, főzés, befőzés alapanyaga) kerül, azaz folyó termelőfelhasználás. Az egyes országokban alkalmazott részletezettség és felosztási arányok lényegesen különböznek és ezek indoklását csak elvéve²⁴ közlik. Magyarországon az arányok becslésében a munkacsoport háztartási tapasztalataira támaszkodtunk. Ezen a területen jelentős a kutatási igény, hogy a becslések megbízhatósága javuljon.

A nemzeti számlák végső fogyasztási kiadásaiból a háztartási termelést szolgáló eszközöket²⁵ is el kell különíteni. Ehhez a COICOP-osztályozásban háztartási tartós javakként besorolt termékek listájából ajánlott kiindulni. A háztartásban felhalmozott eszközállomány egy része a háztartási termelésben hasznosul. Fokozatosan elhasználódik, ez a költségek között mint értékcsökkenés, azaz **állóeszköz-felhasználás** jelenik meg. Az értékcsökkenést modellszámítás segítségével becsülhetjük, az ajánlott modell a PIM (*Perpetual Inventory Method* – Folyamatos leltározás módszere). A modell alkalmazásához szükség van visszamenőleg az egyes években vásárolt eszközök értékére, az eszközök várható élettartamára, valamint az eszközök árának

²³ Az egyéni fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozása. Bővebben lásd [1.4. melléklet](#).

²⁴ Varjonen (Varjonen et al. 2006) megadja az elvi alapokat.

²⁵ A lakás az egyetlen háztartási termelés elengedhetetlen feltételeként szolgáló állóeszköz, amit a nemzeti számlák is állóeszközként kezel, így a COICOP osztályozásban sem szerepel. Mivel a szatellit számlát a nemzeti számlákban le nem fedett termelés tételeire állítjuk össze, itt nem foglalkozunk a lakásállománnyal, se annak felhalmozásával, se értékcsökkenésével.

évenkénti változására. Más megközelítésben a bruttó állóeszközállomány értékére (adott évi áron vett új értékére), életkorára és várható élettartamára. A háztartási eszközökre a lineáris leírás javasolt (Eurostat 2003). Általánosan elfogadott a PIM-modell alkalmazása, mi is azt használtuk. Magyarországon az eszközök várható élettartamát a háztartási költségvetési és életkörülmény felvétel (HKÉF) adataiból becsültük, mivel ennek keretében rendszeresen gyűjtenek adatot a háztartásokban lévő eszközökről és azok életkoráról.

Irodalom

- Abraham, Katharine G. and Christopher Mackie, Editors (2005): Beyond the market. Designing Nonmarket Accounts for the United States. Panel to Study the Design of Nonmarket Accounts. Committee on National Statistics, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. National Research Council of the National Academies. The National Academies Press Washington, D.C.
http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=11181&page=R1
- Ahmad, Nadim – Koh, Seung-Hee (2011): Incorporating Estimates of household Production of Non-Market Services into International Comparisons of Material Well-Being. OECD Statistics Working Papers 2011/07
<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5kg3h0jgk87g.pdf?expires=1452203620&id=id&accname=guest&checksum=6315A3E4D88067F01C6C7E317EBA0810>
- Becker, Gary (1965): A theory of the allocation of time. The Economic Journal. September 1965. 493-517.
- Commission of the European Communities (2009): GDP and beyond. Measuring progress in a changing world. Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament 2009. Aug.20.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0433:FIN:EN:PDF>
- Drechsler László – Semjén András (1986): A lakossági fogyasztás és jövedelem mérése. Statisztikai Szemle 1986. 6. szám 575-589. o.
- Eurostat (2003): Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Eurostat Working Studies 2003. ISSN 1725-065X ISBN 92-894-6049-0.
<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-CC-03-003-EN.pdf>
- Eurostat (2014): Essential SNA: Building the basics (2014 edition)
<http://ec.europa.eu/eurostat/product?code=KS-GQ-14-008&mode=view>
- European System of Accounts – ESA 1995 (Eurostat 1995): Council Regulation (EC) No 2223/96 of 25 June 1996 on the European system of national and regional accounts in the Community (consolidated version)
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1425312413389&uri=CELEX:01996R2223-20130701>
- European System of Accounts – ESA (2010): Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. (A rendelet melléklete az ESA 2010)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:174:0001:0727:EN:PDF>
- ESA (2010) (magyarul): Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unió-beli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. (A rendelet melléklete az ESA 2010) (Az Európai Unió Hivatalos Lapjának honlapján a hivatalos Európai Unió nyelveken érhető el a rendelet:
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:L:2013:174:TOC>)

- Eurostat (2013): European System of Accounts. ESA 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. (ESA 2010 kézikönyv angolul)
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5925693/KS-02-13-269-EN.PDF>
- EC et al. (European Commission – International Monetary Fund – Organisation for Economic Co-operation and Development – United Nations – World Bank) (2009): System of National Accounts 2008. New York. 662 p. Falussy Béla 2002: Társadalmi-gazdasági trendek a népesség időfelhasználásában. Statisztikai szemle 2002. szeptember 847-868. o. (SNA 2008 név alatt is)
- Falussy Béla (2004): A háztartási munkaidő társadalmi-demográfiai tényezőinek változása. Statisztikai szemle 2004. február 172-193. o.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2004/2004_02/2004_02_172.pdf
- Giddens, Anthony (2008): Szociológia. Második kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 819 o.
<http://doksi.hu/get.php?lid=21547>
- ILO 2003: ICLS standard on household income 2003: Resolution concerning household income and expenditure statistics
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087503.pdf
- ILO (2011): Manual on the Measurement of Volunteer Work. International Labour Office Geneva. 2011
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@stat/documents/publication/wcms_162119.pdf
- ILO (2013): ICLS standard “Resolution I: Resolution concerning statistics of work, employment and labour underutilization”, ICLS-Resolution-I-[STATI-131114-1]-En.docx 1. November 21, 2013 Normative instrument.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_230304.pdf
- Kaplan Daniels, Arlan (1987): Invisible Work. Social Problems. Vol.34., No.5 (Dec. 1987), pp. 403-415. Published by: Oxford University Press on behalf of the Society for the Study of Social Problems. <http://www.jstor.org/stable/800538>
- KSH (2002): A népesség időfelhasználása 1986/1987-ben és 1999/2000-ben.
- KSH (2010): Időmérés-módszertan 2009/2010. 116 o.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf
- KSH (2012): Időmérés 2009/2010 Összefoglaló adattár. 180 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf>
- KSH (2015): Magyarország nemzeti számlái, 1995–2014 (2015. szeptember 30-i állapot)
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>
- OECD (2013): Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth. 2013 June
http://www.oecd-ilibrary.org/economics/framework-for-statistics-on-the-distribution-of-household-income-consumption-and-wealth_9789264194830-en
- Pollack, R. A. (1985): A családok és háztartások tranzakciós költségeinek elmélete. Journal of Economic Literature, 581-608. Részlet magyarul in: Sik (szerk.) (1989): 83-95
- Reid, Margaret G. (1934): Economics of Household Production, John Wiley, New York.
<https://archive.org/stream/economicsofhouse00reid#page/4/mode/2up>
- Sik Endre (szerk.) (1989): A háztartás a gazdaság „örök” intézménye. Szociológiai füzetek, 48.
- Sik Endre, Szép Katalin (2002): A háztartási szatellitszámla. Az elméleti alapokról. Műhelytanulmányok. KSH.
- Sik Endre, Szép Katalin szerk. (2003): A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon. A háztartási szatellitszámla 2000. évi kísérleti számításai. Műhelytanulmányok. KSH.
- Stiglitz, J. E., Sen, A., and Fitoussi, J.-P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress http://www.insee.fr/fr/publications-et-services/dossiers_web/stiglitz/doc-commission/RAPPORT_anglais.pdf

- SNA (1993): UN Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division 1993: System of National Accounts 1993. Eurostat, IMF, OECD, UN, WB, Bruxelles/Luxembourg, New York, Paris, Washington D. C. 1993. <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>
- SNA (2008): System of National Accounts 2008 – Eurostat, IMF, OECD, UN és World Bank, 2009 edition
<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/SNA2008.pdf>
- Török Emőke (2011): A munka. Szociológiai jelentések, társadalmi változások. Doktori (PhD) értekezés. ELTE TTK
http://doktori.tatk.elte.hu/török_emoke_doktori.pdf
- UN Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division (2000): Handbook of National Accounting. Household Accounting: Experience in Concepts and Compilation Volume 2 Household Satellite Extension ST/ESA/STAT/SER.F/75/Vol.2 Studies in Methods, Series F, No. 75/Vol.2. 464 p.
http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_75v2E.pdf
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division (2005): United Nations Guide to Producing Statistics on Time Use: Measuring Paid and Unpaid Work
http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_93e.pdf
- UNDP (United Nations Development Programme) (1995): *Human Development Report 1995*. New York: Oxford University Press
- UNDP (1999): Unpaid Work and Policy-Making Towards a Broader Perspective of Work and Employment. Joke Swiebel. February 1999. ST/ESA/1999/DP.4. DESA Discussion Paper No. 4. United Nations
<http://www.un.org/esa/desa/papers/1999/esa99dp4.pdf>
- UNDP (2015): Human Development Report 2015. Work for Human Development.
http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
- UNDP (2016): Human Development Report 2016. Development for Everyone.
<http://report.hdr.undp.org/>
- UNECE (2011): Canberra Group Handbook on Household Income Statistics. Second Edition 2011 UN.
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/groups/cgh/Canbera_Handbook_2011_WEB.pdf
- UNECE (2013): Guidelines for Harmonising Time Use Surveys
http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2013/TimeUseSurvey_Guidelines.pdf
- Varjonen, J., Niemi, I., Hamunen, E., Pääkkönen, H., Sandström, T. (1999): Proposal for a Satellite Account of Household Production. Eurostat Working Papers 9/1999/A4/11
- Zacharias, Ajit (2013): Satellite Accounts of Household Production. Paper. Levy Economics Institute of Bard College. Panel organized by UN Woman and UN Statistics Division. New York. February 28 2013.
http://unstats.un.org/unsd/statcom/statcom_2013/seminars/Measuring/Presentation_of_Levy%20Economics%20Institute.pdf

Háztartási szatellit számlák

(Utolsó letöltés: 2016. augusztus)

Finnország

Tárgyév: 2001

Varjonen et al. 2006 Varjonen, Johanna; Aalto, Kristiina: Household Production and Consumption in Finland 2001: Household Satellite Account. Helsinki, 2006. Statistics Finland and National Consumer Research Centre
http://www.stat.fi/tup/kantilinpito/2001_household_satellite_account.pdf

Tárgyév: 2006

Hamunen et al. 2012. Hamunen, E., Varjonen, J., and Soenne, K. (2012). Satellite Accounts on Household Production: Eurostat Methodology and Experiences to Apply It. In Paper Prepared for the 32nd General Conference of The International Association for Research in Income and Wealth. <http://www.iariw.org/papers/2012/HamunenPaper.pdf>

Németország

Schäfer 2004 Schäfer, Dieter: Unbezahlte Arbeit und Bruttoinlandsprodukt 1992 und 2001: Neuberechnung des Haushalts-Satellitensystems. In: Wirtschaft und Statistik 9 (2004), p. 960 – 978
https://www.destatis.de/DE/Publikationen/WirtschaftStatistik/Wirtschaftszeitbudget/UnbezahlteArbeit92004.pdf?__blob=publicationFile

Finnország – Németország összehasonlítható számítások

Rüger, Yvonne – Varjonen, Johanna 2008: Value of household Production in Finland and Germany. Analysis and Recalculation of the Household Satellite Account System in both countries. National Consumer Research Centre. Working papers 112. 2008.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152405/Value_of_household_production_in_Finland_and_Germany.pdf?sequence=1

Baszk Statisztikai Hivatal

Tárgyév: 1993-tól 5 évente, utolsó tárgyév 2008

rövid

http://en.eustat.eus/elementos/ele0006100/ti_unpaid-household-work-of-the-basque-country-accounted-for-287-of-the-gdp-in-2008/not0006165_i.html

részletes táblák

http://en.eustat.eus/estadisticas/tema_189/opt_0/temas.html

meta

http://en.eustat.eus/document/ficha_metod_ctasatrab_dom_i.aspx

Magyarország

Tárgyév: 2000

Sik Endre, Szép Katalin (2002): A háztartási szatellit számla. Az elméleti alapokról. Műhelytanulmányok. KSH.

Sik Endre, Szép Katalin szerk. (2003): A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon. A háztartási szatellit számla 2000. évi kísérleti számításai. Műhelytanulmányok. KSH.

Tárgyév: 2010

KSH Statisztikai tükör (2016): A háztartási munka értéke, háztartási szatellit számla Magyarországon

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/haztszatellit.pdf>

KSH Statistical Reflections (2016): Value of domestic work and household satellite account in Hungary <http://www.ksh.hu/docs/eng/xftp/stattukor/ehaztszatellit.pdf>

Svájc

Tárgyév: 2000, évente aktualizálják

OFS BFS UST: Satellitenkonto Haushaltsproduction. Pilotversuch für die Schweiz. Compte satellite de production des ménages. Project pilote pour la Suisse. Neuchâtel 2004.

http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/en/index/themen/03/06/blank/key/sat_kont/01.html

Franciaország

Tárgyév: 2010

Poissonier, Aurélien et Roy, Delphine 2013: Methodological issues on the assessment of domestic production INSEE, Série des documents de travail de la Direction des Études et Synthèses Économiques. G 2013 / 14 Households Satellite Account for France in 2010.
http://www.insee.fr/en/publications-et-services/docs_doc_travail/G2013-14bis.pdf

Egyesült Királyság

Tárgyév: első 2000, 2012-től évente

Holloway, Sue – Short, Sandra – Tamplin, Sarah 2002: HOUSEHOLD SATELLITE ACCOUNT (EXPERIMENTAL) METHODOLOGY. Office for National Statistics
<http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/method-quality/specific/social-and-welfare-methodology/household-satellite-account/household-satellite-account-publications.html>

Az Egyesült Királyság (UK szatellit számla 2010)

<http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/method-quality/specific/social-and-welfare-methodology/household-satellite-account/index.html>

USA

Landefeld, J. B. and McCulla, S. 2000: Accounting for nonmarket household production within a national accounts framework. Review of Income and Wealth (3)

Landefeld, Steven – Fraumeni, DC Barbara M. – Vojtech, Cindy M. (2009): Accounting for household production: A Prototype Satellite Account Using the American Time Use Survey. Review of Income and Wealth Series 55, Number 2, June 2009: 205-225.
https://www.bea.gov/about/pdf/RIOW_Householdproduction.pdf

Ironmoger, Duncan – Soupourmas, Faye 2012: „Output-Based Estimates of the Gross Household Product of the United States 2003-2010: And some interactions of GHP with Gross Market Product during the Great Financial Crisis (2008–2009)” paper presented for the 32nd General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth. Boston, USA, August 5–11, 2012 Session 2A: Measurement of Productive Activities by Households
<http://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:279366/Program.pdf>

OECD 27 országra

Nadim Ahmad, Seung-Hee Koh (2011): Incorporating Estimates of household Production of Non-Market Services into International Comparisons of Material Well-Being. OECD Statistics Working Papers 2011/07
<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5kg3h0jgk87g.pdf?expires=1459605275&id=id&accname=guest&checksum=C94583F3EE5D82AF401FF242D882B>

2. A 2010. évi háztartási szatellit számla számításai

A háztartási szatellit számla definíció szerint lefedi a teljes háztartási termelést. A nemzeti számlákban szereplő rész értékeit változtatás nélkül használjuk, számításainkat a nemzeti számlákban figyelembe nem vett részre korlátoztuk. A két rész összeillesztésével nyert szatellit számlát és kiterjesztett háztartási szektorszámítást a 3. fejezetben ismertetjük.

A 2010. évről szóló háztartási szatellit számla összeállításakor az alapvető cél az volt, hogy a 2010. évre vonatkozó adatok alapján a 2000. évi háztartási szatellit számla módszertana alkalmazásával a korábbival összehasonlítható, költség alapú becslést készítsünk. A két időszak között eltelt időben az adatgyűjtésekben, osztályozásokban bekövetkezett változásokat úgy kezeltük, hogy a lehető legjobban közelítsük az elméleti modellt és a 2000. évi gyakorlatot. Ez egyben azt is jelenti, hogy az Eurostat (2003) ajánlásaira támaszkodtunk.

Megtartottuk azt a gyakorlatot is, hogy az ajánlásban megengedett alternatívák mentén több változatot is számítottunk, egyrészt, hogy az alternatívák eredményre gyakorolt hatását kimutassuk, másrészt, hogy az esetleges összehasonlításoknál a megfelelő változat is rendelkezésre álljon.

2.1. tábla

*A háztartási szatellit számla költség alapú becslésének tételei**

a munka értéke
(időfelhasználás x az időegységre jutó becsült bér)
+ egyéb termelési adók
– termelési támogatások
+ állóeszköz-felhalmozás
<hr/>
= bruttó hozzáadott érték
+ folyó termelőfelhasználás
<hr/>
= kibocsátás

* Az 1.3. fejezetben írtaknak megfelelően.

A költség alapú szatellit számla elkészítésének első lépése (2.1. tábla) a háztartási termelés során felhasználásra kerülő munka értékének becslése. Ez három lépésben történik: első lépés a munka mennyiségének (időráfordításának) becslése, a második az egységnyi időráfordítás értékének (azaz a munkaerőpiaci bérnek) becslése, végül az összérték meghatározása.

2.1. A háztartási termelésben felhasznált munka mennyisége

A háztartási termelésben felhasznált munka mennyiségét az erre fordított idővel mérhetjük. Magyarország magánháztartásokban lakó¹ népességének időfelhasználásáról a KSH 2009–2010. évi időmérleg-felvétele (KSH 2012) ad képet. Az adatgyűjtésben a lakosság egy reprezentatív mintáján – az egész évet mintázó napokon, 24 órán keresztül – rögzítik a mintába került személy tevékenységeit², megadva azok kezdetének időpontját és egyéb

¹ Feltételezzük, hogy az intézeti háztartásokban (gyermekotthon, kollégium, bentlakásos szociális intézmény, kórház) országos méretekben elhanyagolható mennyiségű háztartási termelőmunkát végeznek. A 2011-es népszámláláskor a lakónépesség 2,4%-a lakott intézeti háztartásokban. A felvétel nem terjed ki a hajléktalanokra sem, a legutóbbi népszámlálás szerint létszámuk a lakónépesség 0,1%-a.

² Egy napra maximum 44 tevékenység adható meg, amelyek egy több mint 500 elemi tevékenységet tartalmazó kódlista alapján kerültek besorolásra.

körülményeit: a helyszínét, a résztvevő és a jelenlévő személyeket, a párhuzamos tevékenységet³, illetve az adott tevékenység célját. Az időmérleg-felvétel a háztartási szatellit számla megbízható adatforrása, ezért a [2.1.1 melléklet](#)ben röviden ismertetjük az adatgyűjtés módszertanát, elemzési lehetőségeket, a használt osztályozásokat nemzetközi kitekintésben is.

Az otthoni munkaidő-ráfordítás számbavételéhez a háztartási termelőtevékenység 1.1. fejezetben ismertetett definíciójából kell kiindulni. Jellemzője, hogy fizetetlen munka, amit a háztartás tagjai végeznek, és az előállított javakat a háztartás tagjai fogyasztják el. Idesoroljuk az önkéntes munkát is. E módszertani megfontolás mentén az időmérleg-felvétel napi tevékenységei alapján a következő három nagy tevékenységcsoportot különíthetjük el:

- I. Nemzeti számlákba tartozó munka,
- II. Fizetetlen háztartási és önkéntes munka,
- III. Nem munka jellegű időtöltés.

2.1.1. Az időmérleg-felvételben szereplő tevékenységek szatellit számlával való összeillesztése

A háztartási termelőtevékenységeken belüli részletezettségnél kettős célt kell teljesíteni. Egyrészt a nemzeti számlákhoz illesztés érdekében a háztartási termelés időráfordításán belül el kell tudni különíteni⁴ a nemzeti számlákban figyelembevett háztartási termelőtevékenységet.⁵ Másrészt a további elemzéshez a háztartási tevékenységeket nemcsak aggregáltan, hanem megfelelő bontásban, a háztartások fő céljai (lakhatás, ételmezés, ruházkodás, gondoskodás) szerint kell előállítani. A fő célokon belül az azok ellátása érdekében végzett kiegészítő tevékenységeket (vásárlás, karbantartás, takarítás, szállítás, irányítás stb.) is megkülönböztettük.⁶

³ A számítások során csak az elsődleges tevékenységre vonatkozó adatokat dolgoztuk fel, a párhuzamosan végzett másodlagos tevékenységeket figyelmen kívül hagytuk.

⁴ A [2.1.2. melléklet](#) tartalmazza a nemzeti számlákhoz tartozó tevékenységek elkülönítésének részleteit.

⁵ Az időmérleg-felvétel kategóriái nem mindenütt teszik lehetővé a házilagos építkezésen belül az új építés és – a nemzeti számlákon kívül eső – felújítás, karbantartás szétválasztását. Tekintettel arra, hogy a 2008-as válságot követő években a házilagos építkezés minimálisra esett vissza, ezeket a tételeket nem bontottuk meg és teljes egészében a nemzeti számlákon kívül eső termeléshez soroltuk. Ha egy személy új építési tevékenységet végzett, akkor az ehhez kapcsolható tevékenységeket, mint a szállítás, rakodás is a nemzeti számlákhoz tartozó tevékenységként kezeltük.

⁶ Az időmérlegről közzétett összefoglaló adattár (KSH 2012) nem ezt a besorolást alkalmazza. A „3. A saját háztartás ellátása” bár nagyrészt lefedi a hagyományos háztartási munkákat, de nem különíti el a nemzeti számlákba is beszámító házilagos építkezés és saját ellátási célú mezőgazdasági termelés idejét. A háztartási termelésbe értjük a 4. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés és 6. Közlekedés azon részét, amely a lakhatás, ételmezés, ruházkodás és gondoskodás érdekében történt. Termelőmunkaként vesszük számba az 5. Gyermekek gondozása és ellátása, valamint a szabadon végzett tevékenységek közül a 14.1 Szobanövények, házikedvencek gondozására fordított időt is a harmadik szereplő elve alapján. Az időmérleg kiadványban az önkéntes munka nem szerepel külön tételben.

A háztartási szatellit számla tevékenységi elhatárolása

	A háztartás fő céljai			
	lakhatás	élelmezés	ruházkodás	gondoskodás, nevelés
Termék, tevékenység	Háztartástagok lakhatása	Háztartástagok étkezése és italfogyasztása	Háztartástagok ruházkodása és karbantartása	Gyerekek, betegek, idősek ellátása
Főtevékenység	Házépítés, felújítás	Ételkészítés, sütés, melegítés Tartósítás	Textíliák készítése, kézművesség	Gondoskodás, felügyelet, olvasás, játék, gyermek tanítása, felnőtt-gondozás, keltegetés, útnak indítás. Nem főfoglalkozású művészeti tevékenység
Kisegítő tevékenység				
Vásárlás	Építőanyag, lakás, bútor, lakásfelszerelés, tüzelő, tisztítószerek	Élelem főzéshez, tartósításhoz, Gázpalackcsere	Ruhaanyag, ruha, cipő	Játék, könyv, gyógyszer
Karbantartás	Lakásfestés, javítás, bútor, háztartási javak javítása, fűtés, vízellátás	Mezőgazdasági berendezések karbantartása	Ruha és cipő átalakítása, javítása	–
Tisztántartás	Lakás, pince, udvar, garázs takarítása	Mosogatás	Mosás, vasalás, tisztítás	–
Szállítás	Háztartáshoz kapcsolódó szállítás, anyagmozgatás. Járműkarbantartás	Mezőgazdasági beszerzés, értékesítés, közlekedés vásárlási célból	Mosoda, tisztító igénybevétele	Gyermek- és felnőtt szállítás
Irányítás	Ügyintézés, könyvelés	Kereskedői, vendéglátói-tevékenység Ügyintézés teremhez Háztartásvezetés, szervezés	–	Részvétel szülői értekezleten
Kistermelés	Dísznövények gondozása	Növénytermelés, háziállatgondozás, Halászat, vadászat, gyümölcs- és gombagyűjtés ^{a)} mezőgazdasági szellemi munka	–	Kedvenc állat sétáltatása, gondozása

a) 2000-ben a halászat, vadászat, gyümölcs- és gombagyűjtés az élelmezés főtevékenységénél volt. De jellegetben ezek inkább a nyersanyag megszerzésére irányuló munkák, az ételek elkészítése, a sütés-főzés, ami a főtevékenység.

A fentiekén túl a tevékenységek egy harmadik típusú besorolását is elvégeztük aszerint, hogy kinek a számára végezték:

- saját háztartás számára,
- más háztartás számára,
- szervezeten keresztül önkéntes munkaként.

Ezt a kategorizációt az időmérleg-felvétel egyes tevékenységeihez⁷ rögzített “kinek a számára?” kiegészítő kódok alapján végeztük el. A 2009–2010. évi adatgyűjtésben alkalmazott kiegészítő kód egy listában kezeli a felhasználó típusát⁸ és a munka fizetett jellegét.⁹ Így arra a feltételezésre támaszkodtunk, hogy a saját és más háztartás számára, továbbá társadalmi, civil szervezet, egyház számára végzett tevékenység fizetetlen volt, ellenkező esetben nem a szervezetet, hanem a munka fizetett jellegét jelölte volna meg az adatszolgáltató. Önkéntes munkába soroltunk egy tevékenységet, ha társadalmi, civil szervezet, egyház számára végezték.¹⁰ A nemzeti számlákba tartozókhöz soroltuk a tevékenységet, amit a kiegészítő kód szerint főfoglalkozásban, mellékfoglalkozásban, közmunkaként, alkalmi vagy szezonális munkaként, napszámban, vagy eladásra, piacra, pénzért végeztek.

A fenti hozzárendelés eredményét a [2.1.3. melléklet](#) tartalmazza.

2.1.2. A háztartási termelés időráfordításának mennyisége és szerkezete

2009-2010-ben Magyarországon a 15–84 éves¹¹, magánháztartásban lakó népesség (8 256 558 fő) évi összes idejének 26,3%-át tölti fizetett és fizetetlen munkával együttesen (2.1.2. tábla). Ez nem kevés, ha belegondolunk, hogy egy munkanapon a 8 órás munkaidő a nap 33%-át jelenti, és van hétvége, ünnepnapok, szabadság, betegség, továbbá a 15 éves és annál idősebb diákok és a nyugdíjasok egy része (85 évnél fiatalabb) is a felvétel körébe tartozik. A fizetetlen munka az összes idő közel 15%-át teszi ki, míg a nemzeti számlákba beletartozó termelőmunka 11,4%-ot. Ebből 1,5 százalékpontnyi a szintén háztartási keretekben folyó, saját felhasználási célú építkezés és mezőgazdasági kistermelés, ami az ESA szabályai szerint a nemzeti számlák részét képezi.

⁷ A kiegészítő kódokat a nem főfoglalkozásként végzett munka, ház körüli és háztartási munka, vásárlás, szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés, gyermek, idős vagy beteg ember gondozása tevékenységek mellett lehetett feltüntetni.

⁸ Saját háztartás számára; Más háztartás számára; Társadalmi, civil szervezet, egyház számára.

⁹ Mellékfoglalkozás, másodállás; Közmunka; Alkalmi vagy szezonális munka; Napszám; Bármilyen munka: eladásra, piacra, pénzért.

¹⁰ Az időmérleg tevékenységi kódlistában a „Szabadon végzett tevékenységek” között szerepel a „Részvétel civil és politikai szervezetekben” tevékenységcsoport. Az Eurostat-ajánlásnak megfelelően ebből önkéntes munkának tekintettük a szervező, adminisztratív tevékenységet, karitatív munkát, környezet- és állatvédelmet és egyéb tevékenységeket, de nem tekintettük önkéntes munkának az összejöveteleken és tüntetéseken való részvételt.

¹¹ A 2009–2010. évi időmérleg-felvétel a 10 és 84 év közötti lakosságra terjedt ki, míg a 1999–2000. évi csak a 15 és 84 év közöttiekre. A 10 és 15 év közöttiek figyelembevétele a számításokban 7%-kal növelné meg a figyelembe vett lakosságot, de a háztartási munka időráfordítását csak 2%-kal. Úgy döntöttünk, hogy a számításokat 2009–2010-re vonatkozóan is a 15 és 84 év közötti lakosságra végezzük, mert nem veszünk lényeges információt, és egyúttal a 1999–2000. évi adatokkal való összehasonlíthatóságot is biztosítjuk.

*A 15–84 éves népesség időfelhasználásának mennyisége és szerkezete, 2009–2010**

Megnevezés	Millió óra/év	Megoszlás,%
I. Nemzeti számlákba tartozó munka	8 250	11,4
főfoglalkozásban végzett munka	7 126	9,9
egyéb munka pénzért	34	0,0
háziágos építkezés	144	0,2
mezőgazdasági kistermelés	946	1,3
II. Fizetetlen háztartási és önkéntes munka	10 760	14,9
III. Nem munka jellegű időtöltés	53 318	73,7
I–III. összesen	72 327	100,0

Forrás: KSH 2009–2010. évi időmérleg-felvétel.

* Súlyozatlan, illetve súlyozott mintaelemszám: 8062 fő, illetve 8 256 558 fő.

A nemzeti számlák termelésfogalmán kívül eső fizetetlen termelőmunka (II. csoport) 95,9%-át a háztartások tagjai saját háztartásukon belül végzik, 3,9%-át más háztartásoknak segítenek, végül fizetetlen munkaként számoljuk el az önkéntes szervezeteken keresztül vagy azok számára végzett önkéntes munkát is, ez teszi ki a 0,2%-ot. A háztartási és önkéntes munkára vonatkozó részletes adatok a [2.1.4. melléklet](#)ben található, amelyek közül első lépésben a saját háztartásra vonatkozó adatokat ismertetjük.¹²

A saját háztartás számára fordított munkaidő (2.1.3. tábla) felét (49,7%) az ételkészítés teszi ki. Az alaptevékenység (főzés, sütés, ételek elkészítése) alig több időt jelent (2626 millió óra/év), mint a hozzá tartozó kisegítő tevékenységek, így a vásárlás, a vásárolt dolgok hazaszállítása, valamint a mosogatás együttesen (2499 millió óra/év). A főzés időigénye alkalmanként nem nagy, de mivel szinte minden háztartásban rendszeresen főznek (megkérdezettek 65%-a fordított időt ételkészítésre), éves összesítésben kimagasló.

¹² Az elemzésben a szövegek táblákban az időfelhasználási adatokat a teljes népességre, illetve az egész évre összesítve millió óra/év mértékegységben adjuk meg. A [2.1.4. melléklet](#)ben közöljük a napi átlagos időráfordítást, amelynek a mértékegysége perc/nap. Ebben a mellékletben szerepel az adott tevékenységet végzők aránya a népességen belül, továbbá az adott tevékenységet végzők átlagos napi időráfordítása is.

A 15–84 éves népesség körében a saját háztartás számára végett háztartási munkaidő, 2009–2010*

Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Összesen	Megoszlás, %
	millió óra/év					
Alaptevékenység	x	2 626	47	1 532	4 206	40,8
Kisegítő tevékenység	2 536	2 499	638	437	6 111	59,2
vásárlás	17	844	21	10	892	8,6
karbantartás	382	–	36	–	418	4,1
kistermelés	29	8	x	292	329	3,2
tisztántartás	1 814	1 065	581	–	3 461	33,5
szállítás	190	573	–	129	892	8,7
irányítás	104	9	–	5	119	1,2
Összesen	2 536	5 126	686	1 969	10 316	100,0
Megoszlás, %	24,6	49,7	6,6	19,1	100,0	

Forrás: KSH, 2009–2010. évi időmérleg-felvétel.

* Súlyozatlan, illetve súlyozott mintaelemszám: 8062 fő, illetve 8 256 558 fő. A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A második legnagyobb időigény a lakáshoz kapcsolódik (2536 millió óra/év), a házi munkaidő közel negyedével (24,6%). A lakhatás fogalma a gondozott (berendezett, fűtött, takarított, karbantartott) lakásról való gondoskodást jelenti. Az alaptevékenységet a házilagos építkezés jelentené, de mivel az része a nemzeti számláknak, itt nem szerepel, hasonlóan, mint az élelmezésnél a mezőgazdasági kistermelés. A lakhatáshoz tartozó kisegítő tevékenységek közül a takarítást végzik a legtöbben (1814 millió óra/év), ez a lakhatásra fordított idő 71%-a. A megkérdezettek fele fordított erre időt, amely országos szinten napi átlagban 37 percet jelent (2.1.4. melléklet 3. táblázata). A karbantartás (festés, mázolás, berendezések javítása, ápolása, fűtés) a lakhatásra fordított idő 15%-a (382 millió óra/év), részben amiatt is, hogy a megkérdezettek mindössze 10%-a végzett ilyen tevékenységet (2.1.4. melléklet 3. táblázata). A lakhatással kapcsolatos vásárlás (17 millió óra/év) és a dísznövények gondozása (kistermelés) (29 millió óra/év) a lakhatásra fordított idő 1-1%-a. Az adminisztratív ügyek intézése, amit irányításként értelmeztünk, a háztartási feladatok között csak itt kimutatható (104 millió óra/év), eléri az időráfordítás 4%-át.

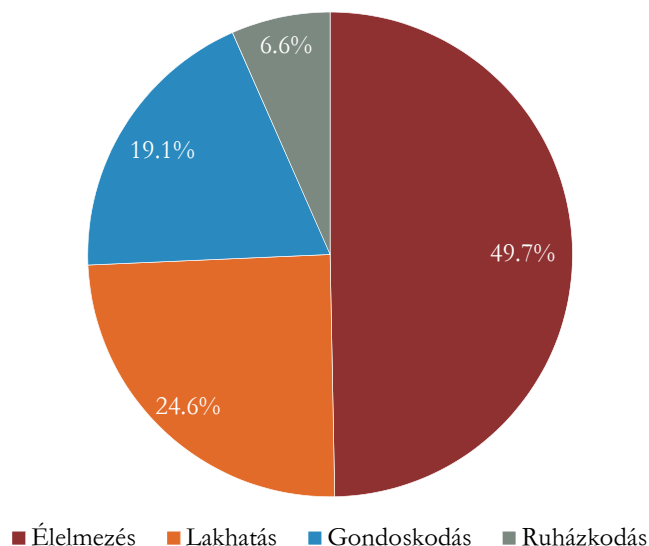
A gondoskodás, ami közel 20%-a a munkaidőnek (1969 millió óra/év), két lényegesen elkülönülő elemet takar, a gyerekről való gondoskodást és a rászoruló felnőttek gondozását. A saját háztartásban ez döntően a gyerekek gondozását (játék, nevelés, mesélés, tanulás, testi higiénés ellátás, gyerek kísérése) jelenti.¹³ Az alaptevékenység nagy súlyának az lehet az oka, hogy az általunk alkalmazott bontásban a gondoskodás a legkevésbé differenciált tevékenység, aminek gyakorlatában a kisegítő tevékenységek nem különülnek el az alaptevékenységtől.

¹³ Nem tartozik ebbe a kategóriába, ha más tevékenység közben a gyerek is jelen van, pl. főzés. Nem tartozik ide az „ügyeleti idő” sem, például az éjszakai pihenés alatt.

A ruházkodásra fordítjuk a legkisebb időhányadot (686 millió óra/év) a célok közül. A házilagos ruhakészítés – a varrás, a kötés és a horgolás – már nem jellemző. A legnagyobb ruházkodással kapcsolatos időráfordítást a mosás és a vasalás teszi ki (581 millió óra/év), amely az összes ruházkodásra fordított idő 85%-a, valamint napi átlagban 12 perc (2.1.4. melléklet 3. táblázata).

2.1.1. ábra

A 15–84 éves népesség körében a saját háztartás számára fordított munkaidő megoszlása célok szerint 2009–2010-ben

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a 15–84 éves lakosság körében a saját háztartás számára végzett munka, ami nem kerül számbavételre a nemzeti számlákban, évi 10,3 milliárd óra, azaz napi átlagban 205 perc/fő. Ennek fele az élelmezéssel (49,7%), negyede a lakhatással (24,6%), ötöde a gondoskodással (19,1%) és mindössze 6,6%-a a ruházkodással kapcsolatos (2.1.1. ábra). A vizsgált napon a 15–84 éves lakosság 79%-a végzett élelmezéssel, 58%-a lakhatással kapcsolatos házimunkát saját háztartása számára (2.1.4. melléklet 4. táblázata), azaz azok a tevékenységek képviselnek nagyobb arányt, amelyeket szélesebb körben és/vagy hosszabb ideig végeznek. A szerkezetet illetően a kiegészítő tevékenységek nagy szerepét kell kiemelni, ami az összes munkaidő közel 60%-a (évi 6111 millió óra, illetve 122 perc/nap). Ennek több mint a fele (évi 3461 millió óra, illetve 69 perc/nap) a takarításra, mosogatásra, mosásra fordított idő.

A más háztartás számára nyújtott informális, fizetetlen segítség jóval kisebb nagyságrendű (8,5 perc/nap) a háztartási munkákban (annak 3,9%-a), és alapvetően más szerkezetet mutat (2.1.4. tábla).

*A 15-84 éves népesség körében a más háztartás számára végett háztartási munkaidő, 2009–2010**

Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Összesen	Megoszlás,%
	millió óra/év					
Alaptevékenység	x	57	7	107	172	41,0
Kisegítő tevékenység	133	24	7	83	247	2,4
vásárlás	–	6	1	1	8	1,9
karbantartás	46	–	1	–	47	11,2
kistermelés	–	1	x	–	1	0,3
tisztántartás	66	17	5	–	87	20,9
szállítás	17	–	–	82	99	23,6
irányítás	4	0	–	–	4	1,1
Összesen	133	82	14	190	418	100,0
Megoszlás, %	31,8	19,5	3,3	45,4	100,0	

Forrás: KSH, 2009–2010. évi időmérleg-felvétel.

* Súlyozatlan, illetve súlyozott mintaelemszám: 8062 fő, illetve 8 256 558 fő. A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

Ennek a munkának közel fele a gondoskodás (190 millió óra/év), azaz a gyerek és a rászoruló felnőtt ellátásában való segítség. A népesség 5%-a vesz részt ilyen munkában, míg a lakhatással, étellelmezéssel kapcsolatos segítségnyújtásban csak 2-2% (2.1.4. melléklet 4. táblázata). A más háztartásnak nyújtott gondoskodási segítségen belül nagyobb hányad jut a betegek, idősek segítésére, mint a saját háztartásban, az alaptevékenység (2,1 perc/nap) 36%-a (2.1.4. melléklet 1. táblázata). A gondoskodás kiemelkedő tétele a szállítás (82 millió óra/év, ami 1,63 perc/nap). A gondoskodást követi több mint 30%-os részesedéssel (133 millió óra/év) a lakhatásban való segítségnyújtás, elsősorban a takarítás és karbantartás területén. Az étellelmezésen belül a főzés a legjellemzőbb (57 millió óra/év), a ruházkodás területén viszont elenyésző a más háztartásoknak végzett házimunka (14 millió óra/év).

Önkéntes munka alatt a civil és politikai szervezetekben való közreműködést, szervezőmunkát, valamint a rajtuk keresztül végzett önkéntes tevékenységet értjük, mint pl. önkéntes karitatív munka, szolgáltatás, környezet és állatvédelem, vagy önkéntes munka általában. Az időmérleg-felvétel szerint a lakosság kevesebb mint 1%-a vesz részt önkéntes munkában (2.1.4. melléklet 4. táblázata), a vizsgált népesség körében ez átlagosan naponta fél perc időráfordítást jelent, amely ma még elenyésző hazánkban, éves mennyisége 18 millió óra volt (2.1.5. tábla). Az időmérleg alapján ez elsősorban általános és szervezőmunkát jelent, a háztartás fő céljaiban pedig a gondoskodás területén találkozunk vele.

*A 15–84 éves népesség körében a nemzeti számlákon kívül eső, szervezeten keresztül önkéntes munka mennyisége, 2009–2010**

(millió óra/év)						
Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Szervezeti munka	Összesen
Alaptevékenység	x	0	1	3	18 ^{a)}	22
Kisegítő tevékenység	2	1	0	–	–	3
vásárlás	0	0	–	–	–	0
karbantartás	–	–	–	–	–	–
kistermelés	–	1	x	–	–	1
tisztántartás	1	0	0	–	–	1
szállítás	–	–	–	–	–	–
irányítás	2	–	–	–	–	2
Összesen	2	1	1	3	18	25
Megoszlás, %	9,1	3,3	4,6	13,3	69,6	100,0

Forrás: KSH, 2009–2010. évi időmérleg-felvétel.

* Súlyozatlan, illetve súlyozott mintaelemszám: 8062 fő, illetve 8 256 558 fő. A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

a) Közvetlenül a szervezet számára végzett szervező és adminisztratív jellegű munka.

Az ILO-definíció¹⁴ szerinti önkéntes munka mértéke évi 443 millió óra volt (8,9 perc/nap), mivel ebbe mind a másoknak nyújtott segítség (418 millió óra/év), mind a szervezet bekapcsolásával végzett fizetetlen munka (25 millió óra/év) beletartozik.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az időmérleg-felvétel eredményei szerint 2009–2010-ben a 15 és 84 év közötti lakosság a nemzeti számlákban figyelembe nem vett fizetetlen háztartási termelő és önkéntes munkára összesen 10 760 millió órát fordított, többet, mint a nemzeti számlákban szereplő munkára (8250 millió óra). A háztartási termelésben a saját háztartás számára végzett munka dominált, a más háztartásokat segítő és önkéntes munka 4,1%-ot tett ki.

A fizetetlen háztartási és önkéntes munkával töltött idő éves mennyiségét és megoszlását a tevékenység célja és jellege szerint a 2.1.6. tábla mutatja. Ez tehát az az időráfordítás, amely alapul szolgál a háztartási termelés értékének a kiszámításához.

¹⁴ A háztartási termelés fogalmáról szóló 1.1. fejezetben írtaknak megfelelően.

A 15–84 éves lakosság körében a nem fizetett háztartási munkaidő és megoszlása, 2009–2010*

Megnevezés	Saját és más háztartás számára végzett munka				Önkéntes munka	Összesen	Saját háztartásnak végzett munka	Más háztartásnak végzett munka	Önkéntes munka	Összesen
	lakhatás	élelmezés	ruházkodás	gondoskodás						
	millió óra/év									
Alaptevékenység	x	2 684	54	1 639	22	4 399	95,6	3,9	0,5	100,0
Kisegítő tevékenység	2 669	2 524	645	520	3	6 361	96,1	3,9	0,1	100,0
vásárlás	17	850	22	11	–	900	99,1	0,9	0,0	100,0
karbantartás	428	–	37	–	–	465	89,9	10,1	0,0	100,0
kistermelés	29	9	x	292	1	331	99,4	0,4	0,2	100,0
tisztántartás	1 880	1 082	586	–	1	3 549	97,5	2,5	0,0	100,0
szállítás	207	573	–	211	–	991	90,0	10,0	0,0	100,0
irányítás	109	9	–	5	2	125	95,2	3,6	1,2	100,0
Összesen	2 669	5 208	699	2 158	25	10 760	95,9	3,9	0,2	100,0
Saját háztartásnak végzett munka, %	95,0	98,4	98,0	91,2	0,0	95,9				
Más háztartásnak végzett munka, %	5,0	1,6	2,0	8,8	0,0	3,9				
Önkéntes munka, %	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	0,2				
Összesen, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0				

Forrás: KSH, 2009–2010. évi időmérleg-felvétel.

* Súlyozatlan, illetve súlyozott mintaelemszám: 8062 fő, illetve 8 256 558 fő. A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

2.2. Az értékeléshez használt munkaerőpiaci bérek jellemzői

A háztartási munkaidő-ráfordításhoz bért kell hozzárendelnünk, hogy a háztartási termelés értékét becslülni tudjuk. A béradatok forrása – a korábbiakhoz hasonlóan – a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvétele (2.2.1. melléklet), amely tulajdonképpen két adatgyűjtést jelent, attól függően, hogy mi az adatszolgáltató: gazdasági szervezet vagy költségvetési szerv. Az adatszolgáltató a szervezetről és a foglalkoztatottak egy mintájáról szolgáltat adatokat. Ez a legnagyobb elemszámú, a legrészletesebb adatforrás ebben a témakörben. A felvételből különböző munkaerőpiaci jövedelmek kiszámíthatóak, amelyek közül az átlagos havi órabért, illetve annak bruttó és nettó értékét alkalmaztuk.

A bérimputálási eljárás alapulhat a helyettesítési órabéren (1) és a lehetőségkölségen (2). A helyettesítési bér lehet az ún. általános (1a) vagy speciális helyettes bére (1b), illetve az imputált bér lehet bruttó vagy nettó (lásd 1.4. fejezet, illetve részletesen Sik–Szép 2002). A becslést mindegyik változatban elkészítettük (2.2.1. tábla). A bruttó és nettó bér mellett a munkaadói terhekkal növelt (2010-ben +24%+2%+1%) bruttó bérrrel is számoltunk.

A munkaidő értékének becslése során alkalmazott módszerek

Megnevezés	Nettó órabér	Bruttó órabér	Munkaadói terhekkel növelt bruttó órabér
Általános helyettes	X	X	X
Speciális helyettes	X	X	X
Saját lehetőségköltséggel	X	X	X

2.2.1. Munkaerőpiaci bérek a helyettesítő órabéren alapuló becsléshez

A helyettesítési költségen történő becsléshez az egyes feladatok elvégzésénél igénybe vehető általános vagy speciális helyettes bruttó, illetve nettó béradatára van szükségünk. A háztartási termelés tevékenységeihez

- megfelelő helyettesítő foglalkozásokat kell hozzárendelni,
- a foglalkozásokhoz pedig jellemző órabért kell előállítani, ezek segítségével végezhető el az értékelés.

(1a) Az általános helyettes módszer esetén azt a foglalkozást keressük, amivel szinte minden otthoni munkát el lehet végezni.

(1b) A speciális helyettes módszerhez az egyes tevékenységekhez kiválasztottuk a legmegfelelőbbnek tűnő (az egyes háztartási tevékenységekhez hasonló) foglalkozásokat: például a főzésre fordított időt a szakács, a gépkocsival történő szállítás idejét a gépjárművezető, a gyerekgondozás idejét az óvónő órabérével értékeltük).

A foglalkozások rendszerezett áttekintése a FEOR (Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere¹⁵) alapján lehetséges. A 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvételben még az akkor hatályos, FEOR'93¹⁶ szerint gyűjtötték be és dolgozták fel a béradatokat.

Az általános helyettes (1a) bérét 2010-ben¹⁷ az Eurostat-ajánlás és a rendelkezésre álló adatok elemszámából adódó megfontolások alapján a szociális szolgáltatási foglalkozások (FEOR 5330) béradatainak átlagával becsültük.

A speciális helyettes (1b) módszer szerinti becsléshez kiválasztott foglalkozásokat a 2.2.2. tábla mutatja. Ezek átlagos órabéradatát az alábbiaknak megfelelően állítottuk elő.

A mintában szereplő személyekhez a bruttó órabért a teljes kereset és a ténylegesen fizetett munkaórák hányadosaként számoltuk. A nettó, valamint a munkáltatói költségekkel növelt bért ebből származtattuk. Az egyes foglalkozásokhoz tartozó átlagbért¹⁸ a teljes sokaságban (költségvetési és vállalkozói szférában, valamint a nonprofit szervezeteknél) gyűjtött bératok súlyozott átlagaként számoltuk (2.2.2. melléklet). A gondoskodás esetén a gyerekgondozás idejére az óvónő bérét, a felnőttgondozás idejére az egyéb pedagógus és a szociális munkás átlagbérét alkalmaztuk. Ugyanilyen módon értékeltük a saját és a más háztartás számára végzett házimunkát is. A szervezeten keresztül végzett önkéntes munkára, ahol nem ismert a munka jellege, az egészségügyi és szociális betanított munkások bérének átlagát alkalmaztuk.

¹⁵ Bővebben lásd [1.2. melléklet](#).

¹⁶ 2011. január 1-je óta a FEOR'08 van hatályban.

¹⁷ Általános helyettesnek 2000-ben a háztartási alkalmazottat választottuk. 2010-ben azonban a kis elemszám nem tette lehetővé az átlagbér megbízható becslését erre a foglalkozásra.

¹⁸ A mintaelemekhez tartozó súlyt használva számtani átlaggal számoltunk. A jövedelemadatoknál gyakran használnak mediánt számtani átlag helyett. A választás hatását jellemzi a [2.2.3 melléklet](#).

*A háztartási termelés alap- és kiegészítő tevékenységeinek bérimputációjához szükséges foglalkozási megfeleltetés
(zárójelben a foglalkozás FEOR'93 azonosítója)*

	A háztartás fő céljai				Gondoskodás, nevelés	Önkéntes munka
	Lakhatás	Élelmezés	Ruházkodás	Gyermekek, betegek idősek ellátása		
Termék, tevékenység	A háztartások lakhatása	A háztartások étkezése és italfogyasztása	A háztartások ruházódása és ennek karbantartása	Gyermekek, betegek idősek ellátása	Javak és szolgáltatások más intézményeknek	
Főtevékenység	Házépítés, felújítás Kőműves (7611), egyéb segédmunkás (9190) ¹	Ételkészítés, étkezés, süítés, vadászat, halászat Szakács (5124)	Textiliák készítése, kézművesség Szabó, varró (7321)	Gondoskodás, felügyelet, olvasás, játék, tanítás, gyermekgondozás: Óvónő (2432) Felnőttgondozás: Egyéb pedagógus (3419), Szociális munka (5330)	Szervezés, rászoruló gond. Önk. mként szervez keresztül, Egészségügyi, illetve szociális betanított munka (5320, 5330)	
Kiegészítő tevékenység						
Vásárlás	Pl. lakás, bútor, szőnyeg, lakásfelszerelés Kereskedelmi ügyintéző (3621)	Pl. étel, főzéshez, Kereskedelmi ügyintéző (3621)	Pl. ruhaanyag, ruha, cipő Kereskedelmi ügyintéző (3621)	Az alaptevékenység részeként végzett beosztotti munka		
Karbantartás	Lakásjavítás, bútor, háztartási javak javítása, Fűtés és vízellátás Egyéb építőipari szerelő (7629)	Mezőgazdasági berendezések Mezőgazdasági gépszerelő (7433)	Ruha és cipő karbantartása Egyéb házipari foglalkozás (7519)	Szolgáltató segédmunka (9150)		
Tisztántartás	Lakás, pince, garázs, udvar takarítása Takarítónő (9111)	Mosogatás	Mosás, vasalás			
Szállítás	Háztartáshoz kapcsolódó utazás, járműkarbantartás Személygépkocsivezető (8335)	Könyvkiadó (9114) Vásárlás és szolgáltatások	Mosónő, vasalónő (9116)	Gyerek- és felnőttgondozás Személygépkocsivezető (8335)	Szervezőmunka Személygépkocsivezető (8335)	
Irányítás	Számlafizetés Gazdaasszony (5125)	Élelmezés irányítása, pl. ételek, beszerzés megtervezése Gazdaasszony (5125)	Tervezés Gazdaasszony (5125)	Gyermekek tevékenységének koordinálása Óvónő (2432)		
Kistermelés	Disznóvénnyek gondozása Egyéb növénytermesztési és kertészeti foglalk. (6129)	Élelmiszertermelés Egyéb növénytermesztési és kertészeti foglalk. (6129)		Hobbyállatok gondozása Egyéb állatgondozó (6139)		

A bruttó bér 33–37%-kal magasabb, mint a nettó, a munkáltatói terhek pedig még 27%-kal növelik a bruttó béreket (2.2.3. tábla). Ezek olyan jelentős különbségek, hogy mindhárom típusú bérrel elkészítettük a számításokat.

2.2.3. tábla

*Az általános és a speciális helyettesítő órabérek a 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvétel alapján
(súlyozott adatok a költségvetési és vállalkozói szférában, valamint a nonprofit szervezeteknél)*

(forint/óra)

FEOR	Foglalkozás	Munkáltatói terhekkel növelt bruttó	Bruttó	Nettó
		órabér		
2432	Óvónő	1 422	1 119	773
3419	Egyéb pedagógus	1 353	1 065	744
3621	Kereskedelmi ügyintéző	1 627	1 281	836
5124	Szakács	940	740	552
5125	Gazdasszony	907	714	533
5320	Egészségügyi, oktatási szolgáltatási foglalkozások	913	719	534
5330	Szociális szolgáltatási foglalkozások	869	685	515
6111	Növénytermesztő	799	630	477
6129	Egyéb növénytermesztési és kertészeti foglalkozások	832	655	504
6133	Sertésenyésztő	932	734	541
6139	Egyéb állattenyésztő	940	741	551
7321	Szabó(nő), varró(nő)	832	655	503
7433	Mezőgazdasági gépszerelő	1 041	819	588
7519	Egyéb háziipari dolgozó	723	569	457
7611	Kőműves	873	687	519
7629	Egyéb építőipari szerelő	1 136	894	645
8355	Személygépkocsivezető	1 149	905	644
9111	Takarító(nő)	892	702	548
9112	Jármű-, ablak- és egyéb takarító	805	634	486
9114	Konyhai kisegítő	795	626	488
9115	Szobalány	833	656	499
9116	Mosónő, vasalónő	789	621	475
9150	Szolgáltató segédmunka	796	627	487
9190	Egyéb segédmunka	725	571	453

Forrás: 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvétel egyesített állománya.

2.2.2. Munkaerőpiaci bérek a lehetőségkölségen alapuló becsléshez

A lehetőségkölség-módszernél a házimunkára fordított időt az azt végző saját órabérével értékeljük azon az elvi alapon, hogy ilyen óraberről mondott le, amikor fizetett munkája helyett otthoni, fizetetlen munkát végzett. Az időmérleg-felvétel a válaszadók munkabérét nem tartalmazza, de az egyéni bér- és keresetfelvételtől a személyi béradatok imputálásával ez becsülhető, azaz az, hogy egy adott nemű, életkorú, iskolai végzettségű, foglalkozású stb. személy milyen munkajövedelemmel rendelkezik (2.2.4. melléklet). Szigorúan véve saját

órabér csak azokhoz a személyekhez lenne rendelhető, akik ténylegesen fizetett munkát is végeznek, ez esetben a többiek órábéré nulla lenne. Valószínű azonban, hogy munkavállalói szándék esetén ők is hasonló bérré számíthatnának, ezért a bérimputálási eljárást minden személy esetében elvégeztük.

A becslés alapja az egyéni bér- és keresetfelvétel adatain meghatározott lineáris regresszió, amellyel az órabéradatok logaritmusára a szociodemográfiai változók (pl. nem, életkor, iskolai végzettség) és a foglalkoztatottak munkavégzésének néhány egyéb jellemzője (foglalkozás, a munkahely ágazata, munkahelyi létszám) alapján adtunk becslést. Ezt követően az időmérleg-felvételben az egyes személyekre ismert ilyen változók alapján, ezzel a függvénnyel becsültünk bért.

Az egyéni bér- és keresetfelvétel 8 változóját igazítottuk az időmérleg-felvételhez (részletesebben lásd a [2.2.4. melléklet](#)ben):

1. Nem,
2. Korév,
3. Legmagasabb befejezett iskolai végzettség,
4. Településtípus,
5. Megye,
6. Foglalkozás (FEOR),
7. Munkahely ágazata (TEÁOR),
8. Munkahely létszámnagysága.

További három interakciós változót is képeztünk:

1. Életkor négyzete,
2. Az életkor és az alacsony iskolai végzettség interakciója,
3. Az életkor négyzete és az alacsony iskolai végzettség interakciója.

Ugyanakkor a bérregresszió során jelentősége volt annak, hogy az időmérleg-személy foglalkoztatott volt-e vagy sem, ugyanis a bérfüggvény meghatározása más változókon alapult. A foglalkoztatottnál a szociodemográfiai információk mellett a munkahelyi jellemzőket is bevontuk a bérimputáció alapjául szolgáló regressziós összefüggések (I. modell) meghatározásához, míg a nem foglalkoztatottak esetében kizárólag a szociodemográfiai adatokat használtuk fel a bérfüggvény (II. modell) előállításához. Ily módon minden időmérleg-személyhez hozzárendelhető egy órabér, és elvégezhető az imputálás.

Az órabérek regressziójában a legnagyobb pozitív hatása az életkornak és az iskolai végzettségnek volt ([2.2.4. melléklet](#) 6., 9., 12. és 15. táblázatai). Ugyanakkor az alacsony iskolai végzettség mellett magasabb korban alacsonyabb bérek a jellemzők, amit az alacsony iskolai végzettség és az életkor interakcióját jellemző paraméter mutatott.

A következőkben először azt vizsgáljuk, hogy a fentiekben ismertetett regresszióval becsült átlagbérek és a valós, az egyéni bér- és keresetfelvételből számított átlagbérek között milyen különbségek figyelhetők meg. Majd a következő lépésben az időmérleg-felvételbe imputált és a tényleges béradatok összehasonlítását végezzük el az eljárásba bevont szociodemográfiai, területi és munkahelyi jellemzők alapján.

A foglalkoztatottak körében az egyéni bér- és keresetfelvételben az *átlagos bruttó órabér* 1183 forint, amely értéktől a bruttó órabérek átlagosan 1208 forinttal térnek el (2.2.1. ábra). A

relatív szórás 102%, ez az érték arra utal, hogy jelentősebb különbségek vannak a bérek között.¹⁹

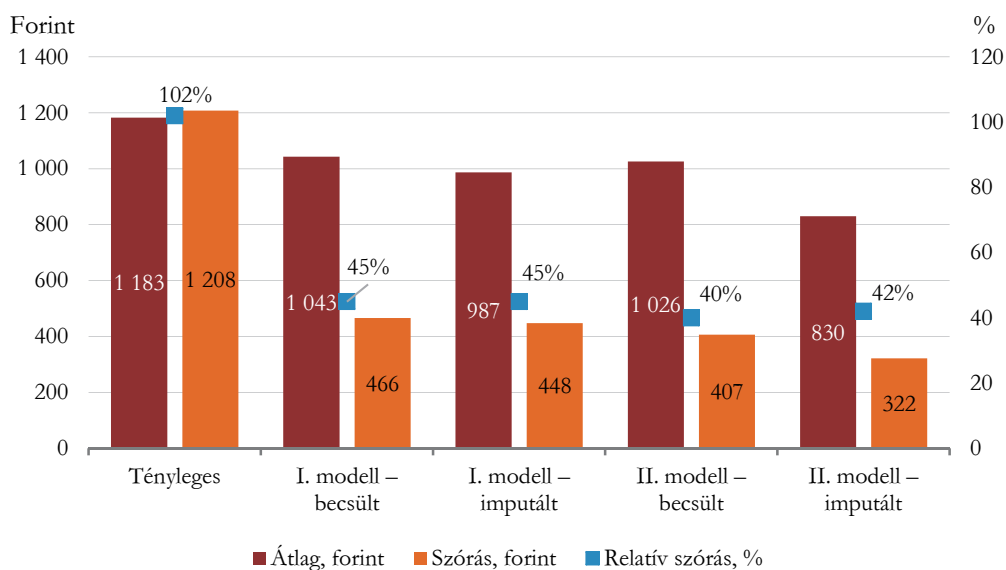
Az egyéni bér- és keresetfelvételen a *becsült átlagos bruttó órabér* 1043 forint, a szórás 466 forint, tehát a relatív szórás 45%. A két adat összevetése azt mutatja, hogy a regressziós modell a szélső pólusokon elhelyezkedő értékeket ugyan kevésbé képezi le, azonban az átlag értékére adott becslés jó. Érdekes még kiemelni, hogy habár a medián értéke csupán igen kis mértékben változott (a valós bruttó órabérnél 881 forint, a becsült változatnál 899 forint), de ez az átlaghoz való közeledést jelzi.

Az időmérés-felvételben a foglalkoztatott népességre az *imputált átlagos bruttó órabér* 987 forint, a szórás 448 és a relatív szórás 45%. Ezek az adatok közelítenek az egyéni bér- és keresetfelvétel becsült eredményeihez.

Abban az esetben, amikor a bérregresszió csak a szociodemográfiai és a települési jellemzők alapján készült, az egyéni bér- és keresetfelvételen a *becsült átlagos bruttó órabér* 1026 forint, a szórás 407 és a relatív szórás 40%. Az időmérés-felvételben a nem foglalkoztatott népességre az ez alapján *imputált átlagos bruttó órabér* 830 forint, a szórás 322 és a relatív szórás 42%.

2.2.1. ábra

Bruttó átlagbérekre számított leíró statisztikák, 2010

A szociodemográfiai, területi és munkahelyi jellemzők alapján összességében elmondható, hogy a becsült átlagos órabérre vonatkozóan ugyanazok a tendenciák figyelhetők meg, mint amelyeket a tényleges adatok mutattak (2.2.4. melléklet 17–18. táblázat):

- a férfiak magasabb órabérért dolgoznak, mint a nők,
- az életkor és az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan nő a bruttó órabér összege,
- a települési hierarchián a községtől Budapest felé haladva számottevően emelkednek az órabérek,

¹⁹ A bér adatok tartalmazzák az ún. outliernek tekinthető értékeket is (lásd 2.2.4. melléklet).

– Budapesten és vonzáskörzetén túl az ipari centrumokat magukba foglaló megyékben (Fejér, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyékben) lakók órabérei magasabbak,

– a foglalkozási besorolás (FEOR) nem független az iskolai végzettségtől, így ebből adódóan a felsőfokú végzettséget igénylő főcsoportok órabérei hasonlóan magasak,

– ágazatok (TEÁOR) szerint a legmagasabb órabérek a pénzügyi, a bányászat/energiaipar/vízellátás és a szállítás/információ/kommunikáció szektorokban vannak,

– a 10 főnél kevesebb dolgozóval működő cégeknél a bruttó órabérek alacsonyabbak.

A tényleges és a becült átlagos bruttó órabérek között a legnagyobb különbség akkor mutatható ki, amikor a tényleges órabér szórása – illetve jellemzően a relatív szórása is – nagy.

A fentiekben leírt tendenciák az időmérleg-felvételbe imputált adatoknál szintén hasonlóan alakulnak. Néhány kategória esetében az imputált átlagos bruttó órabér magasabb, mint a becült (de alacsonyabb, mint a tényleges) „bértarifa” adatok. Ezek a következők:

– Budapest,

– Irodai és egyéb ügyviteli foglalkozások,

– Ingatlanügyletek/Szakmai tevékenység/Adminisztratív tevékenység ágazatok,

– Humán-egészségügyi ellátás ágazata.

A bruttó órabérekhez hasonlóan elemezzük a nettó órabérek alakulását is. Az egyéni bér- és keresetfelvételben az *átlagos nettó órabér* 783 forint, amely értéktől a nettó órabérek átlagosan 616 forinttal térnek el (2.2.2. ábra). A relatív szórás 79%, így ez számottevően alacsonyabb, mint a bruttó órabérré számolt érték, amely – a többi leíró statisztikát is figyelembe véve – azt jelenti, hogy a nettó órabérek esetében kisebb különbségek tapasztalhatóak, illetve kevésbé jellemzőek a kiugró értékek.

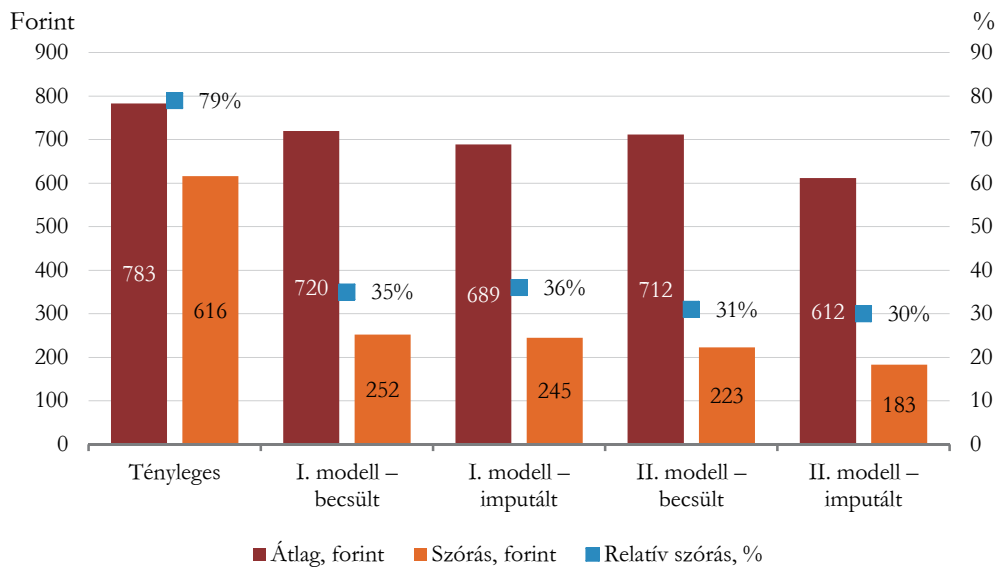
Az egyéni bér- és keresetfelvételben a *becült átlagos nettó órabér* 720 forint, a szórás 252 forint, tehát a relatív szórás 35%. A medián értéke 646 forint, amely magasabb a tényleges sokasági mediánnál (638 forint), és szintén az átlag felé való elmozdulást jelzi (2.2.4. melléklet 19. táblázat).

Az időmérleg-felvételben a foglalkoztatott népességre az *imputált átlagos nettó órabér* 689 forint, a szórás 245 és a relatív szórás 36%. Ezek az adatok szintén az egyéni bér- és keresetfelvétel becült eredményeihez hasonlóak.

A munkahelyi jellemzők nélkül számított regresszió alapján az egyéni bér- és keresetfelvételben a *becült átlagos nettó órabér* 712 forint, a szórás 223 és a relatív szórás 31%. Az időmérleg-felvételben a nem foglalkoztatott népességre az ez alapján *imputált átlagos nettó órabér* 612 forint, a szórás 183, a relatív szórás 30%.

A bruttó órabér hasonló adataival való összevetés után elmondható, hogy az átlagos nettó órabérnél mind az I. és a II. modell eredményei, mind a becült és az imputált értékek között kisebbek a különbségek, amely e bérek kisebb sokaságbeli variabilitására vezethetőek vissza.

Nettó átlagbérre számított leíró statisztikák, 2010

Az átlagos nettó órabér szociodemográfiai, területi és munkahelyi jellemzők szerinti tendenciái lényegében megegyeznek az átlagos bruttó órabérnél ismert trendekkel (2.2.4. melléklet 19–20. táblázat). Két fontosabb eltérést azonban érdemes megemlíteni.

– Korcsoportok szerint az átlagos nettó órabér lineáris emelkedése megtörik a 40–54 éves korcsoportnál, tehát a 30–39, illetve az 55–59 évesek is átlagosan magasabb nettó órabért kapnak. Azonban ezt a törést sem a becült, sem pedig az imputált adatok nem adják vissza.

– Ha az iskolai végzettségnél egy részletesebb bontás szerint elemezzük az adatokat, akkor magasabbak az átlagos nettó órabérek azok körében, akik nem rendelkeznek általános iskolai végzettséggel, mint a 8 általános iskolai osztályt befejezetteknel, illetve szintén magasabbak a szakképesítés nélküli érettségizettek esetében, mint az érettségit követően szakképesítést szerzetteknel. Ez a trend a becült bérek esetében is kimutatható.

A munkahelyi jellemzők szerepével kapcsolatban a következő szempontot fontos kiemelni.

– Az időmérleg-felvételnél (tehát az imputált értéknél) mind a bruttó, mind a nettó órabérek esetében a két modell között ugyanaz a szinte észrevétlen eltérés van: a legfiatalabb korcsoportnál és a legalacsonyabb iskolai végzettségűek körében a második regresszió magasabb átlagot és mediánt számolt. Ez érthető is, ugyanis e két kategóriában a legalacsonyabbak az órabérek, és a szélső pólusokon elhelyezkedő jövedelmek illesztését jelentősen befolyásolja, hogy a regresszió hány és milyen változókon alapul.

2.3. A háztartási munkaidő értéke és szerkezete

A háztartási munkaidő értékét az időráfordítás órában kifejezett mennyisége és a számításnál használt órabér szorzataként kaptuk meg: az általános helyettes módszernél (1a) az összes háztartásban végzett összes munkaidőt ugyanazzal az órabérrel szoroztuk, a speciális helyettes módszernél (1b) pedig munkák szerint külön-külön a megfelelő órabérrel. A lehetőségköltség-

módszernél (2) az egyes személyek éves összes fizetetlen munkaidejét az illető becsült órabérével szoroztuk.

Mindhárom értékelési módszer (általános helyettes, speciális helyettes, lehetőségköltség) esetén a bruttó és a nettó bér mellett a munkaadói terhekkal növelt (2010-ben +24%+2%+1%) bruttó bérrrel²⁰ is számoltunk, így összesen 9 változat (ld. 2.3.1. tábla) készült. A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási munka értékének különböző becsléseit az alábbi táblázatban mutatjuk be.

2.3.1. tábla

A háztartási termelésre fordított munkaidő értéke helyettesítési költség és lehetőségköltség, illetve a három köztehervariáns alapján, 2010

(milliárd forint)				
Értékelési módszer	Saját háztartás számára	Más háztartás számára	Önkéntes munka	Összesen
Általános helyettes				
bruttó bér+munkaadói terhek	8 970	364	23	9 356
bruttó bér	7 063	287	18	7 367
nettó bér	5 314	216	13	5 543
Speciális helyettes				
bruttó bér+munkaadói terhek	10 853	448	23	11 324
bruttó bér	8 545	353	18	8 917
nettó bér	6 226	257	14	6 497
Lehetőségköltség				
bruttó bér+munkaadói terhek	11 822	465	37	12 324
bruttó bér	9 309	366	29	9 704
nettó bér	6 688	264	20	6 972

Nyilvánvaló, hogy minden esetben a nettó bérrrel kapott érték a legkisebb, ezt 33–37%-kal meghaladja a bruttó bér, és ezt még 27%-kal növelik a munkáltatói terhek. A speciális helyettes bére a sajátos szaktudás következtében általában magasabb, mint az általános helyettesé. Ez azonban nagyon függ attól, hogy az általános helyettesnek milyen foglalkozások bérét választjuk. Amennyiben a háztartási alkalmazott bérére lettek volna megbízható adataink, valószínűleg ez kissé még alacsonyabb értékeket eredményezett volna.

A speciális helyettes egy szakmunkás szintű bérnek felel meg, véleményünk szerint ez tükrözi leghelyesebben az otthoni munka értékét. Az otthoni munka a szakterületi ismereteken (mosás, főzés) túlmenően helyi igények és környezeti feltételek speciális ismeretét is igényli, továbbá tartalmaz bizonyos el nem különülő irányítási, szervezési feladatokat is. A háztartás mint miniüzem esetében a speciális helyettes jó választás, hiszen az itt esedékes döntések egy középszintű vezető kompetenciájával azonosíthatók.

A lehetőségköltség esetében a háztartási termelésre fordított átlagidőt egy olyan becsült órabérral szoroztuk meg, amelyet a háztartási munkát végző személy keresne a saját fizetett állásában. Ez az érték alapvetően a házimunkát végző személy potenciális keresetétől függ, és nem a végzett munka jellegétől. Mivel a társadalomban mindenki végez házimunkát, nem

²⁰ A nemzeti számlákban ezt nevezik munkavállalói jövedelemnek.

csak az alacsony keresetűek, nem meglepő, hogy ez az értékelési mód adja a legmagasabb értéket. Az valószínű, hogy egyes munkahelyi (pl. gazdálkodási) ismeretek otthon is hasznosíthatók, de a rosszul fizetett munkaerőpiaci pozíció ellenére a háztartás vezetése lehet magas színvonalú, azaz a munkaerőpiacon elért bérszínvonal nem feltétlenül tükrözi helyesen az otthoni munka értékét.

Informatív lehet a különböző értékelési módszerekkel kapott munkaértékekből számított átlagos órabérek áttekintése (2.3.2. tábla).

2.3.2. tábla

A háztartási termelésre fordított munkaidő különböző módszerekkel számított értékei alapján adódó árnyékórabér, 2010

Értékelési módszer	Átlagos órabér, forint/óra	Az általános helyettes nettó béréhez képest	Az általános helyettes bruttó béréhez képest
		%	
Általános helyettes			
bruttó bér+munkaadói terhek	870	169	127
bruttó bér	685	133	100
nettó bér	515	100	75
Speciális helyettes			
bruttó bér+munkaadói terhek	1 053	204	154
bruttó bér	829	161	121
nettó bér	604	117	88
Lehetőségköltség			
bruttó bér+munkaadói terhek	1 145	222	167
bruttó bér	902	175	132
nettó bér	648	126	95

A munkaadói terhekkel növelt bruttó bér, a bruttó bér és a nettó bér aránya a mindenkori adó- és járulékfizetési szabályokból következik, így csak kismértékben tér el a három értékelési módnál. Az eltérés abból adódik, hogy akkor még a sávosan progresszív jövedelemadózás volt hatályban, így minél magasabb a bruttó bér, annál nagyobb a rés a bruttó és nettó bér között. A munkaadói terhek 2010-ben egységesen 27%-kal növelték a bruttó béreket.

Az értékelési módszerek szerint értelemszerűen különböző árnyékórabér értékeket kapunk. Az általános helyettes módszernél minden munkát ugyanolyan bérrel számolunk el, így az átlagos órabér megegyezik az általános helyettesnek választott személyi szolgáltató órabérével. A speciális helyettes esetében az átlagos órabér a speciális helyettesek órabérének súlyozott átlaga, ahol a súly az egyes tevékenységekre fordított munka ideje. Tekintettel arra, hogy a választott általános helyettes órabérénel a figyelembe vett helyettesítő foglalkozások több mint felének magasabb az órabére, hiszen a speciális helyettes már jellemzően szakképzett, a speciális helyettes árnyékórabére magasabb, mint az általános helyettes órabére. A lehetőségköltség módszernél az árnyékórabér a háztartási munkát végzők munkahelyi órabérének súlyozott átlaga, ahol a súly az illető háztartási munkára fordított ideje.

A munkaidő értékeléséhez használt különböző órabérek a munkaérték célok szerinti szerkezetére csak minimális hatással vannak (2.3.3. tábla). Mivel az általános helyettes bére

egységesen értékelt minden órát, az így számított munkaérték-szerkezet pontosan visszaadja az időráfordítás szerkezetét. A speciális helyettesek bérével számolva a lakhatás és ruházkodás részesedése valamelyest csökken, a gondoskodásé nő. Ez a tevékenységhez párosított foglalkozások békülönbsőségéből adódik. Például a gondoskodásra fordított idő nagy részét a szakképzettséget igénylő óvónő és pedagógus bérekkel értékeltük, míg a lakástakarítást és ruhamosást szakképzettséget nem igénylő foglalkozások bérével értékeltük. A lehetőségköltségen számolt arányok is legfeljebb 1 százalékponttal térnek el az időráfordítás arányaitól. Ez azt jelenti, hogy nincs jelentős specializálódás a házimunkában a munkahelyi bérek szerint.

2.3.3. tábla

Saját háztartás számára végzett háztartási termelés értékének (és munkaidejének) megoszlása célok szerint, 2010*

Értékeléshez használt bér	Lakhatás	Élelmezés	Ruházkodás	Gondoskodás	Összesen (%)
Általános helyettes					
bruttó bér+munkaadói terhek	24,6	49,7	6,6	19,1	100,0
bruttó bér	24,6	49,7	6,6	19,1	100,0
nettó bér	24,6	49,7	6,6	19,1	100,0
Speciális helyettes					
bruttó bér+munkaadói terhek	22,3	49,4	5,1	23,2	100,0
bruttó bér	22,3	49,4	5,1	23,2	100,0
nettó bér	23,2	49,0	5,4	22,4	100,0
Lehetőségköltség					
bruttó bér+munkaadói terhek	24,1	49,4	6,4	20,1	100,0
bruttó bér	24,1	49,4	6,4	20,1	100,0
nettó bér	24,3	49,6	6,4	19,7	100,0
Időráfordítás	24,6	49,7	6,6	19,1	100,0

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

Hasonlóan követi az időráfordításban tapasztalt arányokat (95,9; 3,9; 0,2; ld. 2.1.6. tábla) a saját háztartás számára, más háztartás számára és önkéntes munkaként végzett munka értéke (2.3.4. tábla).

Felhasználási célok mentén tekintve, a gondoskodási célú munka értékének kisebb hányada szolgálja a saját háztartást, azaz ezen a téren nagyobb a más háztartásnak nyújtott segítség. Értelemszerűen az önkéntes munka nem a saját háztartást szolgálja.

Nemzeti számlákon kívül eső háztartási termelés értéke a háztartás céljai szerint 2010-ben*

Értékeléshez használt bér	Lak- hatás	Élel- mezés	Ru- ház- kodás	Gon- dos- kodás	Ön- kéntes mun- ka	Ösz- szesen	Saját ház- tartás- nak vég- zett mun- ka	Más ház- tar- tás- nak vég- zett mun- ka	Ön- kén- tes mun- ka	Ösz- sze- sen
Általános helyettes										
bruttó bér+										
munkaadói teher	2321	4528	608	1877	23	9356	95,87	3,89	0,24	100,00
bruttó bér	1827	3565	479	1478	18	7367	95,87	3,89	0,24	100,00
nettó bér	1375	2682	360	1112	13	5543	95,87	3,89	0,24	100,00
Speciális helyettes										
bruttó bér+										
munkaadói teher	2551	5439	570	2741	23	11324	95,84	3,96	0,20	100,00
bruttó bér	2009	4283	449	2158	18	8917	95,84	3,96	0,20	100,00
nettó bér	1525	3099	341	1518	14	6497	95,84	3,95	0,21	100,00
Lehetőségkölség										
bruttó bér+										
munkaadói teher	3001	5932	772	2598	21	12324	95,93	3,90	0,17	100,00
bruttó bér	2363	4671	608	2046	17	9704	95,93	3,90	0,17	100,00
nettó bér	1706	3367	442	1445	12	6972	95,93	3,90	0,17	100,00
<i>Ebből saját háztartás számára, %</i>										
Általános helyettes										
<i>bármely változat</i>	95,02	98,44	97,98	91,20	0,00	95,87				
Speciális helyettes										
<i>bruttó bér</i>	94,74	98,56	97,86	91,83	0,00	95,84				
<i>nettó bér</i>	94,83	98,53	97,88	91,75	0,00	95,84				
Lehetőségkölség										
<i>bruttó bér</i>	95,09	98,46	97,53	91,42	0,00	95,93				
<i>nettó bér</i>	95,10	98,46	97,60	91,30	0,00	95,93				

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A nemzeti számlákban figyelembe nem vett háztartási termelésre fordított munka értéke a költségalapú becslés első sora. A 2.3.4. tábla belső táblája mutatja az értékeket, amelyeket a háztartási szatellit számla összeállításakor használhatunk. Ez azt jelentené, hogy minden termelési számlát tartalmazó táblát 9 változatban készíthetünk el. Az egyszerűség kedvéért a számla összeállítása során egy változattal dolgoztunk, a speciális helyettes nettó bérével, amit szakmailag is elfogadhatónak találtunk (ld. a fejezet elején mondottakat).

A saját háztartás céljára, más háztartásnak és önkéntes munkaként végzett munka különböző bérekkel számított értékének részletes tábláit megtalálják a [2.3. melléklet](#)ben.

Hivatkozások

- Eurostat (2003): Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Eurostat Working Studies 2003. ISSN 1725-065X ISBN 92-894-6049-0.
<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-CC-03-003-EN.pdf>
- KSH (2012): Időmérleg 2009/2010 Összefoglaló adattár. 180 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf>
- Sik Endre, Szép Katalin (2002): A háztartási szatellit számla. Az elméleti alapokról. Műhelytanulmányok. KSH.

2.4. Adók és támogatások a háztartási szatellit számlákban

A háztartási munkához kapcsolható adók köre úgy határozható meg, hogy a nemzeti számlákban a jövedelmek terhére elszámolt folyó jövedelem és vagyonadók stb. tartalmát átértékeljük a háztartási termelés szempontjából. A háztartási termelés termékei és szolgáltatásai nem kerülnek forgalomba, így termékadók (és terméktámogatások) nem kapcsolhatók hozzá. Az olyan adókat, amelyek pusztán a folytatott termelés miatt merülnek fel, függetlenül a termelés méretétől, egyéb termelési adóknak hívjuk. Ha a háztartási termelést termelésként értelmezzük, akkor át kell tekintenünk a folyó jövedelem és vagyonadók összetevőit, hogy megtaláljuk a háztartási termelést terhelő termelési adókat. A háztartási szatellit számlákban elszámolható adók és támogatások számbavételét alapvetően a háztartás fő funkciói határozzák meg, emellett figyelembe kell vennünk a nemzeti számlák terminológiáit, továbbá az adatgyűjtési lehetőségeket is mint behatároló tényezőket.

2.4.1. Adók

A lakhatás biztosításához kapcsolódik az építményadó, a telekadó és a magánszemélyek kommunális adója.

Az **építményadót** az önkormányzat illetőségi területén lévő építmények közül a lakás és nem lakás céljára szolgáló épület, épületrész (ideértve az üdülőket és garázsokat is) után kell megfizetni. Az adó alapja az építmény négyzetméterben számított hasznos alapterülete, vagy az építmény korrigált forgalmi értéke. Az adó évi mértékének felső határa 900 forint/m² (fogyasztóiár-indexszel valorizált adómaximuma 2010-ben 1241 forint/m²), illetve a korrigált forgalmi érték 3%-a. Az építményadóból befolyt összegben belül nem különíthető el az az összeg, amelyet a nem lakás céljára szolgáló építmény után fizet a lakosság. A **telekadó** az önkormányzat illetékességi területén lévő beépítetlen belterületi földrész után esedékes. Az adó alapja az önkormányzat döntésétől függően a telek m²-ben számított területe vagy a telek korrigált forgalmi értéke. Az adó évi mértékének felső határa 200 forint/m² (fogyasztói árindexszel valorizált adómaximuma 2010-ben 276 forint/m²), illetve a korrigált forgalmi érték 3%-a. A telek hasznosítása a telekadót nem érinti, a befolyt adón belül a telekhasznosítási célok nem mutathatók ki. A **magánszemély kommunális adóját** az építmény- vagy telektulajdonos magánszemély, valamint a nem magánszemély tulajdonában álló lakás bérlője köteles fizetni. Az adó évi mértékének felső határa adótárgyanként, illetőleg lakásbérlési jogonként legfeljebb 12 000 forint (fogyasztóiár-indexszel valorizált adómaximuma 2010-ben 16 550 forint).

A felsorolt adók az önkormányzatok által kivethető helyi adók²¹ körébe tartoznak, s a befizetett adóösszegek adónemenkénti bontásban állnak rendelkezésre. Az adók szektorbontását a nemzeti számlák éves elszámolása becsléssel végzi. A háztartási szatellit számlákban mindhárom adónem esetén a nemzeti számlák adatát célszerű figyelembe venni, jóllehet azok tartalmaznak olyan összegeket is, amelyek nem kötődnek a háztartás alapvető funkcióihoz.

Az építményadó és telekadó összegét a nemzeti számlákban elszámolt imputált sajátlakás-szolgáltatás már tartalmazza. A magánszemélyek kommunális adóját (2010-ben 10 124 millió forint) figyelembe vesszük a szatellit számlákban, mert a lakáshoz és így közvetetten a lakhatáshoz tartozik, és egyelőre nem része az imputált sajátlakás szolgáltatás értékének. (Itt kell megjegyeznünk, hogy a jövőbeni nemzeti számlák revíziója során érdemes lenne az imputált sajátlakás szolgáltatás tételébe belevenni a magánszemélyek kommunális adóját is.)

A gépjármű használata a háztartások valamennyi funkciójához kapcsolható, ezért a gépjárművek után fizetendő adót a szatellit számlák adói között figyelembe kell venni. A törvény a belföldi forgalmi engedéllyel és rendszámmal ellátott gépjármű, pótkocsi után veti ki az adót, s a gépjármű fogalmába beleérti a személygépkocsin kívül a tehergépjárművet, a nyerges vontatót, az autóbust, a lakókocsit, a motorkerékpárt. Az adó alapja személyszállító gépjárművek, kivéve az autóbust, hatósági nyilvántartásban feltüntetett teljesítménye kilowattban kifejezve. Az adó alapja az autóbust, a nyerges vontató, a lakókocsi, a lakópótkocsi esetében a hatósági engedélyben feltüntetett saját tömege (önsúlya). Tehergépjármű esetében az adó alapja a hatósági nyilvántartásban feltüntetett saját tömege (önsúlya) növelve a terhelhetősége (raksúlya) 50%-ával. Az adó mértéke a személyszállító gépjárművek esetében, kivéve az autóbust, a gépjármű korától és teljesítményétől függően, 345 forint/kw-tól 140 forint/kw lehet egy naptári évben. Az adó mértéke minden megkezdett 100 kg után a légrugós rendszerű autóbust, nyerges vontató, tehergépjármű esetében 1200 forint, míg az egyéb gépjárművek és pótkocsik esetében 1380 forint.

A költségvetésbe **gépjárműadó**²² címen befolyt összeg nincs megbontva szektorok szerint, erre a nemzeti számlák éves elszámolása becslést végez. 2010-ben a háztartások gépjárműadójának nemzeti számlákban becsült értéke 25 994 millió forint volt. A háztartási szektorra elszámolt gépjárműadó 25%-át (6499 millió forint) célszerű a háztartási szatellit számlákban kimutatni az időmérleg 2009/2010 adatai alapján, mivel a gépjármű olyan tevékenységhez is használatos, amelyek nem tartoznak a háztartási termelés körébe.

Az adók speciális formájaként vesszük számba az illetékeket. Adó módjára viselkednek, amennyiben megfizetésük törvény által kötelező, s a háztartási szatellit számlákban kimutatott jövedelmet csökkentik. A törvény szerint öröklés, ajándékozás és visszterhes vagyonátruházás esetén vagyonszerzési illetéket, az államigazgatási és bírósági eljárásért eljárási illetéket kell fizetni. Az **öröklési és ajándékozási illeték** alapja a megszerzett vagyon ún. tiszta értéke, azaz csökkentett forgalmi értéke. A tiszta érték kiszámításánál a megszerzett vagyon forgalmi értékéből le kell vonni a hagyatékot terhelő tartozás, illetve az ajándékot terhelő adósság és az egyéb teher értékének egy-egy örökösre, illetve megajándékozottra eső részét. Az öröklési és

²¹ A helyi adókról szóló 1990. évi C törvény.

²² 1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról.

ajándékozási illeték általános mértéke az örökgyó, illetve az ajándékozó rokonsági fokától, valamint a vagyón tiszta értékétől függően 11–40% között mozog. Lakástulajdon-szerzés esetén az illeték mértéke kisebb, örökléskor 2,5–21 % közötti, ajándékozáskor 5–30 % közötti.

A visszterhes **vagyonátruházási illeték** általános mértéke a 2010. január 1. napját követően illetékkiszabásra bejelentett vagyonszerzési ügyekben 4%, ingatlan megszerzése esetén ingatlanonként 1 milliárd forintig 4%, a forgalmi érték ezt meghaladó része után 2%, de ingatlanonként legfeljebb 200 millió forint.

A háztartási szatellit számlák szempontjából leginkább a lakástulajdon és a gépkocsi vásárlás visszterhes vagyonátruházási illetéke érdekes. A lakástulajdon-szerzés illetékének mértéke 2010. január 1. napját követően 4 millió forintig a forgalmi érték 2%-a, ezt meghaladó összeg után 4%. Gépjármű tulajdonjogának megszerzése esetén az illeték mértéke a hajtómotor hengerűrtartalmának minden megkezdett cm³-e után 18 forint, az 1890 cm³-t meghaladó hengerűrtartalmú személygépkocsi és az 500 cm³-t meghaladó hajtómotor hengerűrtartalmú motorkerékpár esetén minden megkezdett cm³-e után 24 forint. Pótkocsi tulajdonjogának megszerzéséért, ha a pótkocsi megengedett legnagyobb ösztömege a 2500 kg-ot nem haladja meg, 9000 forint, minden más esetben 22 000 forint illetéket kell fizetni.

Az örökösödési, az ajándékozási és a vagyonátruházás tárgyai között alapvetően olyan javak szerepelnek (ingatlanok, gépjármű, pótkocsi stb.), amelyeknek birtoklása a háztartási tevékenységek elvégzéséhez szükséges. Problémát jelent, hogy nem lehet elkülöníteni azon javak után fizetett illetéket, amelyek nem kapcsolódnak szorosán a háztartási termeléshez.

A háztartási termeléshez kapcsolódó különféle engedélyek ellentételezése általában illetékbélyegben lerótt illeték révén történik. Az elsőfokú államigazgatási eljárási illeték²³ mértéke 2200 forint. Ezen túlmenően általánosan jellemző értéket nem lehet megállapítani, mert a különféle engedélyek kiadása részben a központi költségvetés (pl. gépjárművezetői engedély, útleveél illeték), részben az önkormányzatok (pl. vadászati engedélyek), részben pedig nonprofit szervezetek (pl. horgászati engedély stb.) hatáskörébe tartozik. A nemzeti számlák elszámolása szerint a lakosság által bélyeggel fizetett illetékek részben a háztartások fogyasztásában, részben a háztartások illetékfizetésében jelennek meg. Ez utóbbi adatot lehetne a háztartási szatellit számlákban felhasználni, jóllehet ez olyan illetékeket is tartalmaz, amelyek nem kapcsolódnak a háztartási termeléshez.

Az örökösödési és ajándékozási illetékek tőkeadóként kerülnek elszámolásra a nemzeti számlákban, ezért úgy döntöttünk, hogy nem szerepeltetjük a szatellit számlákban. Az eljárási illetékek témakörét megvizsgálva szintén arra jutottunk, hogy a becslés bizonytalansága és nagyságrendje miatt nem szerepeltetjük a szatellit számlákban. A visszterhes vagyonátruházási illetékek a beruházás során kerülnek elszámolásra, ezért ezeket ebből a részből kihagyjuk.

Összességében tehát a háztartási szatellit számlában az egyéb termelési adók kategóriában két tétel kerül kimutatásra, a magánszemélyek kommunális adója, valamint a gépjárműadó egy része.

²³ 1990. évi XCIII. törvény az illetékekről.

Háztartási szatellit számlában figyelembe vett adók és illetékek

Adók	2008	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
	folyó áron, millió forint					előző év=100,0%			
Magánszemélyek									
kommunális adója	9 739	10 077	10 124	11 099	13 161	103,5	100,5	109,6	118,6
Gépjárműadó	5 866	5 822	6 499	6 374	6 043	99,2	111,6	98,1	94,8
Összesen	15 605	15 899	16 623	17 473	19 204	101,9	104,6	105,1	109,9

2.4.2. Támogatások

A támogatások közül a terméktámogatások a termékadókhoz hasonló okok miatt nem jöhetnek szóba a szatellit számla összeállításánál. Az állam a termelési támogatásokkal ösztönzi a termelőket bizonyos termelőtevékenység végzésére. Mivel a nemzeti számlák elsősorban fogyasztóként kezeli a háztartásokat, ezek szociális juttatás néven jelennek meg. Ha a háztartásokat termelőként kezeljük, akkor azokat a társadalmi juttatásokat kell beazonosítani, melyeket a háztartás azért kap, mert háztartási termelést folytat. A háztartási szatellit számlákban a támogatások egy része a háztartásoknak a gyermekek nevelésében, az idősek és betegek ápolásában és ellátásában játszott szerepéhez kapcsolódik. Ezek a támogatások általában konkrét célokhoz kötött állami pénzjuttatást jelentenek az érintettek (személyek, családok) számára. A támogatások másik része a lakhatás biztosítását segítik elő változatos formában: kamat- és hiteltámogatással, adó-visszatérítéssel, közműszámlák kiegyenlítésével stb. A támogatásoknak van egy speciális formája is, amely különféle adókedvezményekkel a személyi jövedelemadó alapját csökkenti. Ez azt jelenti, hogy amennyivel kevesebb adót kell fizetni, annyival több pénz marad a háztartási funkciók ellátására, illetve a szükségletek kielégítésére.

A támogatások közül azok tekinthetők termelési támogatásnak a háztartási szatellit számlában, amelynek feltétele a háztartásban folyó termelés. Így nem tekinthető termelési támogatásnak például a családi pótlék, de termelési támogatásnak számít például az olyan támogatás, amelyeknek feltétele, hogy nem veszik igénybe az államilag támogatott intézményi szolgáltatást, hanem otthon gondoskodnak pl. a gyerekekről.

A gyermek neveléséhez, ellátásához, gondozásához tartozó támogatások

A gyermek neveléséhez kapcsolódó támogatások a fenti elvi okok miatt kikerültek a háztartási szatellit számlából, kivéve a gyermekgondozási segélyt és a gyermeknevelési támogatást.

Gyermekgondozási segély²⁴

A gyermekgondozási segélyre vonatkozó szabályozás²⁵ 2010-ben többször módosult. Gyermekgondozási segélyre jogosult volt a szülő, a nevelőszülő, a gyám a saját háztartásában nevelt gyermek 3. életévének betöltéséig, ikergyermekek esetén a tankötelessé válás évének végéig, tartósan beteg, illetve súlyosan fogyatékos gyermek 10. életévének betöltéséig. 2010.

²⁴ 1998. évi LXXXIV. tv

²⁵ 2000-ben a gyermek 3 éves koráig járt, a gyermek 1,5 éves koráig nem lehetett dolgozni mellette, utána pedig maximum napi 4 órában vagy otthoni munka mellett időkorlátozás nélkül.

május 1-jétől ez úgy módosult, hogy a gyermek nem 3., hanem csak 2. életévének betöltéséig volt jogosult a szülő gyermekgondozási segélyre. A gyermekgondozási segélyben részesülő személy a gyermek 1 éves koráig keresőtevékenységet nem folytathatott, utána viszont korlátozás nélkül.

Nincs adatunk arra, hogy a gyermekgondozási segély összege hogyan oszlott meg az 1 éven aluli és afölötti gyermekek szülei között, így az egyszerűség kedvéért a gyermekgondozási segély teljes összegét egyéb termelési támogatásként számoltuk el.

Gyermeknevelési támogatás²⁶

Gyermeknevelési támogatásra jogosult az a szülő, aki három vagy több kiskorú gyermeket nevel, és a legkisebb gyerek 3 és 8 év közötti. A 2010. május 1-jén hatályba lépő rendelkezés szerint a 2010. április 30-át követően született gyermekekre tekintettel a gyermeknevelési támogatást a legkisebb gyermek második életévének betöltésétől 8. életévének betöltéséig állapítják meg. A gyermeknevelési támogatásban részesülő személy keresőtevékenységet napi 4 órát meg nem haladó időtartamban folytathat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés az otthonában történik.

A gyermeknevelési támogatás havi összege – függetlenül a gyermekek számától – az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével azonos (28 500 forint). Időtartama szolgálati időre jogosít, mivel 9,5% nyugdíj járulékos levonásra kerül.

Idősek és betegek ápolásához és ellátásához nyújtott támogatások

Az idősek és betegek ápolásához kapcsolódóan az ápolási díj vehető számba, mivel a többi támogatás esetében a támogatott kapja a támogatás összegét, és nem tekinthető a gondoskodási funkció részeként elszámolandónak.

Az ápolási díj²⁷ a tartósan gondozásra szoruló személyek otthoni ápolását vállaló nagykorú hozzátartozó ellátása. Ápolási díjra jogosult – a jegyes kivételével – a hozzátartozó, ha az ápolat önmaga ellátására képtelen, állandó felügyeletre, gondozásra szoruló súlyosan fogyatékos, illetve 18 év alatti tartósan beteg. Ha az ápolat 18 év feletti tartósan beteg, akkor méltányosságból állapítható meg. A települési önkormányzat jegyzője, valamint méltányossági jogkörben az önkormányzat képviselő-testülete, a házi orvos igazolása és szakvéleménye alapján állapítja meg.

Az ápolási díj forrása az önkormányzat költségvetése, amelyhez a központi költségvetés 75%-os mértékben – kivéve méltányosságból megállapított ápolási díj – járul hozzá. A súlyosan fogyatékos, valamint a 18. életévét be nem töltött tartósan beteg személyek ápolása esetén az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegénél kevesebb nem lehet (28 500 forint). A fokozott ápolást igénylő súlyosan fogyatékos személy ápolása esetén az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 130%-a (37 050 forint), a 18 év feletti tartósan betegeknek az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 80%-ánál (22 800 forint) kevesebb nem lehet. Időtartama szolgálati időre jogosít, mivel 9,5% nyugdíj járulékos levonásra kerül.

²⁶ 1993. évi III. törvény. a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.

²⁷ 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról.

Össességében tehát az egyéb termelési támogatások kategóriában két tétel kerül kimutatásra, a gyereknevelési támogatás, valamint az ápolási díj.

2.4.2. tábla

Háztartási szatellit számlában figyelembe vett támogatások

Támogatás	2008	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
	folyó áron, millió forint					előző év=100			
Gyermekneveléshez kapcsolódó támogatások									
Gyermekgondozási segély	63 515	64 111	64 825	64 768	63 740	100,9	101,1	99,9	98,4
Gyermeknevelési támogatás	15 838	13 957	13 029	13 455	13 809	88,1	93,4	103,3	102,6
Idősek és betegek ellátásához fűződő támogatások									
Ápolási díj	18 067	18 823	19 909	20 890	21 038	104,2	105,8	104,9	100,7
Összesen	97 420	96 891	97 763	99 113	98 587	99,5	100,9	101,4	101,5

További támogatások és kedvezmények

A háztartási szatellit számlák vonatkozásában a szociális rászorultságtól függő támogatások közül a lakhatás biztosításához kapcsolódó támogatásokat lehetne figyelembe venni. Azonban ennek a támogatásnak sem feltétele a háztartási termelés vállalása, így ezt nem tekintjük termelési támogatásnak. Hasonlóképpen nem az az adósságkezelési és a lakásépítési támogatás egyik formája sem. A személyijövedelemadó-kedvezmények nem kötődnek a háztartási termeléshez, így azok sem tekinthetők termelési támogatásnak.

2.4.3. Egyéb termelési adók és támogatások háztartási funkciókhoz rendelése

A termelési adók közül a kommunális adó egyértelműen a lakhatáshoz kapcsolható. A háztartási termelésben jellemző a gépkocsival történő vásárlás, elsősorban az élelmiszer és a lakás tisztántartásával, karbantartásával kapcsolatos vásárlásoknál, ügyintézéseknél, továbbá a rászoruló gyermekek, felnőttek szállítása is jellemzően gépjárművel történik. Ennek megfelelően a gépjárműadót a lakhatás, ételmezés és gondoskodás funkciók között osztottuk meg.

A gyermeknevelési támogatás és az ápolási díj is a háztartás gondoskodó funkcióját segít megvalósítani.

*A háztartási szatellit számlákban figyelembe vett termelési adók és támogatások összefoglaló táblázata háztartási funkciók szerint, 2010**

(millió forint)						
Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Önkéntes munka	Összesen
Magánszemélyek						
kommunális adója	10 124	x	x	x	x	10 124
Gépjárműadó	2 166	2 166	0	2 166	0	6 499
Egyéb termelési adók						
összesen	12 290	2 166	0	2 166	0	16 623
Gyermekgondozási						
segély	x	x	x	64 825	x	64 825
Gyermeknevelési						
támogatás	x	x	x	13 029	x	13 029
Ápolási díj	x	x	x	19 909	x	19 909
Egyéb termelési						
támogatások összesen	x	x	x	97 763	x	97 763
Adók (+) és						
támogatások (-) együtt	12 290	2 166	0	-95 597	0	-81 141

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

2.5. A háztartási termelés folyó termelőfelhasználása és állóeszköz-felhalmozása

A nemzeti számlák rendszere a háztartásokat elsősorban mint fogyasztási egységeket kezeli, így a háztartások végső fogyasztásában minden termék és szolgáltatás szerepel, függetlenül attól, hogy az közvetlenül jelent hasznosságot (pl. éttermi étkezés), vagy háztartási termelőmunkához szükséges ráfordítás (pl. nyers csirkecomb), vagy esetleg háztartási termelőmunkához szükséges eszköz (pl. grillsütő). A háztartási szatellit számla szemléletében az utóbbiak egyrészt a háztartási termeléshez szükséges folyó termelőfelhasználás, illetve ennek a termelésnek az érdekében végzett állóeszköz-felhalmozás, a háztartások végső fogyasztása viszont a háztartási termelés kibocsátásával bővül.

Ebben a részben megkíséreljük, hogy a nemzeti számlák előírásai szerinti háztartások végső fogyasztási kiadás összegéből elkülönítsük azt az összeget, ami a szatellit számla szempontjából nézve nem végső fogyasztási kiadás, hanem a háztartásban zajló termelés érdekében felmerült folyó termelőfelhasználás vagy állóeszköz-felhalmozás. Ennek értelmében feladatunk a háztartások nemzeti számlák szerinti fogyasztásának felbontása bruttó állóeszköz-felhalmozásra, folyó termelőfelhasználásra és végső fogyasztási kiadásra.

A nemzeti számlák keretében előállított végső háztartási fogyasztás a kiadások termékcsoportos, rendeltetés szerinti bontását csak **hazai** szemléletben tartalmazza. Azaz ez az aggregátum a Magyarország területén elfogyasztott termékek és szolgáltatások értékét tartalmazza, függetlenül attól, hogy a fogyasztás rezidens vagy nem rezidens egység által történt. Egy egység akkor tekinthető **rezidens** egységnek, ha elsődleges gazdasági érdekelttségi központja az adott ország területére esik, és az adott ország területén hosszabb ideig, legalább egy évig folytat gazdasági tevékenységet. A dolog természeténél fogva és feltételezésünk szerint háztartási termelőmunkát jellemzően mindenki a saját háztartásában folytat, így a

rezidens háztartások fogyasztásából kell kiindulni. Ahhoz, hogy meghatározzuk a rezidens háztartások Magyarország területén történt végső fogyasztási kiadásait, a nem rezidens háztartások végső fogyasztási kiadását ki kell zárunk, a rezidens háztartások külföldi vásárlásait hozzá kell adnunk a hazai fogyasztási kiadáshoz.

A háztartási szatellit számla összeállításához a háztartási termelés folyó termelőfelhasználás és állóeszköz-felhalmozás tételeit csak a végső fogyasztás részletes – COICOP²⁸ szerinti – termékcsoporthoz adataiból becsülhetjük. A becslés előállításának lépései:

Kiindulási alap: a nemzeti számlák előírásainak megfelelően összeállított hazai háztartások fogyasztási kiadásai összesen és COICOP szerinti bontásban.

1) Rezidens háztartások összes végső fogyasztásának előállítása a külföldiek magyarországi fogyasztásának kivonásával és a rezidens háztartások külföldi fogyasztásának hozzáadásával.

2) A külföldiek magyarországi fogyasztásának meghatározása termékcsoporthoz bontásban (COICOP 4 számjegyes bontásban). Egy összegben ugyan rendelkezésre áll az adat, de ennél a lépésnél a cél a termék és szolgáltatáscsoportos bontás előállítása.

3) A rezidens háztartások magyarországi fogyasztásának meghatározása termékcsoporthoz (COICOP 4 számjegyes, egyes tételeknél ennél mélyebb bontás szükséges) bontásban. Ennek összegét úgy kapjuk, hogy a hazai háztartások fogyasztási kiadásaiból kivonjuk a külföldiek Magyarország területén történt fogyasztásának értékét.

4) Termékcsoporthoz bontásban (a megfelelő COICOP 4 számjegyes tétel szinten, egyes esetekben ennél mélyebb bontásban is) meg kell határozni a bruttó állóeszköz-felhalmozás értékét azon termékekre vonatkozóan, amelyek a háztartási termelés érdekében kerültek beszerzésre.

5) Termékcsoporthoz bontásban (a megfelelő COICOP 4 számjegyes tétel szinten, egyes esetekben ennél mélyebb bontásban is) meg kell határozni a folyó termelőfelhasználás értékét azon termékekre vonatkozóan, amelyek a háztartási termelés érdekében kerültek fel.

6) A rezidens háztartások belföldi végső fogyasztási kiadását úgy kapjuk meg, hogy a rezidens háztartások magyarországi fogyasztásából kivonjuk a bruttó állóeszköz-felhalmozás és a folyó termelőfelhasználás értékét. A háztartási szatellit számla szemléletében ez a végső fogyasztás majd kiegészül a háztartási termelés értékével, amit a háztartás tagjai maguk állítottak elő saját fogyasztási célra.

Először a rezidens háztartások fogyasztási adatainak előállítását (fenti 1), 2) és 3) pontok) ismertetjük, majd a 2. részben ennek a fogyasztásnak a felbontását ismertetjük bruttó állóeszköz-felhalmozásra, folyó termelőfelhasználásra és végső fogyasztási kiadásra.

2.5.1. Rezidens lakosság fogyasztási adatainak előállítása

A háztartási szatellit számla a nemzeti számlák célirányos rendszerének kiterjesztését jelenti, így az ESA 2010 központi keretrendszerének minden alapfogalmát, osztályozását és koncepcióját megőrzi. A fogalmakban csak akkor kerülhet sor módosításra, ha a szatellit számla célja éppen ez (ESA 1.43.). A háztartási szatellit számla a termelés fogalmát

²⁸ Háztartások egyéni fogyasztásának rendeltetés szerinti osztályozása, lásd [1.4](#) és [2.5.1–2.5.2 mellékletet](#).

terjeszti ki, célja a háztartási termelés bemutatása, a keretrendszer többi elemét változatlan tartalommal használja.

Ahogy azt az 1.2. fejezetben leírtuk, a háztartások mint fogyasztók olyan egyazon lakhelyen élő személyek kis csoportjaként határozhatók meg, akik jövedelmüket és vagyonukat megosztják egymással, és bizonyos típusú – elsősorban a lakhatás és az ételmezés körébe tartozó – javakat és szolgáltatásokat közösen fogyasztanak (ESA 2.118). A „háztartások” szektorba tehát azok az egyének vagy az egyének azon csoportjai tartoznak, akiknek fő funkciója a fogyasztás, vagy azok a tartósan intézetben élő személyek, akik gazdasági ügyekben kevés vagy semmilyen intézkedési vagy döntéshozatali önállósággal nem rendelkeznek: például kolostorokban élő egyházi rendek tagjai, hosszú ideig kórházban ápolott betegek, hosszú idejű börtönbüntetésre ítélt rabok, tartósan nyugdíjas otthonokban élő idős emberek (ESA 2.119).

Mielőtt az egyes lépések ismertetésére rátérnénk, két kiegészítő megfontolást ismertetünk a pontosság kedvéért. Az egyik az intézeti háztartásokra vonatkozik, a másik a lakosság végső fogyasztására finanszírozó szerinti bontásban.

A nemzeti számlák fent ismertetett háztartás fogalma magában foglalja mind a magán, mind az intézeti háztartásokat. Az intézeti háztartások fogyasztási kiadásaira külön becslés nem készül. A 2011. évi népszámlálási adatok szerint a lakosság 97,6%-a magánháztartásokban élt. Az intézeti háztartásokban élők száma közel 235 ezer fő volt, hajléktalanként közel 5,6 ezer főt regisztráltak. Az intézetek körülbelül kétharmad arányban a szociális gondoskodás keretébe tartozó ideiglenes vagy tartós ellátást biztosító intézmények, így az ott élők elsősorban a fiatalkorúak, az idősek és a fogyatékkal élők csoportjaihoz tartoznak. Az intézeti háztartásokban élők fogyasztása nagyrészt az intézményeknél és a magánháztartásokban élő hozzátartozóknál jelenik meg fogyasztási kiadásként, továbbá elkülönítve a COICOP 12.4. Szociális ellátás főcsoportban. Összhangban a háztartási termelés időráfordításával (ld. 2.1. fejezet) és a nemzetközi gyakorlattal itt is feltesszük, hogy az intézeti háztartásokban jellemzően nem folyik háztartási termelés, a számításokban a magánháztartások háztartási termelésével foglalkozunk.

A fogyasztás kategóriákon belül különbséget kell tenni a végső fogyasztási kiadás (P.3) és a tényleges végső fogyasztás (P.4) között.

A végső fogyasztási kiadás a háztartások, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények és a kormányzat által az egyéni és közösségi szükségletek kielégítése érdekében felhasznált javakra és szolgáltatásokra fordított kiadás. Ezzel szemben a tényleges végső fogyasztás a javak és szolgáltatások beszerzésére vonatkozik. A két fogalom közötti különbség a kormányzat vagy a háztartásokat segítő nonprofit intézmények által finanszírozott, de természetbeni társadalmi transzferként a háztartásoknak kínált javak és szolgáltatások értékelésében rejlik (ESA 3.93).

A két fogyasztás kategória a kormányzat által finanszírozott közösségi fogyasztás értékével tér el egymástól, amit az alábbi táblázatok segítségével szemléltetünk 2010. évre vonatkozóan.

Végő fogyasztási kiadás folyó áron, 2010

	(millió forint)
Háztartások fogyasztási kiadásai	13 726 885
Kormányzat fogyasztási kiadásai	5 854 896
Háztartásokat segítő nonprofit intézmények fogyasztási kiadásai	414 970
Végő fogyasztási kiadás összesen	19 996 751

A háztartások tényleges fogyasztása folyó áron, 2010

	(millió forint)
Háztartások fogyasztási kiadásai	13 726 885
Természetbeni társadalmi juttatás kormányzattól	2 996 136
Természetbeni társadalmi juttatás háztartásokat segítő nonprofit intézménytől	414 970
Háztartások tényleges fogyasztása (Egyéni tényleges fogyasztás)	17 137 991

A háztartási szatellit számla keretében csak a háztartások fogyasztási kiadásaival foglalkozunk, feltesszük, hogy a kormányzat és a nonprofit szervezetek által finanszírozott fogyasztás a háztartási termelés keretein kívül esik.

A háztartási szatellit számla a rezidens háztartások termelőtevékenységének meghatározásával foglalkozik. A nemzeti számlák keretében végzett becslés a hazai fogyasztási kiadásra vonatkozóan készül. Az első lépésben a rezidens háztartások külföldön történő fogyasztásának értékét hozzáadva és a külföldiek Magyarországon történő fogyasztásának értékét levonva jutunk el a rezidens háztartások fogyasztási kiadásához (2.5.3. tábla).

A rezidens háztartások fogyasztási kiadása 2010. referenciaévre vonatkozóan

	(millió forint)
Hazai háztartási fogyasztási kiadás	14 439 364
+ Rezidens háztartások közvetlen külföldi vásárlása	401 759
– Nem rezidens háztartások vásárlása belföldön	1 114 238
Rezidens háztartások fogyasztási kiadása	13 726 885

A nem rezidens háztartások hazai fogyasztási kiadás arányainak meghatározásánál a 2000. évi háztartási szatellit számla során kidolgozott becslési eljárást vettük alapul. (Lásd Hüttl–Szívós: A nem rezidens háztartások fogyasztási kiadásainak összetétele: becslési kísérlet. In: Sik–Szép (szerk.), KSH: A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon 2003.) Ezt az alapot korrigáltuk a 2010. évre vonatkozó turizmus szatellit számlákból (KSH 2015b) nyert költsésszerkezet arányaira vonatkozó információval, továbbá két új tétellel bővítettük a termék és szolgáltatáscsoportok körét. Ennek következtében a korábbi termékcsoporthoz tartozó arányai több helyen megváltoztak.

A két új tétel a kábítószer-fogyasztás és a prostitúció becsült értéke. Az ESA 2010 bevezetésére vonatkozó EU-rendelet²⁹ előírásainak megfelelően 2005-től készül becslés ezekre

²⁹ Az Európai Parlament és Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unió-beli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről.

a tételekre is, és 1995. évig visszamenően beépítettük értéküket a GDP-számításokba. Az alkalmazott becslési eljárás olyan, hogy mind a kábítószer-fogyasztás, mind a prostitúció hazai fogyasztási kiadásaitól elkülöníthető a külföldiek Magyarországon történő fogyasztásának becsült értéke, így kivonással meghatározható a rezidensek belföldi fogyasztása.

A rezidens háztartások külföldi vásárlásaira vonatkozó adat csak aggregált formában áll rendelkezésünkre, azonban a termékcsoportos bontástól jelen esetben eltekintünk, mert feltételezzük, hogy a turisztikai céllal külföldre utazó rezidensek a szabadidő eltöltésük során nem végeznek a háztartási szatelliteszámla fogalomkörébe tartozó termelőtevékenységet. Így a hazai fogyasztást csak a külföldiek belföldi fogyasztásával korrigáltuk termékszinten.

A nem rezidensek hazai kiadási szerkezetét a COICOP³⁰ két számjegyű bontásban az alábbi táblázatban mutatjuk be. A rezidens háztartások magyarországi fogyasztásának szerkezetét a hazai fogyasztás és a külföldiek (nem rezidensek) Magyarországon történt fogyasztásának különbségeként állítottuk elő.

2.5.4. tábla

*A háztartások hazai fogyasztási kiadásának felbontása folyó áron, 2010**

Megnevezés	(millió forint)		
	Hazai fogyasztás összesen	Külföldiek hazai fogyasztása	Rezidensek hazai fogyasztása
01. Élelmiszerek és alkoholmentes italok	2 444 443	244 186	2 200 257
02. Szeszes italok, dohányárúk és kábítószer	1 059 387	118 093	941 294
03. Ruházat és lábbeli	400 252	64 478	335 774
04. Lakásszolgáltatás, víz, villamosenergia, gáz és egyéb tüzelőanyag	3 213 034	36 746	3 176 288
05. Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás	661 651	46 124	615 527
06. Egészségügy	639 647	39 371	600 276
07. Közlekedés és szállítás	1 778 630	119 757	1 658 873
08. Hírközlés	548 420	19 357	529 063
09. Szabadidő és kultúra	1 118 933	80 380	1 038 553
10. Oktatás	214 517	0	214 517
11. Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás	990 019	245 144	744 875
12. Egyéb termékek és szolgáltatások	1 370 431	100 601	1 269 830
Fogyasztás összesen	14 439 364	1 114 238	13 325 126

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

2.5.2. Rezidens lakosság nemzeti számlák szerinti fogyasztásának felbontása bruttó állóeszköz-felhalmozásra, folyó termelőfelhasználásra és végső fogyasztási kiadásra

A rezidens lakosság fogyasztásának felbontásához számos szakmai megfontolásra van szükség. A felbontáshoz segítséget jelent, ha áttekintjük a hazai fogyasztás becslési módszerét és forrás szerinti összetételét.

³⁰ Lásd [1.4. melléklet](#)ben.

A nemzeti számlák szerinti háztartási fogyasztási kiadások számítása során a kiadások háromféle típusára, a *vásárolt*, a *saját termelésből származó fogyasztási kiadásra* és *természetbeni bérrre* a rendelkezésre álló adatforrások alapján külön-külön készül becslés. A vásárolt fogyasztási kiadás becslése elsősorban a háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvétel éves adatainak, a kiskereskedelmi forgalom termékcsoportos bontású adatainak, valamint számos szakstatistikai információ és egyéb forrásból származó adat felhasználásával készül.

A *vásárolt fogyasztás* adatai piaci, azaz fogyasztói áron kerülnek számbavételre. A *saját termelésű termékek és szolgáltatások* két típusára készül becslés, nevezetesen a mezőgazdasági termékekre és a saját lakásszolgáltatásra.³¹ A saját lakásszolgáltatás a nemzeti számlák egyik sajátos kategóriája és a tulajdonosok által lakott lakás becsült bérleti díját vagy más néven imputált lakbért jelenti. Azt a bérleti díjat jelöli, amit abban az esetben kellene a tulajdonosnak megfizetni, ha bérelné a lakást. A mezőgazdasági termékek saját fogyasztásra való termelésének adatait a mezőgazdasági statisztikából nyerjük, mennyiségben és értékben. A számbavétel alapáron vagy ennek hiányában felvásárlási áron történik. Az alapár nem tartalmazza a termelő által befizetett termékadókat, ugyanakkor tartalmazza az értékesítéshez kapcsolódó támogatásokat. A *természetbeni bérek* között azokat a termékeket és szolgáltatásokat számoljuk el, amelyeket a munkáltató ingyen vagy csökkentett áron nyújt munkavállalójának. A természetbeni bérek meghatározása a vállalkozások társasági adóbevallásából történik, folyó áron. Ha a terméket vagy szolgáltatást a munkáltató állította elő, akkor alapáron, ha vásárolta, akkor beszerzési áron kell az értékelést végezni.

A háztartások fogyasztási kiadásainak elszámolási időpontja a nemzeti számlák előírásai alapján eredményszemléletben történik.

³¹ A módszertani alapok 1.2. részében leírtaknak megfelelően a házilagos építkezés is a nemzeti számlák részét képezi, azonban annak eredménye a nemzeti számlák szerint beruházás, mivel a lakások értékét állóeszközként veszi számba. Ezért a házilagos építkezés eredménye nem jelenik meg a végső fogyasztásban, itt nem számolunk vele.

*A háztartások fogyasztási kiadása források szerint, folyó áron, 2010**

(millió forint)

Megnevezés	Vásárolt termék, szolgáltatás	Saját termelés és természetbeni bér	Hazai fogyasztási kiadás	Külföldiek fogyasztása Magyarországon	Rezidens háztartások fogyasztása Magyarországon
01. Élelmiszerek és alkoholmentes italok	2 362 879	81 564	2 444 443	244 186	2 200 257
02. Szeszes italok, dohányárúk és kábítószeresek	1 051 941	7 446	1 059 387	118 093	941 294
03. Ruházat és lábbeli	398 949	1 303	400 252	64 478	335 774
04. Lakásslolgáltatás, víz, villamosenergia, gáz és egyéb tüzelőanyag	1 506 365	1 706 669	3 213 034	36 746	3 176 288
05. Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás	661 651	0	661 651	46 124	615 527
06. Egészségügy	632 518	7 129	639 647	39 371	600 276
07. Közlekedés és szállítás	1 749 726	28 904	1 778 630	119 757	1 658 873
08. Hírközlés	548 420	0	548 420	19 357	529 063
09. Szabadidő és kultúra	1 109 779	9 154	1 118 933	80 380	1 038 553
10. Oktatás	193 568	20 949	214 517	0	214 517
11. Vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás	957 952	32 067	990 019	245 144	744 875
12. Egyéb termékek és szolgáltatások	1 360 157	10 274	1 370 431	100 601	1 269 830
Fogyasztás összesen	13 663 359	776 005	14 439 364	1 114 238	13 325 126

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A rezidens háztartások hazai fogyasztása 13 325 milliárd forint 2010-re vonatkozóan (2.5.3.–2.5.5. táblák), amely összeg úgy állt elő, hogy a háztartások fogyasztási kiadásának a nemzeti számlákban szereplő értékéből levontuk a külföldiek magyarországi fogyasztását.

Az ESA 2010 rendelkezése szerint a háztartások által végső fogyasztás céljára beszerzett gépek és berendezések nem tartoznak a bruttó állóeszköz-felhalmozás körébe. A háztartási szatellit számla azonban a háztartások által vásárolt tartós háztartási eszközök meghatározott körét, melyek várhatóan a háztartáson belül folyó termelés érdekében kerültek beszerzésre és használati idejük meghaladja az egy évet, a bruttó állóeszköz-felhalmozás részét képezik és értékükkel csökkentjük a végső fogyasztási kiadásokat.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás becslése során először kiválasztottuk a tartós fogyasztási cikkeket, majd azokkal foglalkoztunk, amelyeket részben vagy egészben a háztartási termelés céljára használnak, jellemzően több éven át. A háztartási termeléshez használt tartós cikkek részarányainak becslésénél 50–50% megosztást becsültünk, ha nem volt más információ. Ha lehetőség volt, az időmérleg-adatokból becsültük az arányt, például a

személygépkocsi esetében. A nagyon kis értékű tételek esetében nem alkalmaztunk megosztást, hanem a nagyobbhoz soroltuk őket. Ezek a módszerek elfogadhatóak az Eurostat ajánlása szerint. A megosztás szempontjairól részletesen beszámolunk a [2.5.1. melléklet](#)ben.

A háztartási szatellit számlában bruttó állóeszköz-felhalmozásként 385,7 milliárd forintot számoltunk el, ami a rezidens háztartások hazai fogyasztási kiadásainak 2,9%-a. A 12 termékfőcsoport közül a 07. Közlekedés és szállítás főcsoportban 112,2 milliárd forint (az összes bruttó állóeszköz-felhalmozás 29,1%-a) került elszámolásra. Itt jelennek meg a járművásárlásra fordított kiadások. Az 05. Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás főcsoportban 265,2 milliárd forint (az összes bruttó állóeszköz-felhalmozás 68,7%-a) lett elszámolva. Ebbe a főcsoportba tartoznak a tartós fogyasztási cikkek, így a bútorok, főző-, fűtő-, hűtőberendezések, porszívó és takarítógépek, elektromos háztartási kisgépek stb. A fennmaradó 2,2%-ot két főcsoport között mutattunk ki, nevezetesen a 08. Hírközlés főcsoportban (telefon) 3,5 milliárd forintot és a 09. Szabadidő, kultúra főcsoportban (információ-feldolgozó berendezések) 4,8 milliárd forintot. (A eredményeket részletes bontásban megtalálják a [2.5.2. melléklet](#)ben.)

A nemzeti számlákban szereplő háztartási fogyasztási kiadás az összes termékvásárlást végső fogyasztási kiadásként kezeli. A háztartási szatellit számla koncepciója alapján azonban, a háztartási termelés során felhasznált termékeket folyó termelőfelhasználásként kell számba venni és összegével csökkenteni kell a végső fogyasztás értékét.

Az ESA 2010 rendelkezése szerint a folyó termelőfelhasználás azokat a javakat és szolgáltatásokat tartalmazza, amelyek ráfordításként a termelési folyamat során felhasználásra kerülnek. Nem tartoznak ebbe a körbe az állóeszközök, amelyek elhasználódását állóeszköz-felhasználásként kell elszámolni. A javakat és szolgáltatásokat vagy átalakítják, vagy teljesen felhasználják a termelési folyamat során (ESA 3.88).

A felosztás során hasonló elvek mentén jártunk el, mint az állóeszköz-felhalmozásnál. A rezidens háztartások hazai fogyasztási kiadásának 14,4%-a, azaz 1 924 milliárd forint a háztartáson belül folyó termelőtevékenységekhez kapcsolódik. A 01. Élelmiszerek és alkoholmentes italok között az összes folyó termelőfelhasználás 51,2%-át, azaz 985,5 milliárd forintot mutattunk ki. A 04. Lakásszolgáltatás, víz, villamos energia, gáz és egyéb tüzelőanyag főcsoportban 350,8 milliárd forintot, az összes folyó termelőfelhasználás 18,2%-át számoltuk el. A 07. Közlekedés és szállítás főcsoportban 271,4 milliárd forinttal, azaz 14,1%-kal növeli az összes folyó termelőfelhasználást. A 05. Lakberendezés, lakásfelszerelés és rendszeres lakáskarbantartás főcsoportban 131,2 milliárd forint költség keletkezett, az összes folyó termelőfelhasználás 6,8%-a. A fennmaradó 185,2 milliárd forint (az összes folyó termelőfelhasználás 9,6%-a) megoszlik a 03. Ruházat és lábbeli, a 08. Távközlés, a 09. Szabadidő és kultúra és a 12. Egyéb termékek és szolgáltatások főcsoportok között ([2.5.2. melléklet](#)).

Ezek alapján a végső fogyasztási kiadás 11 015,4 milliárd forint.

A rezidens háztartások teljes fogyasztási kiadása azonban a rezidensek külföldön vásárolt termékek és szolgáltatások értékét is kell, hogy tartalmazza (2.5.2 fejezet). Ezért a külföldi fogyasztás értékével, 401 759 millió forinttal, azaz az idegenforgalmi egyenleg importszarával megemeltük a rezidens háztartások hazai fogyasztási kiadását, mint az előző fejezetben már láttuk. Lásd az alábbiak szerint:

*A rezidens háztartások fogyasztásai kiadásai 2010-ben**

	(millió forint)
Rezidens háztartások hazai fogyasztási kiadása (NSZ szerint)	13 325 126
Rezidens háztartások külföldi fogyasztása	401 759
Rezidens háztartások fogyasztási kiadása (NSZ szerint)	13 726 885
Folyó termelőfelhasználás (HSz szerint)	1 923 972
Bruttó állóeszköz-felhalmozás (HSz szerint)	385 716
NSZ szerinti Rezidens háztartások végső fogyasztási kiadásából az a rész, ami a HSz-ban is az (HSz szerint ez a tétel egészül majd ki a háztartási termelés kibocsátásával)	11 417 197

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A rezidens háztartások külföldi fogyasztását is figyelembe véve a háztartási szatellitszámla szerinti rezidens háztartások végső fogyasztási kiadása 83,2%-a a nemzeti számlák szerinti fogyasztási kiadásnak. A folyó termelőfelhasználás esetén 14%, míg a bruttó állóeszköz-felhalmozás esetében 2,8% ez az arány.

*A háztartások bruttó állóeszköz-felhalmozása, folyó termelőfelhasználása és végső fogyasztási kiadása folyó áron 2010-ben**

Megnevezés	Rezidens háztartások			
	hazai fogyasztási kiadása	folyó termelő- felhasználása	bruttó állóeszköz- felhalmozása	végső fogyasztási kiadása
01.1 Élelmiszerek	1 918 854	920 676	0	998 178
01.2 Alkoholmentes italok	281 403	64 785	0	216 618
01. Élelmiszerek és alkoholmentes italok	2 200 257	985 461	0	1 214 796
02.1 Szeszes italok	375 798	0	0	375 798
02.2 Dohányárúk	447 623	0	0	447 623
02.3 Kábítószeres	117 873	0	0	117 873
02. Szeszes italok, dohányárúk és kábítószeres	941 294	0	0	941 294
03.1 Ruházat	257 091	8 426	0	248 665
03.2 Lábbeli	78 682	0	0	78 682
03. Ruházat és lábbeli	335 774	8 426	0	327 348
04.1 Tényleges lakbér	111 189	0	0	111 189
04.2 Imputált lakbér	1 699 349	0	0	1 699 349
04.3 Lakáskarbantartás és -javítás	37 985	7 597	0	30 388
04.4 Vízellátás és egyéb lakásszolgáltatás	258 755	129 378	0	129 378
04.5 Villamosenergia, gáz és egyéb tüzelőanyagok	1 069 010	213 802	0	855 208
04. Lakásszolgáltatás, víz, villamosenergia, gáz és egyéb tüzelőanyag	3 176 288	350 777	0	2 825 511

(Tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	Rezidens háztartások			
	hazai fogyasztási kiadása	folyó termelő- felhasználása	bruttó állóeszköz- felhalmozása	végző fogyasztási kiadása
05.1 Bútorok és lakberendezési cikkek, szőnyegek és más padlóburkoló anyagok	192 817	296	38 268	154 254
05.2 Lakástextíliák	49 335	10 629	0	38 705
05.3 Háztartási gépek és készülékek	137 550	2 563	120 889	14 098
05.4 Háztartási üvegáruk, edények és konyhafelszerelés	73 306	0	61 537	11 769
05.5 Barkács- és kerti szerszámok, eszközök	44 476	0	44 476	0
05.6 Rendszeres lakáskarbantartáshoz igénybevett termékek és szolgáltatások	118 043	117 677	0	366
05. Lakberendezés, lakásfelszerelés, rendszeres lakáskarbantartás	615 527	131 165	265 169	219 192
06.1 Gyógyszerek, egészségügyi termékek, gyógyászati segédeszközök	323 540	0	0	323 540
06.2 Járóbetegellátás	219 426	0	0	219 426
06.3 Kórházi szolgáltatások	57 309	0	0	57 309
06. Egészségügy	600 276	0	0	600 276
07.1. Járművásárlás	358 497	0	112 241	246 256
07.2. Személyszállító járművek üzemeltetése	1 085 439	271 360	0	814 079
07.3. Közlekedési és szállítási szolgáltatások	214 937	0	0	214 937
07. Közlekedés és szállítás	1 658 873	271 360	112 241	1 275 273
08.1 Postai szolgáltatás	8 112	1 622	0	6 490
08.2 Telefon és egyéb hírközlő berendezés	17 312	0	3 462	13 850
08.3 Telefon és egyéb hírközlő berendezés	503 639	100 728	0	402 911
08. Hírközlés	529 063	102 350	3 462	423 251
09.1 Audiovizuális, foto-optikai és információ-feldolgozó berendezések	138 709	0	4 844	133 866
09.2 Egyéb szabadidős és kulturális tevékenységet szolgáló tartós javak	3 428	0	0	3 428
09.3 Játékok, hobbi- és sportcikkek, kertészkedés, hobbiállat	217 271	0	0	217 271
09.4 Szabadidős és kulturális tevékenységekkel kapcsolatos szolgáltatások	461 153	0	0	461 153
09.5 Újság, könyv, papír és írószer	150 044	5 212	0	144 832
09.6 Szervezett társasutazás	67 948	0	0	67 948
09. Szabadidő és kultúra	1 038 553	5 212	4 844	1 028 497

(Tábla folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Megnevezés	Rezidens háztartások			
	hazai fogyasztási kiadása	folyó termelő- felhasználása	bruttó állóeszköz- felhalmozása	végző fogyasztási kiadása
10.1 Iskolaelőkészítő és alapfokú oktatás	10 019	0	0	10 019
10.2 Középfokú oktatás	46 310	0	0	46 310
10.3 Középfokot meghaladó, de nem felsőfokú oktatás	31 887	0	0	31 887
10.4 Felsőfokú oktatás	58 574	0	0	58 574
10.5 Nem besorolható szintű oktatás	67 727	0	0	67 727
10. Oktatás	214 517	0	0	214 517
11.1 Vendéglátás	625 883	0	0	625 883
11.2 Szálláshely-szolgáltatás	118 992	0	0	118 992
11. Vendéglátás és szálláshely- szolgáltatás	744 875	0	0	744 875
12.1 Testápolás	240 161	27 234	0	212 927
12.2 Prostitúció	117 201	0	0	117 201
12.3 Máshova nem sorolt személyes ingóság	68 398	0	0	68 398
12.4 Szociális ellátás	85 404	0	0	85 404
12.5 Biztosítás	211 770	9 648	0	202 122
12.6 Máshova nem sorolt pénzügyi szolgáltatások	511 038	32 338	0	478 700
12.7 Máshova nem sorolt egyéb szolgáltatások	35 858	0	0	35 858
12. Egyéb termékek és szolgáltatások	1 269 830	69 221	0	1 200 609
Fogyasztás összesen	13 325 126	1 923 972	385 716	11 015 438

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A háztartási szatellit számla a háztartások tevékenységét öt fő cél szerint csoportosítja, melyek a következők: lakhatás, élelmezés, ruházkodás, gondoskodás és önkéntes munka. Az alábbi táblázat a bruttó állóeszköz-felhalmozás és a folyó termelőfelhasználás ezen öt cél szerinti bontását tartalmazza.³² A termékek felhasználási cél szerinti besorolását és megosztását értelemszerűen végeztük. Amennyiben egy termék több célt is szolgált, egyenlő arányú megosztást alkalmaztunk.

³² Egyes termékek több fő célt is szolgálhatnak.

*A bruttó állóeszköz-felhalmozás és a folyó termelőfelhasználás csoportosítása
a háztartás öt fő célja szerint folyó áron 2010-ben**

(millió forint)						
Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruházkodás	Gondoskodás	Önkéntes munka	Összesen
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	158 172	164 177	25 088	38 279	0	385 716
Folyó termelőfelhasználás	369 367	1 196 193	123 011	235 402	0	1 923 972
Összesen	527 539	1 360 369	148 099	273 681	0	2 309 688

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

Az öt fő cél közül az élelmezés az, amely az összes folyó termelőfelhasználás 62,2%-át és az összes bruttó állóeszköz-felhalmozás közel 43%-át igényelte. A lakhatásra az összes folyó termelőfelhasználás 19,2%-a, az összes bruttó állóeszköz-felhalmozásra 41%-a került felosztásra. Nagyságrendben a harmadik tételt a gondoskodás, majd negyedikként a ruházkodás céljára fordított ráfordítások jelentették. Önkéntes munka alatt a szervezeten keresztül végzett fizetetlen munkát értjük. Azzal a feltételezéssel élünk, hogy a háztartások tagjainál ezen tevékenységük kapcsán sem bruttó állóeszköz-felhalmozás, sem folyó termelőfelhasználás nem merült fel.

Irodalom

- ESA 2010 - Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unióbeli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről.
- European Commission 2003: Household Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Eurostat Working Studies 2003. ISSN 1725-065X ISBN 92-894-6049-0.
<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-CC-03-003-EN.pdf>
- Hüttl Antónia – Szívós Péter (2003): A nem rezidens háztartások fogyasztási kiadásainak összetétele, becslési kísérlet. In: KSH 2003: A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon.
- KSH (2015a): Magyarország nemzeti számlái, 1995-2014 (2015. szeptember 30-i állapot)
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>
- KSH 2015b: Turizmus szatellit számlák 2010-2011
http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=81084&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=385335023847356&p_lang=HU
- Sík Endre- Szép Katalin: A háztartási szatellit számla, Elméleti és módszertani alapok (KSH, 2002)
- Sík Endre- Szép Katalin (szerk): A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon, A háztartási szatellit számla 2000. évi kísérleti számításai (KSH, 2003)
- Szőkéné Boros Zsuzsanna: A háztartások fogyasztása a Nemzeti számlákban és kapcsolat a háztartási szatellit számlával In: KSH: A háztartási szatellit számla, Elméleti és módszertani alapok (KSH. 2002)

2.6. A háztartási tartós javak állományának és értékcsökkenésének becslése

A háztartási termelés kibocsátásának költségalapú becsléséhez a háztartások termelése során hasznosított eszközállomány értékcsökkenésének (állóeszköz-felhasználás) ismeretére van szükség. Az állóeszköz-felhasználás az eszközök értékében a használat, avulás és véletlen kár által bekövetkező értékvesztést tükrözi egy meghatározott időszakban. Az értékcsökkenés értékére vonatkozó közvetlen információk nem állnak rendelkezésre. Ennek oka egyrészt az eszközök egyediségéből adódik. Másrészt a termelésben hasznosított eszközökkel kapcsolatos tranzakciók – a beszerzés, létesítés kivételével – ritkán figyelhetők meg, mivel az eszközöket tulajdonosaik jellemzően hosszú ideig megtartják, használják. Ezért az elérhető adatok felhasználásával modellszámításokra van szükség. Az eszközérték becsléséhez használt folyamatos leltározás módszerével (PIM-modell) meghatározható az állomány- és a tőkeszolgáltat helyettesítésére használatos állóeszköz-felhasználás értéke.

A tanulmány első részében a módszertant, a nemzeti számlák rendszerében alkalmazott állóeszköz-felhasználás (értékcsökkenés) és -állomány számításához szükséges tételeket, módszereket (a PIM-modell működésének alapfeltételeit) ismertetjük. A második részben a háztartások termelésére vonatkoztatva mutatjuk be a vizsgálat során használt adatforrásokat, illetve a kapott eredményeket.

2.6.1. Módszertan

Az állóeszköz-állomány és az éves állóeszköz-felhasználás értékének becslése

A PIM-modell működtetéséhez a lehető legrészletesebb (eszközcsoportos), változatlan áron számolt bruttó állóeszköz-felhalmozási idősor adatokra, az eszközcsoportos éves árindexekre, eszközcsoportos várható élettartam-adatokra, valamint a selejtezésekre és az avulásra vonatkozó feltevésekre (selejtezési függvények és értékcsökkenési profil) van szükség.

Bruttó állóeszköz-felhalmozás

A termelési folyamat során hasznosított eszközök beszerzésének értékét a nemzeti számlák rendszerében bruttó állóeszköz-felhalmozásként számoljuk el. Az ESA 2010 definíciója szerint: a bruttó állóeszköz-felhalmozás (P.51g) a rezidens termelők adott időszak alatti nettó állóeszköz-beszerzése (beszerzés mínusz át(el)adás), beleértve a termelők vagy a szervezeti egységek termelőtevékenységének azt az eredményét, amely növeli a nem termelt eszközök értékét. Az állóeszközökhöz olyan termelt eszközök tartoznak, amelyeket több mint egy éven át használnak a termelésben (ESA 2010, 3.124). A bruttó szemléletű állóeszköz-felhalmozásból nem kerül levonásra az állomány tárgyidőszaki értékcsökkenése, tehát a háztartások állóeszköz-állományának változását a növekmények oldaláról tükrözi.

A hosszú élettartamú eszközök használati ideje alatt az eszközök működtetéséhez szükséges folyamatos karbantartás mellett gyakran nagyobb értékű felújításokat hajtanak végre az eszköz teljesítményének javítása érdekében. Amennyiben a felújítások és nagyjavítások, azaz a meglévő eszközökön végzett értéknövelő ráfordítások, illetve ennek keretében beszerzett eszközök (alkatrészek) hozzájárulnak egy adott eszköz élettartamának és hatékonyságának növeléséhez, akkor a felújítások értékét bruttó állóeszköz-felhalmozásként kell elszámolni (SNA 2008, 10. fejezet).

A különböző évjáratú eszközök értékének összegzéséhez azonos árszinten számított értékekre van szükség. Az állóeszköz-statisztikában a változatlan áras állóeszköz-felhalmozás adatok meghatározása mellett már a folyó év árain számolt állóeszköz-állomány és -felhasználás, valamint a tőkeszolgáltat értékek számításához is megfelelő árindexek alkalmazása szükséges. Az eszközök egyediségéből adódóan (pl. épületek, speciális ipari gépek stb.) a beruházásoknál az értéknövekedés nehezebben bontható volumen- és árváltozásra, mint a statisztika más területein. Ezért lehetőség szerint a rendelkezésre álló, legrészletesebben tagolt árindexek alkalmazására van szükség az állóeszközök volumenindexeinek pontosabb meghatározásához.

A konstans áron számolt állóeszköz-felhalmozás idősor adatai az eszközcsoportos árindexekkel számíthatóak. Az elmélet szerint a nemzeti számlák rendszerében Laspeyres volumen- és Paasche árindexek használatosak (ESA 2010, 10.20). Ez az alapárindex a megfigyelt eszköz árának tárgyidőszaki volumene szerint súlyozott indexe. Hosszabb időszakot átívelő összehasonlítás esetén először az előző évhez képest kell meghatározni a Laspeyres-féle volumen- és a Paasche-féle árindexeket, majd ezután kerül sor az egyes indexek (láncindexek) összekapcsolására.

A várható élettartam

A várható élettartam – az eszközök értékelésének egyik legproblémásabb területe (BLADES 1983) – azt az átlagos időszakot jelöli, amíg adott típusú eszközt vagy eszközcsoportot a termeléshez felhasználnak.³³ Az egyes eszközök élettartamát számos tényező befolyásolja, mint a használat gyakorisága, környezete, a szervizelés és az eszköz beszerzési ideje. Ugyanakkor az eszközök élettartama véges. A termelésben való használat során a technikai és/vagy az erkölcsi avulás miatt egy adott eszköz további működtetése gazdaságtalanná válhat, de tűz, baleset vagy a gondatlan használat következtében is használhatatlanná válhat egy-egy eszköz. (BLADES 1997). A véletlenszerűen bekövetkező, de biztosítással fedezhető, várható károk miatti veszteségeket az eszközök átlagos élettartamának számításakor figyelembe kell venni (ESA 2010, 3.142).³⁴ Ezen tényezők hatásának figyelembevétele mellett az azonos típusú eszközök (kohorsz) várható élettartama becsülhető.

Nincs konszenzus abban, hogy az eltérő évjáratú, de azonos típusú eszközök várható élettartama módosult-e az elmúlt évtizedekben, ezért a gyakorlatban jellemzően változatlan értékeket alkalmaznak az állóeszköz-statisztikai számításokban. Feltételezhető, hogy az életciklusok rövidülése, a fogyasztói igények erősödésének eredményeként egyre gyakrabban megjelenő új termékek, a gyorsabb amortizációjú, illetve a számítástechnikával kombinált eszközök térnyerése az élettartamok csökkenését eredményezik. Ugyanakkor pl. a szállítóeszközök, repülőgépek esetében az átlagos használati idő növekedése figyelhető meg az utóbbi évtizedekben. Gyakran a gyártási folyamatok és az ehhez használt gyártósorok, gépek, berendezések is sokkal könnyebben átalakíthatóak, ami indirekt módon szintén a várható használati idő növekedését jelenti (OECD 2009).

³³ Beleértve azokat az eszközöket is, amelyek közvetlenül nem vesznek részt a termelésben, de szükség esetén bevethetőek.

³⁴ A gazdaság egészét nézve a véletlenszerűen bekövetkező károk átlagos értéke jól közelíthető. Amennyiben a véletlen károk tényleges és átlagos értéke között jelentős eltérés mutatkozik, úgy a különbséget az egyéb volumenváltozás számlán kell elszámolni.

Selejtezési függvények

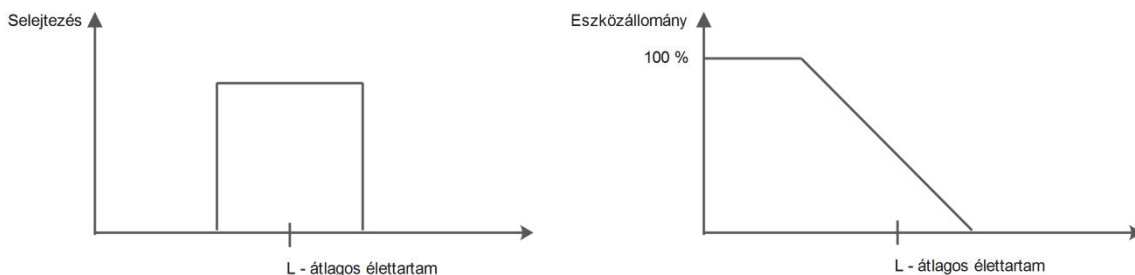
Az azonos eszköztípusba tartozó eszközök esetén, ha az eszközök termelésbe történő bevonásának időpontja (általában az üzembehelyezés éve) azonos is, kivonásuk³⁵, selejtezésük eltérő években történhet. A selejtezések időpontjainak az átlagos várható élettartam körüli szóródása függvényekkel modellezhető. A szakirodalomban a tapasztalati értékek mellett jelenleg négy jellemző módszer ismert a selejtezések számításához:

- lineáris selejtezések módszere,
- késleltetett selejtezések módszere,
- egyidejű selejtezés módszere,
- sűrűségfüggvényen alapuló selejtezések módszere.

Az azonos évben üzembe helyezett és egy kategóriába tartozó eszközök termelésből való kivonásának időbeli alakulásából (2.6.1. ábra bal oldal) kiindulva meghatározható a még használatban lévő eszközök aránya és a ki nem selejtezett rész állományértéke (2.6.1. ábra jobb oldal). A magyar gyakorlatban a késleltetett selejtezési módszert alkalmazzuk, amely során feltételezhető, hogy a beruházást követő egy-két évben nem kerül sor selejtezésekre. Ebben az esetben a kezdeti években a teljes beruházási érték rendelkezésre áll, majd az eszköz értéke a kiselejtezés első évétől a várható használati idő végéig időszakonként azonos mértékben csökken (2.6.1. ábra bal oldal).

2.6.1. ábra

Késleltetett lineáris selejtezési módszer és az állományérték alakulása

A selejtezési függvények jelentősége mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kiemelkedő. A függvény alakja hatással van egyrészt az állományértékek (bruttó-, nettó- és termelőtőke-állomány) közötti különbségekre, másrészt a selejtezési, az értékcsökkenési, valamint a termelékenységi rátákra.

Értékcsökkenési profil

Az értékcsökkenési profil az eszköz értékének alakulását mutatja az idő függvényében, alakját a kor és az ár közötti kapcsolat határozza meg. A szakirodalom rendszerint három analitikus profil fajtát, a lineáris, a geometriai és a hiperbolikus profilt különbözteti meg egymástól. Az ESA 2010 európai jogszabály a lineáris értékcsökkenési profil alkalmazását preferálja, de a gyakorlatban a lineáris mellett a geometriai profilt is számos helyen alkalmazzák és ajánlják. A lineáris értékcsökkenési profil azt feltételezi, hogy évente egyenlő összeggel csökken az eszközök értéke. Az éves csökkenés mértéke: $1/T$. Ekkor a profil a következőképp írható fel:

$$g_t = 1 - (t/T) \quad (t=0,1,2,\dots,T),$$

³⁵ A kivonás értéke a selejtezések mellett magában foglalja a külföldre értékesített vagy apportált eszközök értékét is.

ahol g_t a t éves eszköz ára az eredeti árhoz viszonyítva, T az új eszköz várható élettartama, t az eszköz életkora az adott évben.

Ekkor $g_0 = 1$ és $g_T = 0$.

Nem mindegy, hogy a fenti leírási függvény egy eszközre, vagy egy eszközcsoportra vonatkozik. Egy eszköz élettartama tapasztalati úton megfigyelhető. A megfigyelés alapján az időpont, amikor az eszköz kikerül a termelési folyamatból, azaz a várható élettartam jó közelítéssel becsülhető. Ugyanakkor még azonos eszköztípusba tartozó eszközök esetén is irreális az a feltételezés, hogy több eszköz esetén ugyanabban az időpontban kerülnek selejtezésre az eszközök. Az egy eszközcsoportba tartozó eszközök egyedi várható élettartama az átlagos várható használati időpont körül szóródik, azaz egy konkrét időpont ez esetben nem feltételezhető. Ezért több eszköz együttes kezelése esetén az értékcsökkenési vagy hatékonysági profilt az eszközcsoportra jellemző selejtezési függvénnyel kell kombinálni.

Állóeszköz-állomány és -felhasználás

Az állóeszköz-állomány értékelésére kétféle módszer ismert a nemzetközi gyakorlatban. A költséges és nehezen kivitelezhető közvetlen felmérésen alapuló számítások helyett a nemzeti számlák rendszerében általánosan elfogadott a folyamatos leltározás modell (PIM-modell) alkalmazása. A modell keretén belül a fent ismertetett alapadatokkal (konstans áron számított bruttó állóeszköz-felhalmozás, várható élettartam, selejtezési és értékcsökkenés függvények) határozható meg az állóeszköz állomány és -felhasználás nagysága.

Amennyiben az eszközök használat közbeni értékvesztését figyelmen kívül hagyjuk, azaz minden használatban lévő termelőeszközt újként értékelünk, eltekintve az eszköz valós életkorától és az értékcsökkenés nagyságától (hatékonyságát 100%-nak tekintve), az eszközök állományának bruttó értékét kapjuk. Ez az érték a konstans áron számolt állóeszköz-felhalmozási adatok aggregálásával a várható élettartam és a túlélési függvények figyelembevételével számítható. Az aggregált újrabszerzési érték konstruálásával lehetővé válik a régebben beszerzett állóeszközök újjal történő pótlásához szükséges kiadások értékének becslése.

Egy adott év bruttó állóeszköz-állomány értékének meghatározásához az előző évi bruttó állóeszköz-állomány záró értéke jelenti a kiindulópontot:

állóeszközök bruttó értéke előző év végén
+ tárgyévi bruttó állóeszköz-felhalmozás (beruházás) értéke
– tárgyévi selejtezések értéke
+/- az állóeszközök állományának egyéb változása adott évben
= állóeszközök bruttó értéke adott év végén.

A bruttó állomány és az értékcsökkenési profil ismeretében meghatározható az eszközök előregedését tükröző piaci áras állományérték, azaz a nettó állóeszköz-állomány és az állóeszköz-felhasználás értéke. A nettó állomány számítása egyfelől úgy történhet, hogy az eszközök értékét a koruk alapján értékelik. Másfelől a nettó állomány a bruttó eszközérték kumulált értékcsökkenéssel csökkentett értéke. A nettó állományértékből mint *stock* mutatóból származtatható folyó (*flow*) mutató az állóeszköz-felhasználás. Ennek értéke két egymást követő év nettó állóeszköz-állomány értékének különbségeként kalkulálható az adott évi beruházások értékével korrigálva.

A jelenlegi magyar PIM-modellben egy adott év nettó állóeszköz-állomány értéke a normál eloszlású selejtezési függvény és a lineáris leírás kombinációival meghatározott kor-ár függvény számításával lehetséges. Két egymást követő év nettó állóeszköz-állomány adatainak

különbségeként a beruházások értékével korrigálva származtathatók a bruttó állóeszköz-felhasználás éves adatai.

2.6.2. A háztartási termelést szolgáló tartós javak elszámolása: adatforrások, eredmények

A háztartási termelést szolgáló tartós javak

A fent ismertetettek szerint a PIM-modell meghatározó input adata a konstans áron számított állóeszköz-felhalmozási idősor. A háztartási szatellit számla esetében a háztartások tartós javainak vásárlása felhalmozásnak tekintendő, azaz a számításokhoz a háztartások tartós javainak idősorára van szükség.³⁶ A tartós javak fogyasztásának és felhalmozásának elkülönítését az Eurostat (2003) ajánlása szerint végezzük el³⁷ (2.6.1. tábla).

2.6.1 tábla

A háztartási termeléshez felhasznált tartós fogyasztási javak és azok százalékos részesedése a fogyasztásból, 2010

COICOP-kód	Megnevezés	Részesedés, %
05.1.1	Bútorok és lakberendezési cikkek	20
05.1.2	Szőnyegek és más padlóburkoló anyagok	20
05.3.1.1	Hűtőszekrény, fagyasztó	100
05.3.1.2	Mosógép, centrifuga, mosogatógép, szárítógép	100
05.3.1.3.1	Gáztűzhely	100
05.3.1.3.2	Villanytűzhely	100
05.3.1.3.3	Kombinált tűzhely (villany/gáz)	100
05.3.1.3.4	Mikrohullámú sütő	100
05.3.1.4.1	Fűtőberendezések, bojler, konvektor, kazán	100
05.3.1.4.2	Légkondicionáló	100
05.3.1.5	Porszívó, takarítógép	100
05.3.1.6	Varró- és kötőgépek	100
05.3.1.7	Egyéb tartós fogyasztási cikkek	20
05.3.2	Elektromos háztartási kisgépek	100
05.4.1.1	Üveg, kristály, étkészlet	20
05.4.1.2	Evőeszközök	100
05.4.1.3	Egyéb edény, háztartási felszerelés	100
05.5.1	Nagyobb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	100
05.5.2	Kisebb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	100
07.1.1	Személygépkocsi	26
07.1.2	Motorkerékpár	100
07.1.3	Kerékpár	100
08.2	Telefon és egyéb hírközlő berendezés	20
09.1.3	Információ-feldolgozó berendezések	20

³⁶ A nemzeti számlák rendszerében a tartós fogyasztási javak állománya nem része az állóeszköz-állomány adatainak, azt a háztartások végső fogyasztási kiadása tartalmazza.

³⁷ A háztartási termelésben használt féltartós javak (pl. textíliák) a gyakori és tartós használat ellenére, kis értékük miatt, folyó termelőfelhasználásként (költségként) kerülnek elszámolásra a számlarendszerben.

A táblázatban jelölt százalékos részesedés azt mutatja, hogy az egyes eszközök milyen arányban³⁸ hasznosulnak a háztartási termelésben. A tartós javak felhalmozás adatsora folyó és előző évi áron a nemzeti számlák végső fogyasztásából és a háztartási költségvetési és életkörülmény felvételtől (HKÉF) áll rendelkezésre, 1995-től kezdődően. A háztartások fogyasztási kiadásának adatai a COICOP³⁹ szerint megkülönböztetett kiadási tételeket négyszámjegyes bontásban tartalmazzák. A PIM-modell működtetéséhez az 05.3.1 Tartós háztartási gépek, készülékek kategóriát – a HKÉF adatgyűjtés adatainak felhasználásával – további részekre bontjuk. A tartós fogyasztási javak konstans, 2010. évi áron számított adatait a háztartások végső fogyasztási kiadásának adott COICOP csoportjának implicit árindexével⁴⁰ állítottuk elő.

A tartós javak állománya és felhasználása

A tartós fogyasztási javak beszerzésének időszora mellett a modellszámításhoz szükség van a javak várható átlagos élettartamának ismeretére, amelynek számításához a háztartási költségvetési felvétel tartós fogyasztási javakra vonatkozó éves adatai⁴¹ jelentették a kiindulópontot. A felvételtől rendelkezésre áll a háztartások tulajdonában lévő tartós javak darabszáma és átlagos életkora. A várható élettartam adatokra vonatkozóan közvetlen adatokkal nem rendelkezünk. A 2000. évi háztartási szatellit számlában várható élettartamnak a háztartások tulajdonában lévő eszközök életkorának harmadik kvartilise⁴² értékeit alkalmazták (a maximum figyelembevétele sok esetben extrém élettartamot adna, amely jelentősen torzítást okozna az eredményekben). A 2010. évi felmérésből az átlagos életkor kvartiliseinek értékeit a 2000. évi eredményekkel összevetve jelentős eltérés nem mutatkozik, ezért a 2000. évi modellszámításokban már alkalmazott feltevéseket a jelen számításokban sem módosítjuk. Az átlagos életkor adatok mellett a háztartási tartós javak állományának naturális adatai is elérhetőek a 2010. évi HKÉF-felvételtől (2.6.2. tábla).

³⁸ Százalékos értékek magyarázatát lásd [2.5.1. mellékletben](#).

³⁹ COICOP-ról bővebben lásd az osztályozásokról szóló fejezetben.

⁴⁰ Az implicitár-index nem közvetlen ármegfigyelésből származó mutató, hanem az értékindex és a volumenindex hányadosából számítottuk.

⁴¹ Az éves megfigyelés során megkülönböztetett tartós fogyasztási javak köre némileg eltér a háztartások végső fogyasztási kiadása adatok szerkezetétől.

⁴² A harmadik kvartilis az az életkor, aminél a háztartások tulajdonában lévő eszközök 75%-a fiatalabb/újabb, 25%-a öregebb/régebbi.

A háztartási költségvetési és életkörülmény felvétel tartós fogyasztási javainak állománya, átlagos életkora és az eszközök várható élettartama, 2010

Megnevezés	Állomány, darab	Átlagos életkor	Várható élettartam
		év	
Hűtőszekrény	2 363 632	11	15
Fagyasztó	1 789 844	13	15
Hűtő- és fagyasztó	1 636 840	8	10
Mikrohullámú sütő	3 305 940	8	10
Gáztűzhely	2 980 173	12	25
Villanytűzhely	414 303	10	21
Kombinált tűzhely	423 710	6	12
Mosogatógép	415 505	5	13
Mosógép: automata, félautomata	3 181 506	8	15
Mosógép: automata szárítóval	80 078	8	14
Mosógép: hagyományos	548 746	17	25
Szárítógép	32 849	6	15
Asztali számítógép	390 072	6	8
Hordozható számítógép	145 171	3	8
Kézi számítógép	7 439	3	8
Légkondicionáló	159 901	5	8
Mobiltelefon	1 304 941	3	4
Kerékpár*	4 576 359	7	20
Motorkerékpár	246 798	14	24
Személygépkocsi	514 338	10	18

*A kerékpárok állományadatai 2010. évre nem elérhetőek, ezért a 2000. évi adatot használjuk.

Forrás: HKÉF és fogyasztóiár-statisztika, 2010.

A PIM-modell keretein belül a háztartási termelésben hasznosított tartós fogyasztási javak beszerzésének 2010. évi áron számított idősorával,⁴³ a fenti várható élettartam adatokkal, készletetett lineáris értékcsökkenési leírás és a selejtezések normál eloszlás szerinti alakulását feltételezve a következő eredményeket kaptuk az állóeszköz-állomány és -felhasználás értékére vonatkozóan (2.6.3. tábla).

⁴³ A hosszabb várható élettartamú tartós javak esetében, ahol az eszközbeszerzések idősora nem kellő hosszúságú, 1995 előtt változatlan (1995. évi) eszközbeszerzés volument imputáltunk a modellbe.

*A tartós javak bruttó, nettó állománya és állóeszköz-felhasználása, 2010**

(millió forint)				
COICOP kód	Megnevezés	Bruttó állóeszköz-állomány	Állóeszköz-felhasználás	Nettó állóeszköz-állomány
05.1.1	Bútorok és lakberendezési cikkek	481 534	31 614	293 048
05.1.2	Szőnyegek és más padlóburkoló anyagok	50 142	5 108	25 786
05.3.1.1	Hűtőszekrény, fagyasztó	421 113	28 264	236 750
05.3.1.2	Mosógép, centrifuga, mosogatógép, szárítógép	439 808	29 519	247 260
05.3.1.3.1	Gáztűzhely	189 114	7 596	106 873
05.3.1.3.2	Villanytűzhely	46 920	2 245	26 628
05.3.1.3.3	Kombinált tűzhely (villany/gáz)	52 968	4 459	29 108
05.3.1.3.4	Mikrohullámú sütő	39 110	3 979	21 025
05.3.1.4.1	Fűtőberendezések, bojler, konvektor, kazán	264 338	20 508	146 636
05.3.1.4.2	Légkondicionáló	82 633	10 675	43 665
05.3.1.5	Porszívó, takarítógép	184 915	9 292	104 976
05.3.1.6	Varró- és kötőgépek	18 576	466	10 252
05.3.1.7	Egyéb tartós fogyasztási cikkek	15 191	1 020	8 540
05.3.2	Elektromos háztartási kisgépek	273 675	17 452	174 251
05.4.1	Edény, háztartási felszerelés	357 180	67 148	210 405
05.5.1	Nagyobb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	124 757	7 510	81 431
05.5.2	Kisebb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	717 172	35 896	404 306
07.1.1	Személygépkocsi	2 052 366	114 643	1 290 731
07.1.2	Motorkerékpár	283 855	11 523	172 587
07.1.3	Kerékpár	110 294	5 411	72 438
08.2	Telefon és egyéb hírközlő berendezés	20 447	2 312	13 496
09.1.3	Információ-feldolgozó berendezések	29 204	3 360	18 101
	Összesen	6 255 313	420 001	3 738 295

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

A 2010. évi állóeszköz-felhasználás értéke 420 001 millió forint, ami a nettó állományérték 11,2%-a. A háztartási termeléshez hasznosított eszközök nettó állományának legnagyobb hányadát (35%-át) a személygépkocsik teszik ki. Ebből következik, hogy az állóeszköz-felhasználás legnagyobb hányadát (27%) is a személygépkocsik elhasználódása adja. Továbbá jelentős arányt (7–15%) képviselnek a bútorok, lakberendezési cikkek; a hűtő- és fagyasztószekrények; a mosó, mosogató és szárítógépek; valamint a kisebb barkács- és kerti szerszámok, eszközök állományának és állóeszköz-felhasználásának értékei. A tartós fogyasztási javak nettó állományértéke 3738 milliárd forint, ami az új értéken számított eszközállomány 60%-a (2.6.3. tábla).

Az Eurostat (2003) ajánlását figyelembe véve a tartós fogyasztási javak megkülönböztethetőek aszerint, hogy a háztartási termelőtevékenység mely funkciójához használatosak. Elsődlegesen négy funkciót különböztethetünk meg egymástól:

1. lakhatás,
2. ételmezés,
3. ruházkodás,
4. gondoskodás.

Egyes eszközök, mint a személygépkocsi, motorkerékpár és kerékpár, a telefon és egyéb hírközlő berendezések, valamint az információ-feldolgozó berendezések eszközcsoportokba tartozó tartós javak több funkciót is szolgálhatnak. E kategóriák állóeszköz-állomány és -felhasználás értékeit egyenlő arányban osztottuk fel a releváns funkciók között.

A háztartási termelés funkcióit tekintve a lakhatáshoz⁴⁴ kapcsolható a legnagyobb állóeszköz-állomány (46%) és -felhasználás (42%) értékek. A második legnagyobb eszközértéket az ételmezési funkcióhoz kapcsolódó eszközök értéke adja, ezek az eszközök teszik ki a termeléshez hasznosított tartós javak nettó állóeszköz-állomány értékének 33%-át (2.6.4. tábla⁴⁵).

2.6.4. tábla

A háztartási termelést szolgáló tartós fogyasztási javak funkciónkénti csoportosítása, 2010

(millió forint)

Funkció	Bruttó állóeszköz-állomány	Állóeszköz-felhasználás	Nettó állóeszköz-állomány
Lakhatás	2 875 311	174 946	1 709 639
Ételmezés	2 076 224	168 035	1 240 580
Ruházkodás	470 796	31 403	265 411
Gondoskodás	832 982	45 617	522 665
Összesen	6 255 313	420 001	3 738 295

A háztartási termelést szolgáló tartós javak állóeszköz-felhasználásának funkciónkénti csoportosítását COICOP kategóriánként a 2.6.5. tábla tartalmazza.

⁴⁴ A lakásállomány értéke itt nem szerepel, mert azt a nemzeti számlák is állóeszközként kezeli. A háztartási szatellit számla költségalapú tételeit csak a háztartási termelés azon részére becsüljük, amelyet a nemzeti számlában nem termelésként kezelnek. Lásd 1. Módszertani alapok c. fejezet.

⁴⁵ A részletes adatokat a [2.6. melléklet](#) tartalmazza.

*A háztartási termelést szolgáló tartós fogyasztási javak állóeszköz-felhasználásának
funkciónkénti csoportosítása*, 2010*

(millió forint)

COICOP kód	Megnevezés	Lakhatás	Élel- mezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Összesen
05.1.1	Bútorok és lakberendezési cikkek	31 614	0	0	0	31 614
05.1.2	Szőnyegek és más padlóburkoló anyagok	5 108	0	0	0	5 108
05.3.1.1	Hűtőszekrény, fagyasztó	0	28 264	0	0	28 264
05.3.1.2	Mosógép, centrifuga, mosogatógép, szárítógép	0	0	29 519	0	29 519
05.3.1.3.1	Gáztűzhely	0	7 596	0	0	7 596
05.3.1.3.2	Villanytűzhely	0	2 245	0	0	2 245
05.3.1.3.3	Kombinált tűzhely (villany/gáz)	0	4 459	0	0	4 459
05.3.1.3.4	Mikrohullámú sütő	0	3 979	0	0	3 979
05.3.1.4.1	Fűtőberendezések, bojler, konvektor, kazán	20 508	0	0	0	20 508
05.3.1.4.2	Légkondicionáló	10 675	0	0	0	10 675
05.3.1.5	Porszívó, takarítógép	9 292	0	0	0	9 292
05.3.1.6	Varró- és kötőgépek	0	0	466	0	466
05.3.1.7	Egyéb tartós fogy. cikk (lakásriasztó, széf, szagelszívó stb.)	340	340	0	340	1 020
05.3.2	Elektromos háztartási kisgépek	8 726	8 726	0	0	17 452
05.4.1.3	Edény, háztartási felszerelés	0	67 148	0	0	67 148
05.5.1	Nagyobb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	7 510	0	0	0	7 510
05.5.2	Kisebb barkács- és kerti szerszámok, eszközök	35 896	0	0	0	35 896
07.1.1	Személygépkocsi	38 214	38 214	0	38 214	114 643
07.1.2	Motorkerékpár	3 841	3 841	0	3 841	11 523
07.1.3	Kerékpár	1 804	1 804	0	1 804	5 411
08.2	Telefon és egyéb hírközlő berendezés	578	578	578	578	2 312
09.1.3	Információ-feldolgozó berendezések	840	840	840	840	3 360
	Összesen	174 946	168 035	31 403	45 617	420 001

* A részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

Irodalom

- Blades D. (1983): Service Lives of Fixed Assets. Working paper. No. 4. OECD. Economics and Statistics Department.
- Blades D. (1997): Depreciation in the National Accounts. Statistics Directorate. OECD. Paris.
- SNA2008: EC et al. (European Commission – International Monetary Fund – Organisation for Economic Co-operation and Development – United Nations – World Bank) (2009): System of National Accounts 2008. New York.
- Eurostat (2003): Household Production and Consumption Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- ESA 2010: Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unióbeli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja. L 174. 56. évfolyam. 2013. június 26.
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:174:FULL:HU:PDF>
(letöltés dátuma: 2013. július 2.)
- KSH (2015): Magyarország nemzeti számlái, 1995-2014 (2015. szeptember 30-i állapot)
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>
- OECD (2009): Measuring Capital. OECD Manual 2009. Second Edition. OECD. Paris.

3. A háztartási szatellit számla és a kiterjesztett nemzeti számla

A háztartás saját felhasználásra szánt/saját számlás termelése jelentős szerepet tölt be a háztartások mindennapi tevékenységében, lényeges hatása van a háztartások életszínvonalára, de mérési nehézségek miatt nemzetgazdasági jelentősége nehezen ítéltető meg. A háztartási termelés fogalmát továbbra is az 1.1. fejezetben részletezett értelemben használjuk. Ez különbözik a háztartások termelésének azon fogalmától, amit a nemzeti számlák a háztartási szektorban elszámol. A nemzeti számlák rendszere kétféle tevékenységet mutat be a háztartási szektor termeléséből. Egyrészt a kisvállalkozások piaci termelését, azt, amellyel kapcsolatos bevételeket és kiadásokat nem lehet jól leválasztani a háztartások egyéb jövedelméből és fogyasztásából. Másrészt a háztartások saját felhasználására végzett – azaz háztartási termeléshez tartozó – tevékenységei közül azokat, amelyek értékelésére rendelkezésre állnak megfelelő minőségű adatforrások.

A háztartási szatellit számla a háztartás saját felhasználására végzett tevékenységeinek egészéről ad olyan átfogó képet és részletezést, ami illeszthető a nemzeti számlák rendszeréhez.

A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés számszerűsítésekor többnyire olyan tételek részleteire kell becslést készíteni, amelyek a nemzeti számlákban is szerepelnek, illetve abból származtathatóak: így a munka-input költség alapú becslésénél az egy munkóra jutó bérre, az egyéb termelési adókra és egyéb termelési támogatásokra, a folyó termelő-felhasználásra, az állóeszköz-felhasználásra (értékcsökkenésre). A 2. fejezetben áttekintettük ezeknek a tételeknek a becslési módszerét és a kapott eredményeket. A 3.1. fejezetben ezek segítségével bemutatjuk

- a háztartási termelés nemzeti számlákban nem szereplő részére a termelési számlát, a kibocsátás és a hozzáadott érték nagyságát;
- a háztartási termelés egészét felölelő számlát (háztartási szatellit számlát);
- a háztartási szektor teljes termelését felölelő, ún. kiterjesztett termelésfogalomnak megfelelő kiterjesztett nemzeti számlát.

A 3.2. fejezetben a 2000. és 2010. évi számlák¹ összevetésével jellemezzük a háztartási termelésben 10 év alatt bekövetkezett változásokat.

3.1. A háztartási termelés elszámolása a nemzeti számlák rendszerében

A **nemzeti számlákban** a háztartások kettős szerepben jelennek meg: egyrészt mint fogyasztók, másrészt mint termelő egységek.

Egyre nagyobb igény mutatkozik a háztartások életszínvonalát befolyásoló tényezők mérésére, és így a jólétet jelentősen befolyásoló, a háztartáson belül, a saját háztartás tagjai számára nyújtott szolgáltatások értékének meghatározására. Ezt hivatott mérni és a nemzeti számlák keretrendszerével összehangolni a háztartási szatellit számla. A **szatellit számla** számba veszi a háztartások által előállított valamennyi², saját végső felhasználásra szánt terméket és szolgáltatást.

¹ Ebben a kiadványban a nemzeti számlák adatai (GDP-adatok) a 2015. szeptember 31-i állapotnak felelnek meg.

² Saját és más háztartásnak, illetve önkéntes módon fizetetlen munkával előállított.

A nemzeti számlák rendszerében a háztartások szektor termelésének meghatározásánál az egyéni vállalkozók ártermelése és szolgáltatásnyújtása (piaci termelés) mellett a háztartáson belül elvégzett tevékenységek közül többnyire csak a termékeket/javakat előállító munka kerül kimutatásra, így pl. a saját kivitelezésű lakásépítés és -felújítás, a saját felhasználásra termelt mezőgazdasági javak előállítása, továbbá egy szolgáltatás, a saját tulajdonú lakásszolgáltatás. Ugyanakkor – részben a mérés bizonytalansága miatt – a nemzeti számlák rendszere nem veszi számba az egy háztartáson belül termelt és igénybevett, nem fizetett szolgáltatások és az önkéntes szolgáltatások értékét. Az alábbi, 3.1.1. tábla bemutatja a háztartási szatellitszámla és a nemzeti számlák kapcsolatát. A háztartási szatellitszámla a háztartási termelést számszerűsíti. Ennek számításához a nemzeti számlákban elszámolt háztartások szektor termeléséből le kell vonni az egyéni vállalkozók termelését, valamint a háztartások egyéb piaci termelését, amit aztán ki kell egészíteni a háztartáson belül előállított és igénybe vett, nem fizetett szolgáltatások értékével.

3.1.1. tábla

A háztartási szatellitszámla és a nemzeti számla kapcsolata, a kiterjesztett nemzeti számla

Kiterjesztett nemzeti számla					
Nemzeti számlában elszámolt háztartási termelés			Nemzeti számlában nem elszámolt háztartási termelés		
Háztartási szatellitszámla					
Piaci termelés	Önkéntes termelés (javak)	Háztartások saját, végső fogyasztásra szánt termelése			Önkéntes termelés (szolgáltatások)
		Saját tulajdonú lakásszolgáltatás	Saját felhasználásra szánt termelés (főként saját kivitelezésű lakásépítés és -felújítás, mezőgazdasági termelés)	Háztartáson belül termelt és igénybe vett, nem fizetett szolgáltatások	

Forrás: Eurostat 2003. 9. o.

A háztartási termelés költségalapú meghatározása

A nemzeti számlák piaci áron értékelik a háztartási szektor termelőtevékenységét, abban az esetben is, ha a termelés ténylegesen nem kerül piacra, hanem azt a háztartás maga használja fel. Így a saját fogyasztásra szánt mezőgazdasági javakat alapáron/termelői áron veszik számba, a saját lakásépítés értékében a költségek mellett kimutatják a lakásépítés átlagos profitját is. A háztartási szatellitszámla összeállításakor azonban az a megállapodás született, hogy nem az output piaci árán, hanem költség szinten értékeljük a nemzeti számlákból kimaradó háztartási termelést, ugyanis nehéz piaci árat találni az ilyen jellegű szolgáltatások értékelésére. A nemzeti számlák tételeit a háztartási termelés és az abból származó jövedelmek értékével korrigálva kapjuk a kiterjesztett nemzeti számlák tételeit. Ehhez a szektorok számlasorozatát az előző fejezetekben meghatározott tételekkel (a háztartási munka értéke, az egyéb termelési adók és

támogatások egyenlege, az állóeszköz-felhasználás és a folyó termelő-felhasználás) kell korrigálni. Ennek következtében a háztartási szektor számláinak tételei jelentősen, a nemzetgazdaságot leíró nemzeti számlarendszeré kisebb mértékben módosulnak.

A nemzeti számlákban nem kimutatott, a háztartáson belüli szolgáltatások hozzáadott értékét és kibocsátását input/költség-alapú becsléssel a következőképpen határozzuk meg:

- + munka értéke (=időfelhasználás * időegységre jutó bér)
- + egyéb termelési adók
- egyéb termelési támogatások
- = **Nettó hozzáadott érték**
- + állóeszköz-felhasználás
- = **Bruttó hozzáadott érték**
- + folyó termelő-felhasználás
- = **Kibocsátás**

Az egyes tételek becslését részletesen a 2. fejezet tárgyalja.

A munka értéke

A munka értékének becsléséhez az időráfordításból indulunk ki. A nemzeti számlákból kimaradó háztartási termelés időráfordítását piaci órabérrel értékeljük. Ennek elvi alapja a harmadik szereplő elve, azaz ez a munka mással is, a háztartáson kívüli személlyel is elvégeztethető lenne. A piaci órabér lehet egy általános helyettes vagy az adott munkának megfelelő foglalkozású, speciális helyettes bére. A harmadik módszer azon alapul, hogy a háztartástag a házimunka helyett képzettségének megfelelő piaci munkát végezhetne, és ennek jövedelméről mond le az otthoni munka javára, ez a lehetőségköltség, amikor saját foglalkozásának feltételezett órabérével értékeljük a háztartásra fordított munkaidejét. Mindhárom módszer esetén nettó, bruttó és munkaadói terhekkal növelt bruttó bérrel is számoltunk, így összesen kilenc munkaérték-változat készült. A számlák bemutatásakor csak a munkacsoportunk szerint leginkább megfelelő, a speciális helyettes nettó bérével számolt változatot használtuk. Mind a kilenc változat szerepel a 3.4. ábrában, hogy a módszerekből adódó különbségeket is érzékeltessük.

Egyéb termelési adók és egyéb termelési támogatások

Az egyéb termelési adók és termelési támogatások olyan adók és támogatások, melyek a termeléshez kapcsolódóan, de nem annak mennyiségével vagy értékével arányosan merülnek fel. Az egyéb termelési adóknak és egyéb termelési támogatásoknak a nemzeti számlákban kimutatott teljes összegéből leválasztjuk azokat a tételeket, amelyek a háztartási termeléssel kapcsolatosak. Egyéb termelési adó pl. a kommunális adó és a gépjárműhasználat adója olyan arányban, ahogy a gépjárművet a háztartási termelés céljára használják. A termelési támogatások közül a szatellit számlában a gyermekgondozási segély és a gyermeknevelési és ápolási díj értékét számoljuk el.

A végső fogyasztás felbontása

A nemzeti számlarendszer a háztartások által fogyasztási célra vásárolt javakat és szolgáltatásokat végső fogyasztásként számolja el. A háztartási szatellit számlában három

csoportha bontjuk a végső fogyasztást: 1) A végső fogyasztáshoz tartoznak továbbra is mindazok a termékek és szolgáltatások, amelyeket a háztartások végső szükségleteik kielégítése érdekében, azok bármiféle átalakítása, változtatása nélkül fogyasztanak el (pl. kenyér). 2) Folyó termelő-felhasználás minden olyan termék és szolgáltatás, amelyet a háztartás a háztartási termelés során felhasznál vagy átalakít (pl. főzéshez vásárolt nyersanyagok). 3) Állóeszköz-felhalmozás a háztartási termeléshez szükséges tartós javak beszerzése (pl. egy autót a termelés állóeszközének tekintjük olyan arányban, ahogy azt a vásárolt élelmiszer hazaszállítására használják).

A háztartások végső fogyasztási kiadásának összegéből el kell tehát különíteni azt az összeget, amely a háztartási szatellit számla szempontjából nézve nem számít végső fogyasztásnak, hanem folyó termelő-felhasználás vagy állóeszköz-felhalmozás. A végső fogyasztási kiadásokra vonatkozó adatok részletezettsége, valamint felhasználásuk időigényére vonatkozó pontos ismeretek hiánya miatt csak elnagyolt becsléseket alkalmaztunk, pl. a gyümölcs és zöldségekre, illetve húsokra fordított kiadások 50%-át tekintettük folyó termelő-felhasználásnak, a másik 50%-ról feltettük, hogy vagy frissen, feldolgozás nélkül fogyasztották, vagy feldolgozott formában vásárolták meg. Egy másik példa: a postai kiadásoknak csak 20%-át tekintettük a háztartási termelés termelő-felhasználásának (pl. ügyintézés céljából), 80%-a a szabadidős tevékenységhez tartozik.

2010-ben a folyó termelő-felhasználás (pl. tisztítószer, élelmezési, feldolgozatlan alapanyagok) becsült értéke 1924 milliárd forint, míg az állóeszköz-felhalmozás (háztartási termelést szolgáló tartós javak, pl. mosógép beszerzése) becsült értéke 386 milliárd forint volt.

Állóeszköz-felhasználás

A háztartási termelésben használt eszközök fokozatosan elhasználódnak, elavulnak vagy véletlen kár folytán elveszítik értéküket. A nemzeti számlák tőkeszámlájának összeállításában ez az értékcsökkenés állóeszköz-felhasználásként jelenik meg, amely meghatározása a „folyamatos leltározás módszerével” (*Perpetual Inventory Method*, PIM) történik. A módszerben fontos szerepet játszik az ún. várható élettartam, mely eszközcsopontonként áll rendelkezésre. A tartós fogyasztási javak esetén a szükséges adatok a háztartási költségvetési és életkörülmény felvételből (HKÉF) kinyerhetők. A módszer továbbá feltételezi azt is, hogy ismerjük az eszközök árindexét is a beszerzés óta eltelt időszakra vonatkozóan.

Az egyes költségelemeket a termelési számlába illesztve, becslést készítünk a nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés nettó hozzáadott értékére, a bruttó hozzáadott értékére és a kibocsátás értékére.

A nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés értéke és összetevői, 2010

(milliárd forint)

Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruház- kodás	Gondos- kodás	Önkéntes munka	Összesen
Munka értéke ^{a)}	1 525	3 099	341	1 518	14	6 497
Egyéb termelési adók (+) és támogatások (-)	12	2	0	-96	0	-81
Nettó hozzáadott érték	1 538	3 101	341	1 423	14	6 416
Állóeszköz-felhasználás	175	168	31	46	-	420
Bruttó hozzáadott érték	1 713	3 269	372	1 468	14	6 836
Folyó termelő- felhasználás	369	1 196	123	235	-	1 924
Kibocsátás	2 082	4 465	495	1 704	14	8 759
Tartós fogyasztási javak felhalmozása	158	164	25	38	-	386

Megjegyzés: a részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

a) Speciális helyettes nettó bérével számolva.

A 3.1.2. táblán és a 3.1.1. ábrán jól látható, hogy a nemzeti számlákban nem elszámolt háztartási termelés legnagyobb része az élelmezéshez kapcsolódik. A nemzeti számlákban fogyasztási célra vásárolt élelmiszerek végső fogyasztásként jelennek meg. Ezzel szemben a háztartási szatellit számlában a vásárolt élelmiszerek jelentős része folyó termelő-felhasználás, mivel az élelmiszereknek egy része kerül csak közvetlenül végső fogyasztásra, a többi az ételkészítés alapanyagaként szolgál.

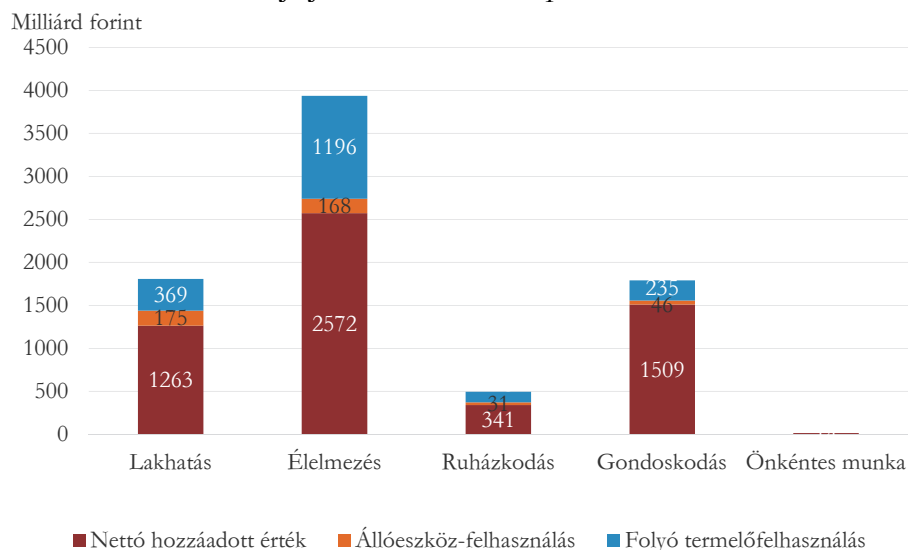
A háztartás további fontos célja a lakhatás biztosítása. Mivel a nemzeti számlákban a saját tulajdonú lakásszolgáltatást, valamint a saját kivitelezésű lakásépítést és felújítást elszámoljuk, a nemzeti számlákon kívül csupán a lakhatáshoz kapcsolódó szolgáltatások (pl. takarítás, kertészkedés) maradnak, ezek nagysága elmarad az élelmezéséhez képest.

A háztartás harmadik fontos célja a gyermekek és az idősek gondozása. Jól látható a 3.1.1. ábrán, hogy ez a tevékenység munkaintenzív, mivel a kibocsátás 84%-a munkaráfördítésből származik. Az állóeszköz-felhasználás minimális (a kibocsátás 2,7%-a), hiszen a szolgáltatáshoz szükséges legtöbb eszköz egyébként is megtalálható egy lakásban (pl. ágyak, szekrények), kevés olyan eszközre van szükség, amit kifejezetten a gondozás igényel (pl. babakocsi). Az egyéb termelési támogatások is a gondoskodáshoz kötődnek, ilyen a gyesy, a gyermeknevelési és ápolási díj.

A ruházkodás tartalmazza a mosás, vasalás, varrás stb. tevékenységeket. (Ma már az otthoni ruhakészítés nagyon ritka.) A munkaérték részaránya a kibocsátáson belül magas (69%), a folyó termelő-felhasználás (pl. víz, elektromos áram, mosószer) pedig viszonylag alacsony (a kibocsátás 25%-a).

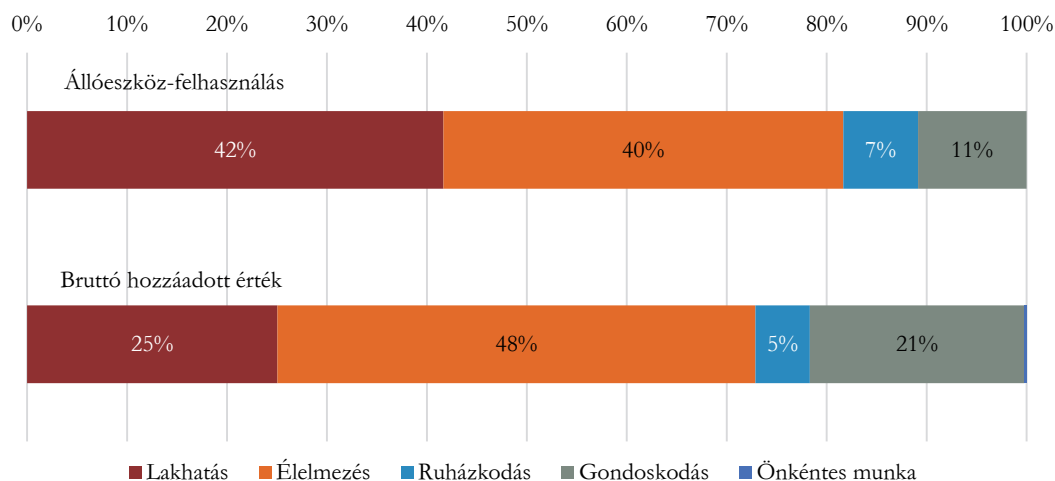
Az önkéntes munka mértéke a többi kategóriához képest rendkívül alacsony, és itt csak a munkaértékre van becslésünk.

A nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés a háztartás fő funkciói szerinti csoportosításban, 2010

A 3.1.2. ábrán látható, hogy az állóeszköz-felhasználás jórészt a lakhatáshoz és az élelmezéshez kötődik, ez a két háztartási funkció igényli a legtöbb állóeszközt.

A nemzeti számlákban nem elszámolt állóeszköz-felhasználás és bruttó hozzáadott érték a háztartás fő funkciói szerint, 2010

A háztartási termelés szatellit számlája

A 3.1.2. táblában a nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés értékét mutattuk be. A háztartási termelés egy része (házilagos építkezés és saját fogyasztásra szánt mezőgazdasági termelés, továbbá a sajátlakás-szolgáltatás) termelésként kerül számbavételre a nemzeti számlákban. A háztartási termelés bruttó hozzáadott értékének mindössze 12%-a a nemzeti számlákban termelésként elszámolt hányad, a nagyobb rész kimarad. Ha teljes képet akarunk kapni a háztartások saját számlás termeléséről, a kettőt együtt kell kimutatnunk. A háztartási termelés szatellit számlája (3.1.3. tábla) együtt mutatja ki a nemzeti számlákban

szereplő és a nem szereplő háztartási termelést. A háztartási szatellit számlához a nemzeti számlák adatainak forrása – így a háztartási termelés nemzeti számlákban szereplő részének adatai is – a nemzeti számlák (KSH 2015) kiadvány, amely a 2015. szeptember 30-i állapot szerinti összehasonlítható adatokat tartalmazza 1995 és 2014 közötti időszakra.

A két rész összeillesztéséhez egy megjegyzést kell tenni. Mivel a nemzeti számlák rendszere a háztartásokat piaci termelőnek tekinti, ezért teljesítményüket piaci áron számolja el, a háztartások saját számlás termelését is ilyen alapon becsült értékkel veszi számba (ld. 1.3. fejezet). A 2. fejezetben leírtak szerint a saját célra termelt szolgáltatásokat a szatellit számla céljaira input módszerrel, költség szinten értékeltük. Az igazi összehasonlíthatóság érdekében, piaci áron való számbavételhez, a becsült munkaidőérték mellé a termeléshez lekötött eszközérték becsült hozamát – a lehetőségköltséget – is hozzá kellene adni. A hosszú távú (2 éven túli) lakossági betétek kamatlábiával számított lehetőségköltség a 2010. évi, a háztartási szolgáltatásokhoz használt eszközök nettó állományértékére vonatkoztatva 143 551 millió forint. Ez 2,1%-kal növelné meg a költség szinten számított bruttó hozzáadott értéket. Az Eurostat ajánlásban ez a tétel nem szerepel, gyakorlatilag figyelembevétele nem módosítaná jelentősen az eredményeket, valamint a háztartási termelés jellegénél fogva nem-piaci termelés, ezért a továbbiakban továbbra is a költség szinten becsült adatokkal dolgozunk.

3.1.3. tábla

Háztartási szatellit számla, azaz a teljes háztartási termelés (nemzeti számlákban elszámolt (ESA) és a nemzeti számlákban nem elszámolt (nem ESA)) termelési és jövedelem számla, 2010

(milliárd forint)

Megnevezés	Lakhatás		Élelmezés		Ru- ház- kodás	Gon- dos- kodás	Ön- kén- tes mun- ka	Összesen	
	ESA	nem ESA	ESA	nem ESA	nem ESA	nem ESA	nem ESA	ESA	nem ESA
Saját lakás-szolgáltatás és házilagos építkezés, mező- gazdasági termelés saját felhasználásra	790	x	46	x	x	x	x	836	x
Munka értéke ^{a)}	x	1 525	x	3 099	341	1 518	14	x	6 497
Termelési adók (+)	11	12	–	2	0	2	0	11	17
Termelési támogatások (–)	–	x	–	x	x	–98	x	–	–98
Nettó hozzáadott érték összesen	801	1 538	46	3 101	341	1 423	14	847	6 416
Állóeszköz-felhasználás	570	175	–	168	31	46	–	570	420
Bruttó hozzáadott érték összesen	1 372	1 713	46	3 269	372	1 468	14	1 417	6 836
Folyó termelő felhasználás összesen	353	369	39	1 196	123	235	–	392	1 924
Kibocsátás	1 725	2 082	84	4 465	495	1 704	14	1 809	8 759
Felhalmozás	185	158	–	164	25	38	–	185	386

Megjegyzés: a részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

a) Speciális helyettes nettó bérével számolva.

A nemzeti számlákban háztartási termelés kizárólag a lakhatáshoz és az ételmezéshez kapcsolódik.

A lakhatás 1725 milliárd forintos kibocsátásának 89%-a a saját lakásszolgáltatás, ennek legnagyobb tétele a lakásállományhoz kapcsolódik mint a tőke lehetőségköltsége (a tőke elvart hozama az ESA szabályai szerint az állományérték 2,5%-a), valamint a lakásállomány értékcsökkenése (állóeszköz-felhasználás). Tartalmazza a lakással kapcsolatos adókat is, viszont nincs munkaerőtartalma. A kibocsátás teljes egészében mint imputált bérleti díj a háztartások végső fogyasztása. A lakhatáshoz kapcsolódik az ESA-ban elszámolt házilagos építkezés (a kibocsátás 11%-a), aminek jelentős része (43%-a) a vegyes jövedelem, amelyben együtt jelenik meg a munka értéke, valamint az építkezéshez felhasznált anyagok és a vásárolt szolgáltatások értéke. A kibocsátott termék, a lakás állóeszköz, így a felhalmozás része.

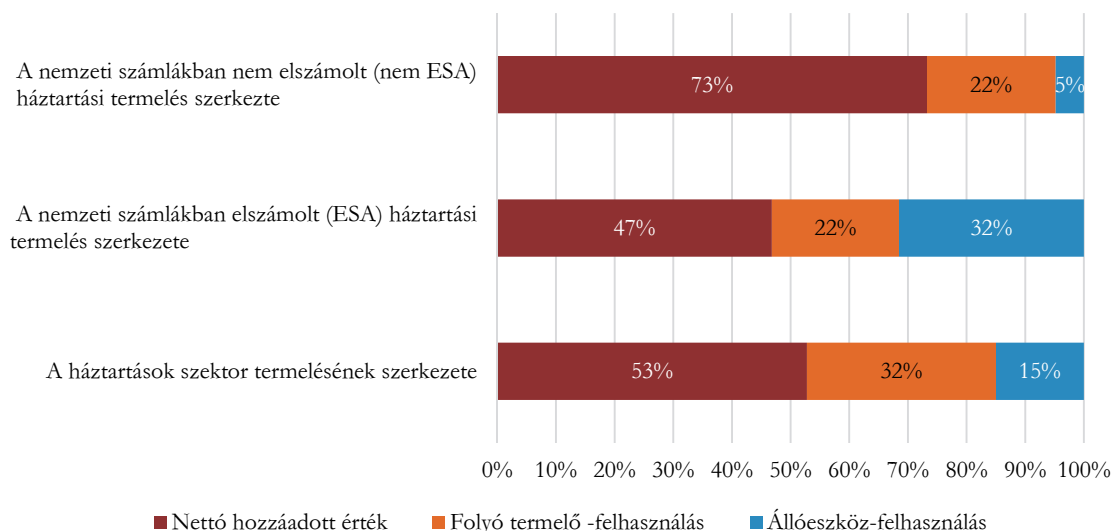
Az ételmezéshez tartozik a nemzeti számlákban is kimutatott saját fogyasztásra szánt mezőgazdasági termékek előállítás. A 84 milliárd forintra becsült kibocsátás 54%-át a vegyes jövedelem teszi ki. Ezen belül a statisztika nem tudja szétválasztani a munka értékét és a munkaeszközök hozadékát képező bruttó működési eredményt. Minthogy a kisüzemi mezőgazdasági termelésre jellemző a munkaigényesség, vélelmezhető, hogy a vegyes jövedelem nagy részét a háztáji termelés munkaértéke teszi ki.

2010-ben a nemzeti számlákban elszámolt háztartási termelés 1417 milliárd forint bruttó hozzáadott értékkel járult hozzá a nemzetgazdaság teljesítményéhez, de ez a kiterjesztett háztartási termelés egészének mindössze 17,2%-a. A háztartási termelés bruttó hozzáadott értékéből 6836 milliárd forint (82,8%) kimarad a nemzeti számlákból (3.1.3. tábla).

A 3.1.3. ábra szemlélteti a nemzeti számlákban elszámolt, illetve nem elszámolt háztartási termelés összetételében megmutatkozó különbségeket. A nemzeti számlákban elszámolt háztartási termelés nagy része a sajátlakás-szolgáltatás tőkeköltsége/jövedelme. Ezzel szemben a nemzeti számlákban nem elszámolt háztartási termelés fő termelési tényezője a munkaerő, amely különösen a gyermekek és az idősek gondozásában vesz részt.

3.1.3. ábra

A háztartások szektor termelésének, valamint a nemzeti számlákban elszámolt, illetve nem elszámolt háztartási termelés szerkezete, 2010

A háztartási szatellit számlának a nemzeti számlákhoz történő illesztése, azaz a kiterjesztett nemzeti számla

A háztartási szatellit számla összeállítása során fontos szempont, hogy a nemzeti számlával összeilleszthető legyen. Az összeillesztést két lépésben végeztük el. Először a háztartási termelés számláját a háztartások szektor³ számlájával illesztjük össze, majd a többi szektor számlájával, hogy a teljes kiterjesztett nemzeti számlát megkapjuk. Az összeillesztésnél figyelembe kell venni azokat a tételeket, amelyek mindkét számlában szerepelnek, ezekkel korrigálni kell az adatokat a teljesség és átfedésmentesség érdekében. (Lásd a [3.1. melléklet](#)ben a kiterjesztett háztartási szektorszámra összeillesztett termelési számláját.)

A kiterjesztett háztartások szektorszámra szerint a nemzeti számlákban elszámoltakhoz képest a háztartási termelés kibocsátása 152%-kal, a bruttó hozzáadott értéke pedig 175%-kal magasabb.

A nemzeti számlákban a háztartások rendelkezésre álló nettó jövedelme nemcsak a háztartások pénzben kapott jövedelmét, hanem – többek között – a természetbeni jövedelmet is tartalmazza. Például a saját fogyasztásra termelt zöldség, gyümölcs is elszámolásra kerül mint fogyasztás, valamint az ennek megfelelő érték mint imputált jövedelem. Ugyanezzel a logikával a háztartáson belüli saját fogyasztásra végzett szolgáltatás is növeli a fogyasztás értékét (nettó hozzáadott érték szintjén) és ugyanezt az értéket mint a háztartások imputált jövedelmét vesszük számba a kiterjesztett háztartási szektorszámra. Tehát ez nem olyan szabadon felhasználható jövedelem, amit a háztartás pénzben megkap, hanem olyan imputált jövedelem, ami azoknak a szolgáltatásoknak az értéke, amit maguknak termeltek. A kiterjesztett háztartási szektorszámra (3.1.4. tábla) alapján a háztartások rendelkezésre álló nettó jövedelme a háztartási termelésből imputált jövedelem figyelembevételével 37%-kal nagyobb lesz.

A háztartások tényleges végső fogyasztása a kiterjesztett háztartási szektorszámra ennél összetettebb módon változik. A nemzeti számlákban fogyasztásként elszámolt, háztartási termelésben használatos tartós fogyasztási cikkek kikerülnek a fogyasztásból, mivel ezek felhalmozásnak számítanak ebben a szemléletben. Ugyancsak kikerülnének a háztartási termelés folyó termelő felhasználásként elszámolt tételei, viszont végső fogyasztásként számoljuk el (adjuk hozzá) a háztartási szolgáltatások értékét. A kiterjesztett háztartási szektorszámra (3.1.4. tábla) alapján a háztartások tényleges végső fogyasztása a teljes háztartási termelés figyelembevételével 38%-kal nagyobb lesz.

³ A háztartási szektorban a háztartások (és az azoktól el nem különült kisvállalkozások) piaci termelése, valamint a háztartások kapott és átadott jövedelmei (munka-tőketulajdonosi jövedelmek, jövedelemtranszferek) és azok felhasználása kerül elszámolásra.

Kiterjesztett háztartások szektorszámja, 2010

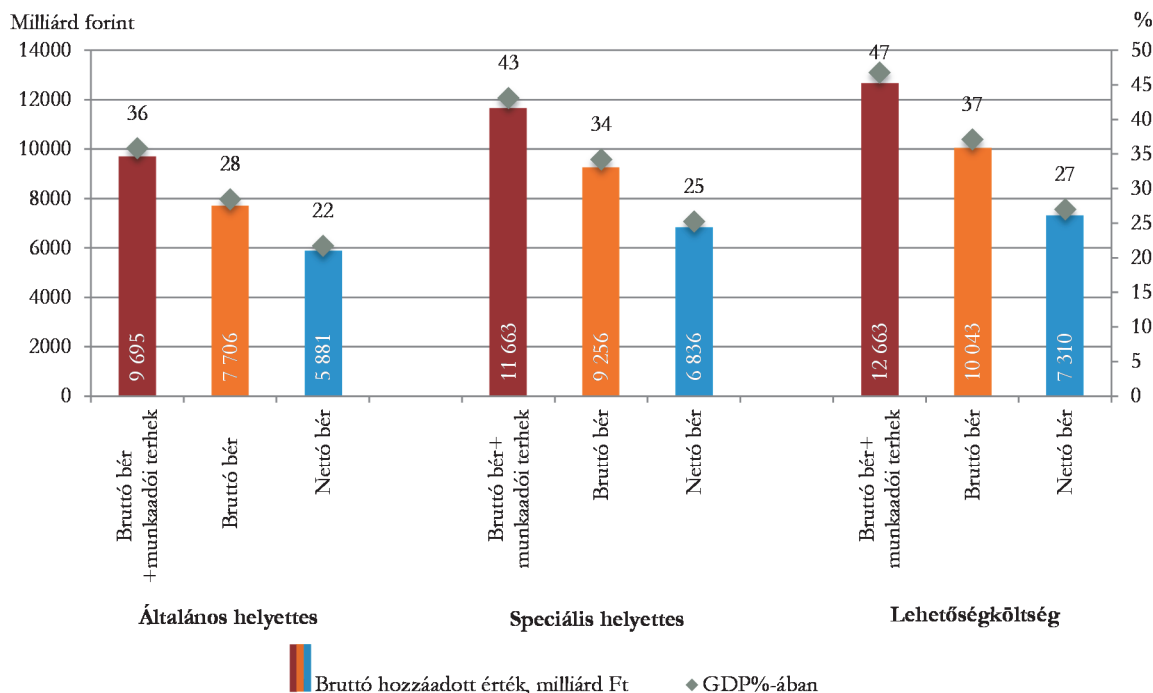
Megnevezés	Kibocsátás	Bruttó hozzáadott érték	Rendelkezésre álló nettó korrigált jövedelem	Tényleges végső fogyasztás
<i>Milliárd forint</i>				
Háztartások szektor termelése a nemzeti számlákban	5 772	3 913	17 242	17 138
Háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett része ^{a)}	8 759	6 836	6 416	6 450
Kiterjesztett háztartások szektorszámja	14 532	10 748	23 658	23 588
<i>Megoszlás, %</i>				
Háztartások szektor termelése a nemzeti számlákban	100	100	100	100
Háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett része ^{a)}	152	175	37	38
Kiterjesztett háztartások szektorszámja	252	275	137	138

Megjegyzés: a részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

a) Speciális helyettes nettó bérével számolva.

A háztartási termelés nemzetgazdasági jelentőségét a 2010-ben 27 052 milliárd forintot kitevő GDP arányában mutatjuk ki. A speciális helyettes nettó bérével számítva a nemzeti számlákban figyelembe nem vett háztartási termelés bruttó hozzáadott értéke 6836 milliárd forint. Ez azt jelenti, hogy 25%-kal magasabb GDP-t eredményezett volna, ha a háztartási termelést teljes egészében figyelembe vennénk. Mivel a háztartási termelésben előállított bruttó hozzáadott értékben legnagyobb súllyal a munkaidő értéke szerepel, a munkaidő értékbecslésének különböző eljárásaitól függően jelentősen eltérő eredményeket kapunk. Minél magasabb a bér, annál nagyobb a háztartási termelés imputált hozzájárulása. A háztartási termelés figyelembevétele a választott értékelési módszertől (általános helyettes, speciális helyettes, költségköltség, illetve ezeken belül a bruttó bér és a munkaadói terhek, a bruttó bér, nettó bér) függően (3.1.4. ábra) a GDP értékét 22–47%-kal növeli meg.

A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés különböző módszerekkel számított bruttó hozzáadott értéke és aránya a GDP-bez, 2010

3.2. A háztartási termelés alakulása, 2000–2010

Magyarországon a háztartási szatellit számlát először a 2000. évre, az 1999–2000. évi időmérleg-felvétel alapján, másodszer 2010. évre a 2009–2010. évi időmérlegfelvétel alapján állítottuk össze. Bár a 2010. évi szatellit számla összeállításának elfogadott célja volt a 2000. évvel való összehasonlíthatóság, ez nem teljesülhetett teljes mértékben. Egyrészt az adatforrásokban történtek módszertani változások, másrészt a szatellit számla egyes tételeinek kialakításában is módosultak a megfontolások. A [3.2.1. melléklet](#)ben részletesen ismertetjük az adatok összehasonlíthatóságát, illetve az összehasonlíthatóság érdekében végzett módosításokat. Nem „steril” összehasonlíthatóságra törekedtünk, azaz a társadalom és gazdaság időközben bekövetkezett változásainak hatását hagytuk érvényesülni.

Az időráfordításra és munkabérekre vonatkozó adatok változtatás nélkül összehasonlíthatóak. A 2000. évre vonatkozó adatokban az egyéb termelési adók és egyéb termelési támogatások tételeit módosítottuk, a 2010. évre vonatkozó adatokban pedig az állóeszközök felhasználására, felhalmozására, folyó termelő-felhasználásra készítettünk olyan változatot, ami jobban megfelel az összehasonlítás követelményeinek, de eltér az előző fejezetekben ismertetett, érvényes 2010-es szatellit számla adatoktól. Folyó áras adatokkal dolgozunk.

3.2.1. A háztartási termelés időfelhasználása, 2000–2010

Az idő a háztartások egyik legfontosabb erőforrása. A fizetett munkára, háztartási munkára fordított idő, a szabadidős tevékenységek ideje fontos összetevője a háztartás életszínvonalának. A háztartási munka nagy része jellemzően olyan tevékenység, ami közösen végezhető. A

közösen végzett házimunka szerepe a munkára nevelésben is fontos. A gyermekkorban szerzett háztartási munkatapasztalatok a későbbiekben, főleg az önálló otthon működtetésében jól hasznosíthatók (Harcza 2014). A gyerekekről való gondoskodás sok együtt töltött órát igényel, azaz bizonyos életszakaszokban az igényeket elsősorban háztartáson belülről célszerű kielégíteni. A háztartási termelés erősen kötődik a családi élethelyzetek igényeihez, a szokásokhoz, hagyományokhoz, így viszonylag lassan változik. Ugyanakkor a háztartási munka, valamint a vásárolható termékek és szolgáltatások között fennálló helyettesíthetőség, a fizetett munka és az abból nyerhető jövedelem lehetősége szabta kereteken belül működhet. Így a kettő egymással szoros kölcsönhatásban van, és jelentősen befolyásolja a termékek és szolgáltatások piacát (Szép–Sik 2001). A 10 évente végrehajtott mérések csak a hosszabb távú változások megjelenítésére alkalmasak, és nem teszik lehetővé a gazdasági válság hatásának részletes vizsgálatát, mint például az éves gyakoriságú megfigyelések az Egyesült Államokban (Ironmorger, Duncan–Soupourmas, Faye 2012). A háztartási munkaidőnek a szatellit számlában alkalmazott bontásnál részletesebb elemzése lehetőséget ad a hosszú távú tendenciák feltárására Falussy (2004), vagy a nemek szerepvállalásának elemzésére.⁴

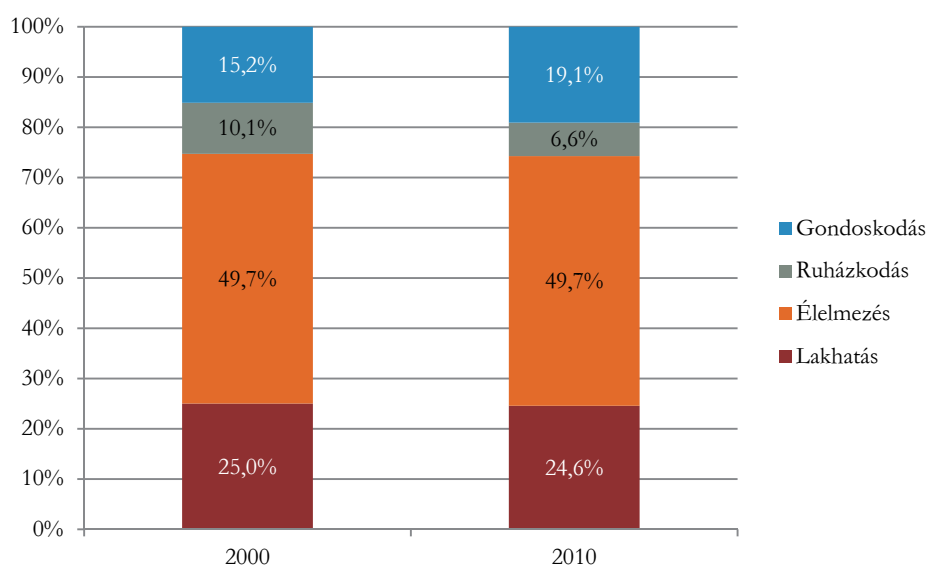
Időráfordítás alakulása

Az időmérleg-felvétel eredményei szerint a lakosság 2000-ben és 2010-ben is több időt fordított fizetetlen munkára, mint a nemzeti számlákban is figyelembe vett termelőmunkára. A fizetetlen munka teljesítményének egy részét, nevezetesen a házilagos építkezést és a saját fogyasztásra végzett mezőgazdasági termelést elszámolják a nemzeti számlákban.

Először a nemzeti számlákon kívüli, nagyobb rész változását mutatjuk be. A 15–84 éves korú lakosság egy főre jutó fizetetlen munkaideje 10%-kal volt magasabb 2010-ben, mint 2000-ben. A fizetetlen munka legnagyobb hányadát a saját háztartás igényeinek kielégítésére végezték, a más háztartásnak végzett, vagy szervezeten keresztül önkéntes munka együttesen mindkét évben 5% alatt maradt (4,9, illetve 4,1%).

A 10 év alatt a saját háztartás számára végzett termelés szerkezete megváltozott (3.2.1. ábra). A legszembetűnőbb változás a ruházzkodásra fordított idő csökkenése. Ennek hátterében a ruházzkodási kultúra változása áll. Egyrészt a divat nem a gondozásigényes öltözködés felé mozdult, ezt részben a ruhaanyagok változása is lehetővé tette. A másik ok a ruhaneműk árának relatív csökkenése, 2000 és 2010 között az átlagos fogyasztóiár-index 73%-kal nőtt, míg a ruházzkodási cikkeké mindössze 17%-kal, azaz nem érdemes időt fordítani a ruhaneműk javítására, kevesebb idő elég a mosásra és a vasalásra.

⁴ Lásd Sebők Csilla tanulmányát az 1. kötetben.

A saját háztartás céljaira fordított munkaidő szerkezete

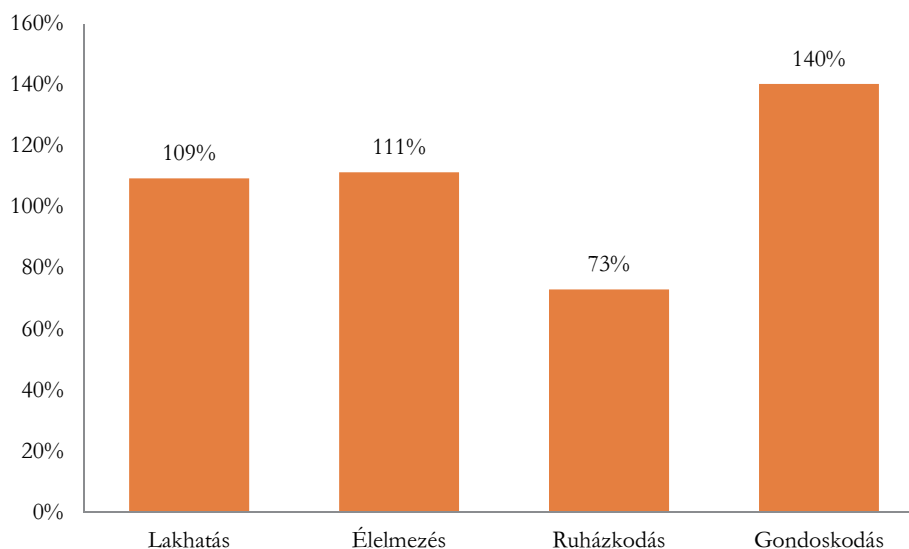
A szerkezetváltozást az egyes célokra fordított idő eltérő dinamikája okozta (3.2.2. ábra). A lakhatásra és élelmezésre (elsősorban főzésre) fordított idő növekedése az átlagos növekedési ütem közelében van, de a gondozásra fordított idő az átlagosnál jóval dinamikusabban nőtt. Ez a növekedés a gyerekszám növekedésével nem magyarázható. A gyerekek gondozására fordított idő magában foglalja nemcsak a gyerekek ellátását, de a gyerekekkel való játékot, a gyerekeknek való mesélést stb. is. A növekedésben több tényező is szerepet játszhatott⁵, ilyen lehet a gyerekekkel való kapcsolat fontosságának felismerése, a férfiak növekvő szerepvállalása. A háttérben lehet a családméret csökkenése is, hisz családonként egy-egy gyermek ellátása 3 családban összességében több időráfordítást igényel a családtagoktól, mint 3 gyermek egy családon belüli ellátása.

Az élelmezésre fordított idő növekedése mögött ott lehet a tudatosabb táplálkozás, a főzési kultúra fejlődése.

Felmerül a kérdés, hogy a házimunkára fordított idő növekedése minek a rovására történt, mi tette ezt lehetővé vagy szükségessé.

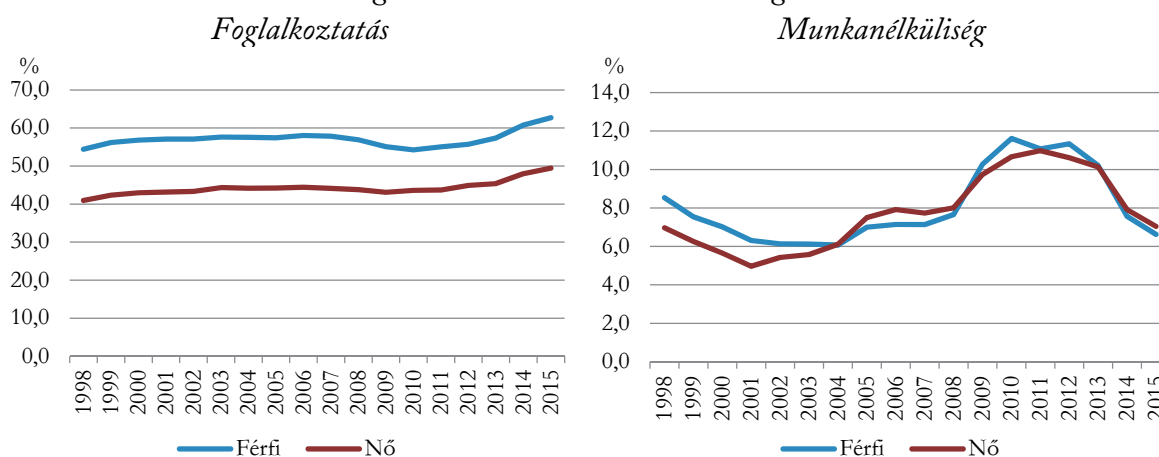
⁵ Sebők Csilla előadása.

A háztartás céljaira fordított munkaidő 2010-ben a 2000. évi százalékában

A vizsgált évtizedben a foglalkoztatási ráta minimális mértékben, 0,9 százalékponttal csökkent, ezen belül a férfiaké jobban, mint a nőké (3.2.3. ábra). A 15–74 év közötti foglalkoztatottak száma 3,2%-kal csökkent a 10 év alatt.

Foglalkoztatási és a munkanélküliségi ráta

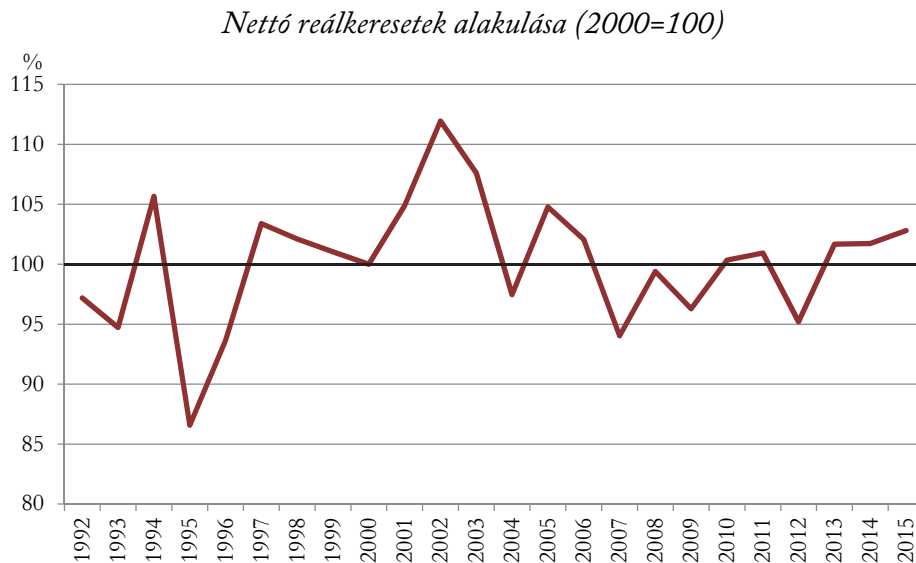

A munkanélküliségi ráta viszont jelentősen megnövekedett 2000 és 2010 között, a férfiaknál 7,0-ről 11,1%-ra, a nőknél 5,6-ről 11,0%-ra. A foglalkoztatottak főfoglalkozású munkaideje stagnált, de az egyéb kereső kiegészítő tevékenységek munkaideje csökkent. Ezek együtt oda vezethettek, hogy a fizetett munkára fordított idő összességében 7%-kal csökkent. Néhány más tevékenységre fordított idő csökkenése (kevesebb alvás, kevesebb szabadon végzett tevékenység) viszont azt valószínűsíti, hogy lehetett más ok is a háttérben.

A háztartási szolgáltatások kiváltására nem álltak rendelkezésre bővülő források. A fizetett és nem fizetett munkaidő közötti arányokat a fizetett munkával szerzett keresetek is befolyásolják. 2000 és 2010 között (2000. évi bázison) a reálkeresetek 100% körül ingadoztak

(3.2.4. ábra), sőt az időszak második felében jelentős visszaesés volt, és 2010-ben a reálkereset épphogy elérte a 2000. évi szintet.

3.2.4. ábra

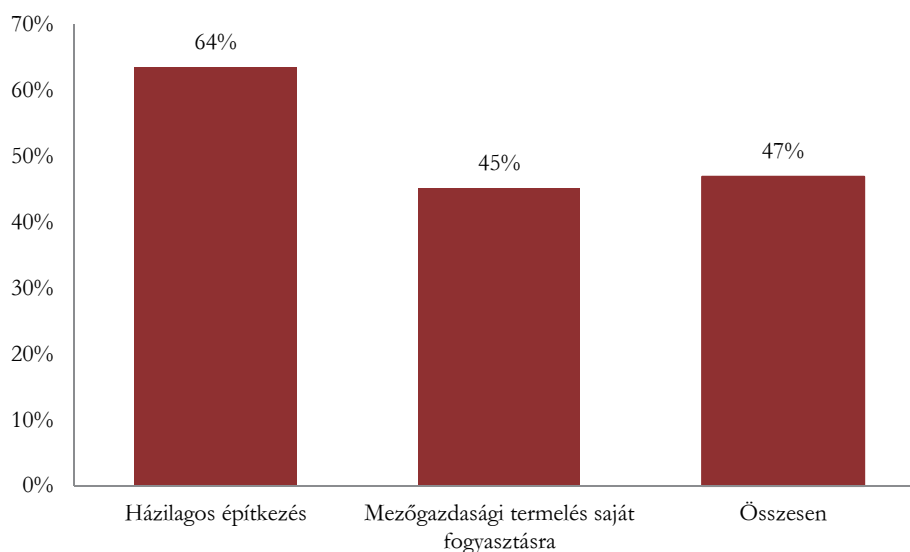
Ennek ismeretében nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy a foglalkoztatottak számának és a reálkereset csökkenésének időszakában emelkedett meg a háztartási termelésre fordított munkaidő, s bár elindult a keresetek növekedése, az még nem váltotta ki a válság miatti arányváltozásokat. A várhatóan 2018-ban sorra kerülő következő időmérleg-felvétel, bár fontos információkat szolgáltat, nem tud választ adni a két mérleg közötti időbeli fel- és lefutásokra, fordulópontok idejére.

Eddig a háztartási termelés azon részeivel foglalkoztunk, amelyek a nemzeti számlákon kívül esnek. A háztartási termelés fogalma magában foglalja a saját fogyasztásra történő mezőgazdasági termelést, házilagos építkezést is, ezek pedig mint jelentős termék-előállító tevékenységek a nemzeti számlák részét képezik.⁶

A vizsgált időszakban a nemzeti számlákban is figyelembe vett háztartási termelés időráfordítása kevesebb mint felére csökkent, ezt mutatja a 3.2.5. ábra.

⁶ Idetartozik még a sajátlakás-szolgáltatás is, de annak nincs időráfordítás-vonzata, ezért itt nem tárgyaljuk.

*A nemzeti számlákban kimutatott háztartási termelés időráfordításának változása, 2010
(2000=100)*

Tekintettel arra, hogy a nemzeti számlákban figyelembe vett termelés időráfordításán belül az önellátásra történő mezőgazdasági termelés a domináns (2000-ben 90,6%-os részesedéssel, 9,4% a házilagos építkezés részaránya), ezért a mezőgazdasági időráfordítás csökkenése meghatározó. A mezőgazdasági gazdaságszerkezeti összeírások szerint a 2000-ben összeírt 960 ezer egyéni gazdaság száma 2010-re 580 ezerre csökkent. Ezen belül mérséklődött a saját fogyasztásra termelő gazdaságok aránya 2010-ben 60% volt (309 ezer db), 2013-ban az egyéni gazdaságoknak már csak 47%-a, 111 ezer. Külön vizsgálatot igényelne, hogy az egyes térségekben növekvő szegénység ellenére miért nem jellemző már a falusi portákra a konyhakert és kisállattartás.

3.2.2. Háztartási termelésben előállított bruttó hozzáadott érték alakulása

A háztartási termelés nemzeti számlákban le nem fedett részéről a nemzeti számlákhoz illeszthetően összeállított szatellit számlák alapján kaphatunk képet. A háztartási termelés bruttó hozzáadott értékének előállításához a ráfordított munkaidőt helyettesítési bérekkel, vagy a tevékenységet végző személy becsült munkaerőpiaci bérével, azaz lehetőségkölségen értékeltük. Ehhez adódik hozzá az egyéb termelési adók (+) és egyéb termelési támogatások (-) egyenlege, továbbá a termeléshez felhasznált tartós javak (állóeszközök) elhasználódása.

Az így becsült hozzáadott értéket a nemzeti számlák GDP mutatójához viszonyítva megkapjuk, hogy mennyivel nagyobb lenne a GDP, ha a háztartási termelést is a nemzetgazdaság teljesítményébe számítanánk.

A 2000. évi egyéb termelési adókat és egyéb termelési támogatásokat, valamint a 2010. évi állóeszköz-felhasználást az összehasonlíthatóságot biztosító változatban újraszámítottuk (3.2.1 melléklet). Az összehasonlítható, folyó áron összeállított számlák (3.2.2 melléklet) alapján összevethetjük a két évben kapott arányokat.⁷ A 3.2.1. tábla mutatja, hogy a háztartási

⁷ A nemzeti számlák felhasznált adatait a KSH (2015) kiadványból vettük.

termelés figyelembevétele hány százalékkal magasabb GDP-t eredményezne 2000-ben és 2010-ben. A 2010. évi arányok minden munkaértékelési módszer esetében magasabbak a 2000. éviéknél, ami azt jelenti, hogy a nemzeti számlákba nem tartozó háztartási termelés megnövekedett munkaideje magasabb hozzáadott értéket állít elő. Az általunk legelfogadhatóbbnak ítélt becslést adó speciális helyettesek nettó bérével számolt érték alapján a nemzeti számlák keretében becsült GDP-t a háztartási termelés 2000-ben 16,9%-kal, 2010-ben 24,9%-kal⁸ növelné meg. Azaz a 10%-os háztartásimunkaidő-növekedés 8,0 százalékpontnyi növekedést idéz elő a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás mértékében.

3.2.1. tábla

*Háztartási termelés – nemzeti számlákban figyelembe nem vett – bruttó hozzáadott értéke
a GDP százalékában*

Értékeléshez használt bér	2000	2010
Általános helyettes		
Bruttó bér+munkaadói terhek	25,6	35,5
Bruttó bér	17,9	28,1
Nettó bér	13,6	21,4
Speciális helyettes		
Bruttó bér+munkaadói terhek	34,3	42,7
Bruttó bér	24,4	33,8
Nettó bér	16,9	24,9
Lehetőségköltség		
Bruttó bér	24,5	36,7
Nettó bér	17,3	26,6

Az előző adatok csak a nemzeti számlákkal le nem fedett háztartási termelés nagyságát jellemzik.

A háztartási termelés szatellit számlája minden háztartási termelést felölel, azt is, ami a nemzeti számlákon belül van és azt is, amit az nem tartalmaz. A házilagos építkezés és a mezőgazdasági termelés együtt a nemzeti számlákban szereplő háztartási termelés kisebb részét tették ki (17%-át 2000-ben, 9%-át 2010-ben). A saját tulajdonú lakáshasználat, azaz az imputált lakbér tette ki a nagyobb és növekvő hányadát (2010-ben már a 91%-át) a nemzeti számlákban számításba vett háztartási termelés bruttó hozzáadott értékének. Összhangban az időráfordításnál tapasztaltakkal, a bruttó hozzáadott érték szintjén azt tapasztaljuk, hogy a háztartási termelésen belül a nemzeti számlákban figyelembe vett rész aránya csökkent, ezt szemlélteti a 3.2.6. ábra. A nemzeti számlákban figyelembevett termék-előállító tevékenység zuhanásszerűen csökkent (a munkaidőt nem tartalmazó saját lakásszolgáltatás aránya mérsékelten változott), míg a nemzeti számlákból kimaradó rész, ami szolgáltatás, növekedett. A háztartási termelésen belül megnőtt a szolgáltatások aránya. A háztartási termelésnek a piacon beszerezhetőhöz képest jobb pozíciói vannak a szolgáltatások terén – e mellett helyi igények jobb ismerete, rugalmas alkalmazkodás, személyes kapcsolatok lehetnek érvek. A

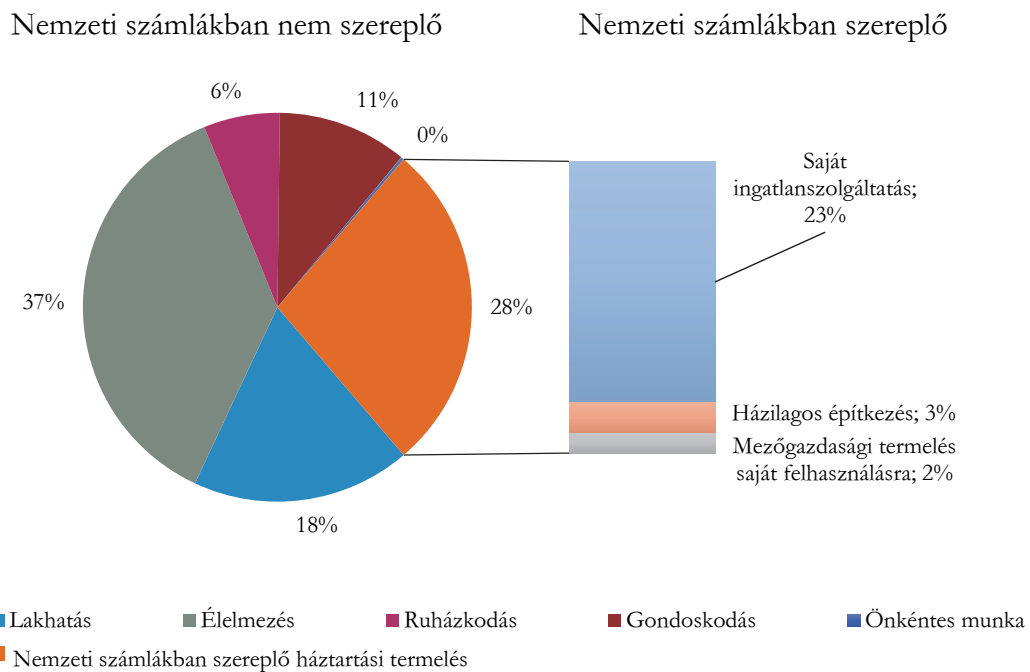
⁸ Az összehasonlíthatóság érdekében végzett korrekciók következtében 24,9% lett, nem azonos a 3.1. fejezetben bemutatott eredménnyel.

termékelőállító tevékenység visszaszorulásában szerepet játszhat a technológia fejlődése, az eszközigényesség, a hatékonyság, a háztartási méretek csökkenése.

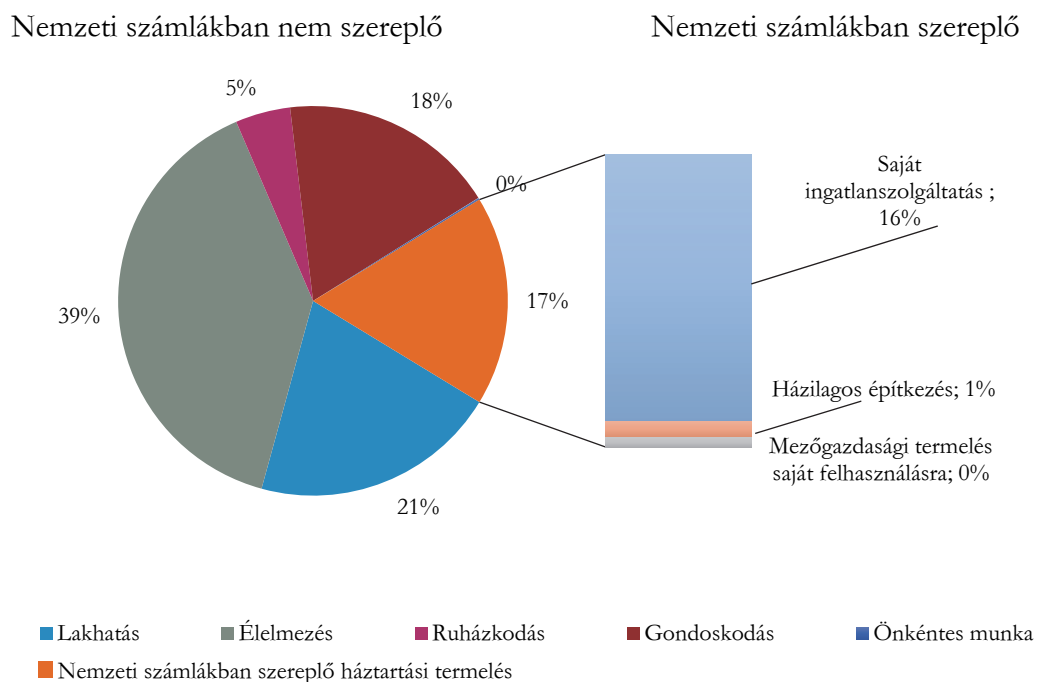
3.2.6. ábra

A háztartási termelés bruttó hozzáadott értékének szerkezete a nemzeti számlákhoz való viszony szerint

2000

2010

Ha a háztartási termelés egészének nagyságrendjét szeretnénk megítélni, akkor azt az ún. „kiterjesztett nemzeti számlák” mutatóihoz kell viszonyítani.

A kiterjesztett nemzeti számlák abban különböznek a nemzeti számláktól, hogy kiterjesztett termelésfogalomra építenek, azaz a háztartási termelés minden elemét felölelik (3.2.6. ábra).

Mivel a kiterjesztett nemzeti számla az egész háztartási termelés számláját magában foglalja, ennek arányában tudjuk érzékeltetni az összes háztartási termelés nemzetgazdaságban való részesedését.

3.2.2. tábla

A teljes háztartási termelés hozzájárulása a kiterjesztett nemzeti számlák bruttó hozzáadott értékéhez

	(%)	
Értékeléshez használt bér	2000	2010
Általános helyettes		
Bruttó bér+munkaadói terhek	25,5	30,0
Bruttó bér	20,6	26,0
Nettó bér	17,6	21,9
Speciális helyettes		
Bruttó bér+munkaadói terhek	30,3	33,6
Bruttó bér	24,8	29,2
Nettó bér	20,0	24,1
Lehetőségköltség		
Bruttó bér	24,9	30,7
Nettó bér	20,2	25,2

A kiterjesztett termelésfogalomra összeállított, az egész ország gazdasági teljesítményét jellemző kiterjesztett bruttó hozzáadott érték 20%-át adta a háztartási termelés, ez az arány 2010-re 24,1%-ra nőtt a speciális helyettes nettó bérével számolva. A munkaidő értékeléséhez használt bérek természetesen itt is befolyásolják a tényleges értékeket.

Összességében 2000 és 2010 között a háztartási termelés relatív súlya a kiterjesztett nemzeti számlákban növekedett (4-5 százalékponttal, a mérési módszertől függően). Ez két eltérő irányú változás eredője. Egyrészt a nemzeti számlákban figyelembe vett rész aránya csökkent, ennek oka az önellátásra szánt mezőgazdasági termelés és házilagos építkezés (és az arra fordított idő) drasztikus csökkenése. A nemzeti számlákban figyelembe nem vett háztartási termelésre fordított idő és ezzel összhangban az előállított hozzáadott érték GDP-hez mért aránya viszont növekedett. Egyrészt látjuk a háztartási termelésen belüli struktúraváltozást a termékelőállító tevékenységektől a szolgáltatások felé. Másrészt látjuk a háztartási szolgáltatásra fordított idő növekedését, aminek egyik forrása a fizetett munkaidő csökkenése. A két év adatainak összevetéséből nehéz lenne megállapítani, hogy ebből mekkora a hosszú távú társadalmi tendencia részesedése, és mennyi az elhúzódo gazdasági válság hatása.

Irodalom

- Falussy Béla (2004): A háztartási munkaidő társadalmi-demográfiai tényezőinek változása. Statisztikai Szemle 2004. február. 172–193. o.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2004/2004_02/2004_02_172.pdf
- Harcza István (2014): Családi kohézió. A szülők és a gyermekek társas együttléte a mindennapok világában. KSH Műhelytanulmányok 5.
- Ironmorgner, Duncan–Soupourmas, Faye 2012: „Output-Based Estimates of the Gross Household Product of the United States 2003–2010: And some interactions of GHP with Gross Market Product during the Great Financial Crisis (2008-2009)” paper presented for the 32nd General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth. Boston, USA, August 5–11, 2012 Session 2A: Measurement of Productive Activities by Households
<https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:279366/Program.pdf>
- KSH (2015): Magyarország nemzeti számlái, 1995–2014 (2015. szeptember 30-i állapot)
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>
- Szép Katalin–Sik Endre (2001): Háztartási termelés pénzértéke és a háztartások munkaidő-gazdálkodása. In: Társadalmi Szerepváltozások. 176–197 o.
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a506.pdf>

4. Összefoglalás és jövőt szolgáló tapasztalatok

A „harmadik szereplő” elve alapján háztartási termelésnek az a háztartásban végzett fizetetlen munka tekinthető, ami helyettesíthető lenne piaci termékkel vagy szolgáltatásokkal. A nemzeti számlák rendszere a háztartási termelésnek csak egy kis részét ismeri el, foglalja rendszerébe. A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés, jellemzően ugyanannak a háztartás tagjainak a fogyasztását célzó szolgáltatás láthatatlan marad, pedig a mérés, kimutatás elősegítené elismertségét, elemzését, jelentőségének megítélését.

A háztartási termelés, azaz a háztartási keretekben saját fogyasztásra történő termelés egyrészt jelentős szerepet tölt be a háztartások mindennapjaiban, háztartások életszínvonalában, másrészt szoros kapcsolatban áll a piaci körülmények között folyó termeléssel/fogyasztással. Jelentősége okán már régóta jelen van a közgazdasági-statisztikai kutatásokban. Egyrészt a fogalmak kidolgozása (Reid 1934), elméleti háztartás-gazdaságtani modellek (Becker 1995), másrészt a mérési módszerek (Goldschmidt-Clermont), a nemzetgazdasági számbavétel (SNA1993, SNA2008) területén történtek jelentős előrelépések. Mérföldkőnek számító eredmény volt a háztartási szatellit számla módszertanát áttekintő Eurostat tanulmány megjelenése (Eurostat 2003). Az igények oldaláról új lendületet kell hogy kapjon a munka a Stiglitz-Sen-Fitoussi bizottság jelentése (Stiglitz et al. 2009) alapján. Ez ajánlásaiban kiemeli a háztartási szempontok megjelenítését, a gazdasági jóllét mérésénél a szélesen értelmezett termelés fogalmának alkalmazását.

Egyre több európai és Európán kívüli országban állítanak össze háztartási szatellit számlát, azonban ezek a módszertani különbségek miatt közvetlenül nem összehasonlíthatók. A magyar tapasztalatokkal a módszertani fejlesztésekhez is hozzá kívánunk járulni.

4.1. Összefoglalás

Magyarországon a KSH-ban, a 2000-re vonatkozó kísérleti számítások után a 2010. évre is elkészült a háztartási szatellit számla. A háztartási termelés nagyságát jellemző naturális mutatók (időráfordítás) mellett a háztartási szatellit számla a háztartási termelésről ad olyan átfogó, pénzben kifejezett képet és részletezést, ami illeszthető a nemzeti számlák rendszeréhez.

Magyarország magánháztartásokban lakó¹ népességének időfelhasználásáról a KSH 2009–2010. évi időmérleg-felvétele² (KSH 2012) ad képet. Magyarországon a 15–84 éves, magánháztartásban lakó népesség (8,25 millió fő) évi összes idejének 26,3%-át töltötte fizetett és fizetetlen munkával együttesen. A fizetetlen munka nemzeti számlákon kívüli része

¹ Feltételezzük, hogy az intézeti háztartásokban (gyermekotthon, kollégium, bentlakásos szociális intézmény, kórház) országos méretekben elhanyagolható mennyiségű háztartási termelőmunkát végeznek. A 2011-es népszámláláskor a lakónépesség 2,4%-a lakott intézeti háztartásokban. A felvétel nem terjed ki a hajléktalanokra sem, a legutóbbi népszámlálás szerint létszámuk a lakónépesség 0,1%-a.

² A KSH 2009. október 1. és 2010. szeptember 30. között végrehajtott időmérleg-felvétele egy teljes évet ölelt fel. A felhasznált gazdasági adatok 2010. naptári évre vonatkoznak, az időfelhasználás viszonylag stabil és nagyobb hányadban eleve 2010-re vonatkozik, így az időmérleg adatokat változtatás nélkül használtuk mint 2010. évre jellemzőket.

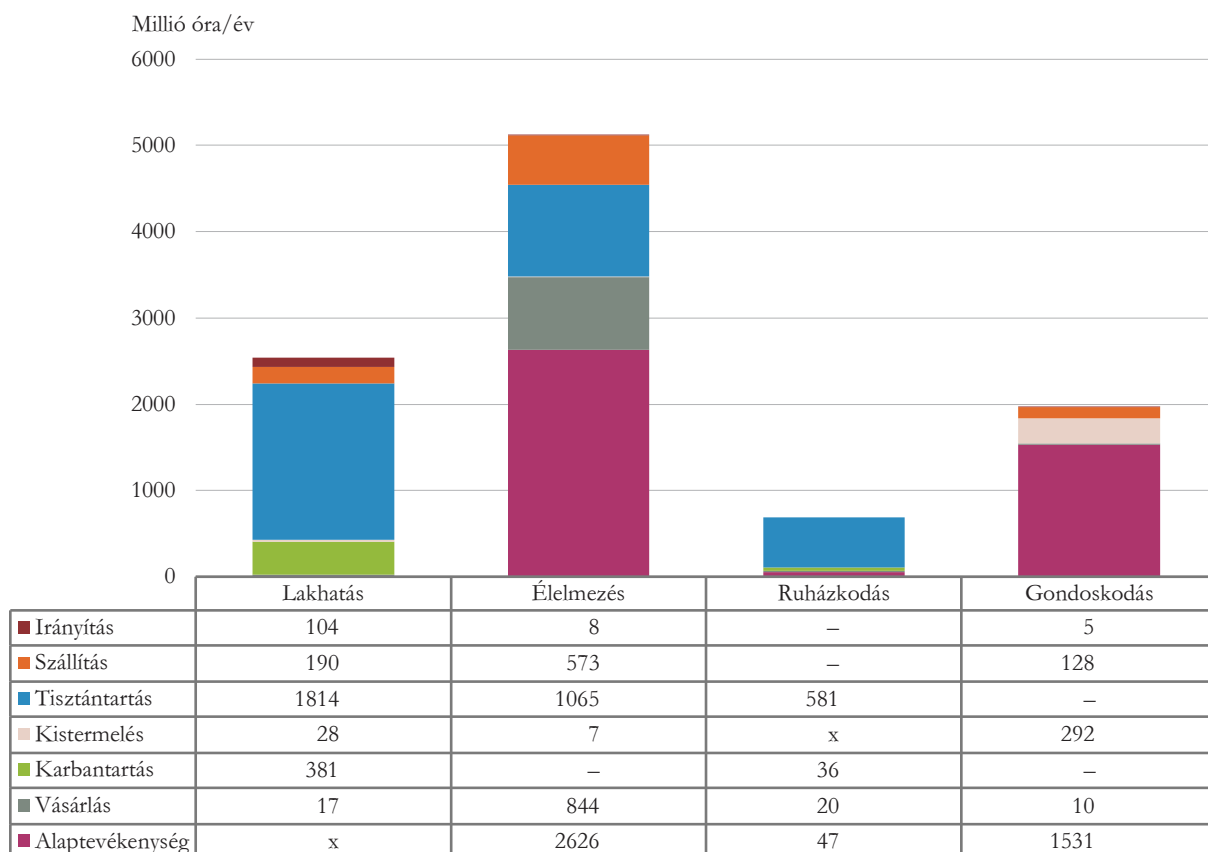
(láthatatlan munka) az összes idő közel 15%-át teszi ki, míg a nemzeti számlákba beletartozó termelőmunka 11,4%-ot. Ebből 1,5 százalékpontnyi a szintén háztartási keretekben folyó, saját felhasználási célú építkezés és mezőgazdasági kistermelés, ami az EU nemzeti számlákra vonatkozó jelenlegi szabályai (ESA 2010) szerint a nemzeti számlák részét képezi.

A nemzeti számlákon kívüli háztartási fizetetlen (azaz láthatatlan) tevékenységek (összesen 14,9%) legnagyobb hányadát (95,9%-át) a háztartások tagjai saját háztartásuknak végzik, 3,9%-át más háztartásoknak segítenek, végül fizetetlen munkaként számoljuk el az önkéntes szervezeteken keresztül vagy azok számára végzett önkéntes munkát is, ami további 0,2%-ot tesz ki.

A háztartási termelés elméleti keretében a háztartás fő célja, hogy tagjainak lakhatást, ételmezést, ruházkodást és gondoskodást biztosítson. A saját háztartás számára fordított munkaidő felét az *ételmezés* (főzés, sütés, mosogatás, élelmiszerek tartósítása) teszi ki. A főzés időigénye alkalmanként nem nagy, de mivel szinte minden háztartásban rendszeresen főznek (a megkérdezettek 65%-a fordított időt ételkészítésre), éves összesítésben kimagasló. A második legnagyobb időigény a *lakhatáshoz* (takarítás, bútorjavítás, dísznövénygondozás) kapcsolódik, ez a házi munkaidő közel negyede. A *gondoskodás*, ami közel 20%-a a munkaidőnek, két lényegesen elkülönülő elemet takar, a gyerekekről való gondoskodást és a rászoruló felnőttek gondozását. A saját háztartásban ez döntően (92%) a gyerekek gondozását (játék, nevelés, mesélés, tanulás, testi higiénés ellátás, gyermek kísérése) jelenti. A *ruházkodásra* fordítjuk a legkisebb időhányadot a célok közül.

4.1. ábra

A 15–84 éves népesség körében a saját háztartás számára fordított munkaidő célok és jelleg szerint, 2009–2010

A láthatatlan háztartási munka értékének kiszámításához megfelelően kiválasztott béradatot használhatunk. A háztartási munkára fordított időt általános vagy a munka jellegének megfelelő szakmunkás bérével (speciális helyettes), illetve az azt végző személy becsült potenciális munkaerőpiaci bérével (lehetőségköltség) értékeltük. Mindhárom értékelési módszer (általános helyettes, speciális helyettes, lehetőségköltség) esetén bruttó és nettó bér mellett a munkaadói terhekkkel növelt bruttó bérrel is számoltunk, így összesen 9 változat készült.

Véleményünk szerint a háztartás mint miniüzem esetében a speciális helyettes nettó bére a jó választás, hiszen az itt esedékes döntések egy középszintű vezető kompetenciájával azonosíthatók, és a fizetetlen munka után nem fizetünk adót, és nem jár utána se táppénz, se nyugdíj.

A háztartási termelés munkaértékének háztartási szektor nemzeti számlákban elszámolt teljesítményéhez illesztése érdekében további tételekre kellett becslést készíteni.

Egyéb termelési adók és támogatások a termeléshez kapcsolódóan merülnek fel, függetlenül annak mennyiségétől és értékétől. Ilyen például a termelésben hasznosított eszközök tulajdona utáni adó, például a gépjárműadó. A termelési támogatások közé soroltuk pl. a gyermekgondozási segélyt és a gyermeknevelési támogatást, mivel azt a szülő kapja, olyan feltételekkel, hogy korlátozza mellette a munkavállalást és a gyermek közösségi elhelyezését.

Folyó termelő-felhasználás. A nemzeti számlák a háztartásokat elsősorban mint fogyasztási egységeket kezeli, az általuk vásárolt javakat és szolgáltatásokat végső fogyasztásként számolja el. A háztartási szatellit számla a rezidens magánháztartások termelőtevékenységének meghatározásával foglalkozik. A rezidens háztartások végső fogyasztási kiadás összegéből el kell, hogy különítsük azt az összeget, ami a szatellit számla szempontjából nézve nem végső fogyasztási kiadás, hanem a háztartásban végzett termelés érdekében felmerült folyó termelő-felhasználás (pl. a tisztítószer vagy az élelmezési, feldolgozatlan alapanyagok), továbbá állóeszköz-felhalmozás (háztartási termelést szolgáló tartós javak, pl. mosógép beszerzése).

Állóeszköz-felhasználás. A háztartási termelés kibocsátásának költségalapú becsléséhez a háztartások termelése során hasznosított eszközállomány értékcsökkenésének (állóeszköz-felhasználás) ismeretére van szükség. A háztartásban meglévő eszközállomány (pl. porszívó, konyhai eszközök, mosógép) a termelésben hasznosul, fokozatosan elhasználódik. Az állóeszköz-felhasználás az eszközök értékében a használat, avulás és véletlen kár által bekövetkező értékvesztést tükrözi egy meghatározott időszakban.

4.1. tábla

A nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés termelési számlája, 2010

	(milliárd forint)
Munka értéke ^{a)}	6 497
Termelési adók (+) és támogatások (-)	-81
Nettó hozzáadott érték összesen	6 416
Állóeszköz-felhasználás	420
Bruttó hozzáadott érték összesen	6 836
Folyó termelő felhasználás összesen	1 924
Kibocsátás	8 759
Felhalmozás	386

Megjegyzés: a részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

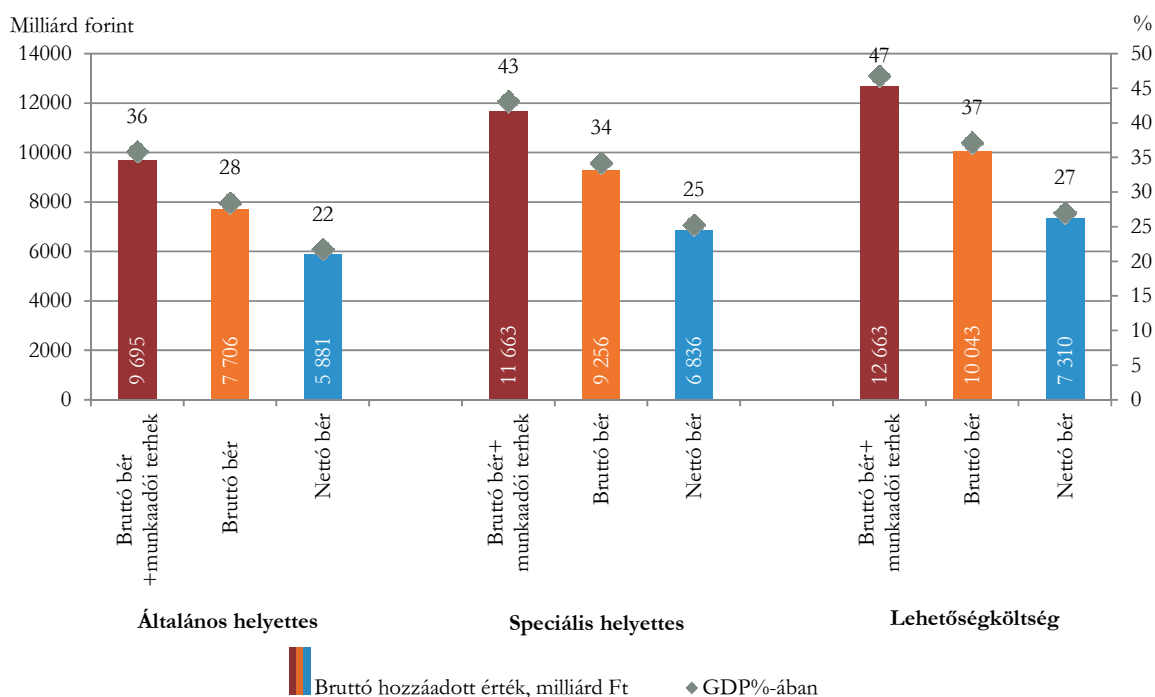
a) Speciális helyettes nettó bérével számolva.

A nemzeti számlákban figyelembe nem vett háztartási termelés jellegét tekintve szolgáltatás. Ezt tükrözi munkaintenzív jellege, azaz a kibocsátás becsült értékének 74%-a a munkaráfordítás értékéből származik.

A háztartási termelés nemzetgazdasági nagyságrendjének megítéléséhez érdekes a nemzeti számlákban kimutatott, 2010-ben 27 052 milliárd forintot kitevő GDP-hez (KSH 2015) való viszonyítás. A háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett részére az általunk megfelelőnek ítélt speciális helyettes nettó bérével számított bruttó hozzáadott érték 6836 milliárd forint, ez azt jelenti, hogy 25%-kal magasabb GDP-t eredményezett volna, ha a háztartási termelést is teljes egészében figyelembe vennék. Tekintettel arra, hogy a háztartási termelésben előállított bruttó hozzáadott értékben legnagyobb súllyal a munkaidő értéke szerepel, nem meglepő, hogy a munkaidő értékbecslésének különböző eljárásaitól függően jelentősen eltérő eredményeket kapunk. Minél magasabb a bér, annál nagyobb a háztartási termelés virtuális hozzájárulása. A háztartási termelés figyelembevétele a választott értékelési módszertől függően a (4.2. ábra) GDP értékét 22–47%-kal egészítené ki.

4.2. ábra

Nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés különböző módszerekkel számított bruttó hozzáadott értéke és aránya a GDP-hez, 2010

A teljes háztartási termelést bemutató háztartási szatellit számla mind a nemzeti számlákban szereplő, mind a nemzeti számlákon kívüli háztartási termelést felöleli (4.2. tábla).

Háztartási termelés a nemzeti számlákban (ESA-ban) és azon kívül (nem ESA), 2010

(milliárd forint)

Megnevezés	Háztartási termelés		Együtt
	ESA	nem ESA	
Vegyes jövedelem, működési eredmény	836	x	836
Munka értéke ^{a)}	x	6 497	6 497
Termelési adók (+)	11	17	28
Termelési támogatások (-)	0	-98	-98
Nettó hozzáadott érték összesen	847	6 416	7 263
Állóeszköz-felhasználás	570	420	990
Bruttó hozzáadott érték összesen	1 417	6 836	8 253
Folyó termelő-felhasználás összesen	392	1 924	2 316
Kibocsátás	1 809	8 759	10 568

Megjegyzés: a részadatok összegei – a kerekítések miatt – eltérhetnek az összesen adatoktól.

a) Speciális helyettes nettó bérével számolva.

A nemzeti számlákban elszámolt háztartási termelés a lakhatáshoz és az ételmezéshez kapcsolódik. A nemzeti számlákban elszámolt legnagyobb saját fogyasztást szolgáló tétel a lakhatás funkcióhoz tartozó saját lakásszolgáltatás, az idetartozó kisebbik tétel a házilagos építkezés. A nemzeti számlákban is szereplő termelés a saját fogyasztásra szánt mezőgazdasági termékek előállítás, ami az ételmezést szolgálja.

A háztartási termelés nemzeti számlákban elszámolt része 1417 milliárd forint bruttó hozzáadott értékkel járult hozzá 2010-ben a gazdaság teljesítményéhez, de ez a háztartási termelés kisebb hányada (17,2%). A háztartási termelés bruttó hozzáadott értékéből 6836 milliárd forint (82,8%) kimarad a nemzeti számlákból (4.2. tábla). A szatellit számla segítségével ez a nemzeti számlákhoz illeszthető.

A háztartási termelés során munkaértéket, azaz jövedelmet számolunk el, a kibocsátás pedig a háztartások fogyasztását szolgálja. A háztartások rendelkezésére álló korrigált jövedelem a háztartási termelésből elszámolt imputált jövedelem figyelembevételével 37%-kal nagyobb lesz. Ez nem olyan szabadon felhasználható jövedelem, amit pénzben megkapnának, ez egy imputált jövedelem, ami azoknak a szolgáltatásoknak a nettó hozzáadott értéke, amit maguknak termeltek. Ehhez hasonló mértékben, 38%-kal nagyobb lesz a háztartások végső fogyasztása, ha a háztartási termelésben végzett szolgáltatásokat is figyelembe vesszük.

Magyarországon a háztartási szatellit számlát először 2000. évre, az 1999–2000. évi időmérleg-felvétel³ alapján, másodszer 2010. évre a 2009–2010. évi időmérleg-felvétel⁴ alapján állítottuk össze. Mindkét évben a fizetetlen munka legnagyobb hányadát a saját háztartás igényeinek kielégítésére végezték, a más háztartásnak végzett és a szervezeten keresztül önkéntes munka együttesen mindkét évben 5% alatt maradt (4,9, illetve 4,1%). Nemzetközi

³ Az adatfelvételi időszak 1999. szeptember 1. és 2000. szeptember 6. közé esett. Az adatokat gyakorlatban a 2000. évre értelmeztük.

⁴ Az adatfelvételi időszak 2009. október 1. és 2010. szeptember 30. közé esett. Az adatokat a gyakorlatban 2010. évre értelmeztük.

tapasztalatok szerint hosszabb távon a háztartási munkára fordított idő a piaci termelés hatékonysága, a technikai fejlődés miatt stagnál vagy csökken, de a 2008-as gazdasági válság hatására pl. az USA-ban növekedést mutattak ki, azaz a piaci lehetőségek szűkülését részben háztartási termeléssel kompenzálják.

Magyarországon érdekes szerkezeti változás történt. A 15–84 éves korú lakosság nemzeti számlákban elszámolt háztartási termelésre (házilag építkezés, saját fogyasztásra folytatott mezőgazdasági termelés) fordított ideje – azaz a termék-előállítás – 10 év alatt a felére csökkent. A nemzeti számlákon kívüli háztartási termelésre fordított munkaideje – azaz a szolgáltatás – viszont 11%-kal⁵ nőtt.

4.3. tábla

*A háztartási termelésre fordított munkaidő és a hozzáadott érték
a GDP százalékában, 2000–2010*

Nemzeti számlákban elszámolt háztartási termelésre fordított idő változása (2000=100%)	-53
Nemzeti számlákon kívüli háztartási termelésre fordított idő változása (2000=100%)	+11
Nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés bruttó hozzáadott értéke a GDP %-ában, százalékpont (2010–2000)	+8

A háztartási munkákra fordított idő növekedése a munkanélküliek, a nyugdíjasok és a gyermekgondozási ellátásban részesülők népességén belüli magasabb arányára vezethető vissza. A 11%-os növekedés mögött az egyes célokra fordított idő különbözőképpen alakult. Ilyen mértékben változott a lakhatásra és ételmezésre (elsősorban főzésre) fordított idő, de a gondozásra szánt idő az átlagosnál jóval dinamikusabban nőtt. Ha csak egy gyermek van a családban: napi átlagban 47-ről 86 percre emelkedett a gyermeknevelésre fordított idő. Valamivel kisebb, de még így is jelentős a növekedés a kétgyermekeseknél (76 vs 117). A három- és többgyermekeseknél az amúgy is magas időráfordítás szintén tovább nőtt (123 vs 144). Az ételmezésre fordított idő növekedése, a ruházzkodásra fordított idő csökkenése mögött a szokások, kultúra változása állhat.

A nemzeti számlákon kívüli munkára, háztartási termelésre összehasonlítható módon elvégzett számítások alapján becsülhetjük, hogy a háztartási termelés figyelembevételével milyen mértékben módosítaná a GDP-t. A 2010. évi arányok minden munkaértékelési módszer esetében magasabbak a 2000. évinél, ami azt jelenti, hogy a nemzeti számlákba nem tartozó háztartási termelés megnövekedett munkaideje magasabb hozzáadott értékkel is járna. Az általunk legelfogadhatóbbnak ítélt becslést adó speciális helyettesek nettó bérével számolt érték alapján a 11%-os háztartási munkaidő-növekedés 8 százalékponttal megnöveli a bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulás mértékét is. A kimutatott növekmény csak a nemzeti számlán kívüli részre vonatkozik, a nemzeti számlákon belüli rész aránya csökkent, de a teljes háztartási termelés súlya így is növekedett.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a háztartásokban végzett fizetetlen munka nagy része (szolgáltatások), bár láthatatlan marad a gazdaságstatisztika, a nemzeti számlák szempontjából országosan jelentős gazdasági teljesítményt képvisel mind a háztartások, mind az egész nemzetgazdaság számára. Sajnos a két, egymástól 10 évnyi távolságra végzett becslés

⁵ Az egy főre jutó fizetetlen munkaidő 10%-kal magasabb volt 2010-ben, mint 2000-ben. A 15–84 éves népesség alig változott, 0,6%-kal nőtt.

nem alkalmas a jövőbeni változások előrejelzésére, de alkalmas lehet részletes szerkezeti vizsgálatokra.

4.2. Jövőt szolgáló tapasztalatok és fejlesztési igények

A háztartási szatellitszámla összeállításának módszerei még nem olyan kiforrottak, mint a nemzeti számláé, így mindenképpen **felelős szakértői csoport** felállítása szükséges, hogy konzisztens szakmai döntések születhessenek. A szakértői csoportnak az elméleti modellel, elérhető adatforrásokkal és a gyakorlati megoldásokkal, tapasztalatokkal – nemzetközi tekintetben is – tisztában kell lennie.

A háztartási szatellitszámla társadalomstatisztikai, gazdaságstatisztikai és nemzeti számla adatokra épül. A háztartási szatellitszámla összeállítása során 2010-ben ugyanúgy, mint 2000-ben azt tapasztaltuk, hogy a szükséges adatok Magyarországon rendelkezésre állnak és hozzáférhetők. Tekintettel arra, hogy az adatforrások nem speciálisan a háztartási szatellitszámla céljára készültek, ez másodlagos adatfelhasználásnak minősül. A munka az adatforrások jellemzőinek, sokaságának, fogalmainak, mutatóinak, az osztályozások kategóriáinak új szempontok szerinti újraértelmezését igényli. Ehhez általában nem elegendők a felhasználóknak szánt metaadatok, **az adatgazdák és osztályozások szakértőitől további szakmai segítséget** kértünk és kaptunk. A szatellitszámla összeállítása több főosztály szakértőinek együttműködésével valósulhat meg.

A háztartási szatellitszámla összeállítása hasznos a nemzeti számlák módszertana szempontjából is, mert a jelenleg működő elszámolási rendszer más szempontú átgondolását teszi szükségessé. Így hozzájárulhat a módszerek finomításához.

A munka során kialakult néhány olyan javaslat, amit a kapcsolódó adatgyűjtések és osztályozások további fejlesztése kapcsán megfontolandónak, megvalósíthatónak ítélnék, mivel egyszerűsítenek a szatellitszámla összeállítását és javítanák az eredmények minőségét, használhatóságát. Megfogalmaztunk olyan további kutatási igényeket is, melyek egyrészt a szatellitszámla elméleti alapjainak fejlesztéséhez, másrészt felhasználási területeinek bővítéséhez járulnak hozzá.

Adatgyűjtések

Elsősorban az időmérleg-felvétellel kapcsolatban említenénk néhány észrevételt és javaslatot. Az időmérleg-felvétel a lakosság legfontosabb erőforrásáról, az időfelhasználásról ad átfogó képet. Az időmérleg-felvétel kategóriáin belül el kell tudni különíteni a háztartási termelés és az önkéntes munka tevékenységeit – az 1.1 fejezetben ismertetett fogalomnak megfelelően – a fizetett munkától és a harmadik szereplő elve alapján a más időtöltésektől (pl. szabadidős tevékenységektől). A háztartási termelésen belül külön kell becsülni a nemzeti számlákban figyelembe vett háztartási termelőtevékenységet.⁶

⁶ Az időmérleg-felvétel kategóriái nem mindenütt teszik lehetővé a házilag építkezésen belül a nemzeti számlákba tartozó új építés, felújítás és – a nemzeti számlákon kívül eső – karbantartás szétválasztását. Ezekben az esetekben is különböző feltételezésekkel kellett élni a besorolás érdekében, továbbá belső összefüggések alapján összetett becsléseket végeztünk, pl. ha egy személy új építési tevékenységet végzett, akkor az ehhez kapcsolható tevékenységeket, mint szállítás, rakodás is a nemzeti számlákhoz tartozó tevékenységként kezeltük. A [2.1.2. melléklet](#) tartalmazza a nemzeti számlákhoz tartozó tevékenységek elkülönítésének részleteit.

Az időmérlegről közzétett összefoglaló adattár (KSH 2012) nem ezt a háztartási termelés fogalmat használja. A „3. A saját háztartás ellátása” bár nagyrészt lefedi a hagyományos háztartási munkákat, de nem különíti el a nemzeti számlákba is beszámító házilagos építkezés és saját ellátási célú mezőgazdasági termelés idejét. Ilyen eltérések például: A háztartási termelésbe értjük a 4. Vásárlás, szolgáltatás igénybevétele, ügyintézés és 6. Közlekedés azon részét, mely a lakhatás, ételmezés, ruházkodás és gondoskodás érdekében történt. Termelőmunkaként vesszük számba az 5. Gyermekek gondozása és ellátása, valamint a szabadon végzett tevékenységek közül a 14.1 Szobanövények, házikedvencek gondozására fordított időt is a harmadik szereplő elve alapján. Az időmérleg kiadványban az önkéntes munka nem szerepel külön tételben.

Ha egy tevékenység fizetett, az mindenképpen a nemzeti számlákban figyelembe vett körbe tartozik, ezért el kell tudnunk különíteni a fizetett és nem fizetett tevékenységeket.

A tevékenységek egy olyan besorolását is el kellett végezni, hogy kinek a számára végezték:

- saját háztartás számára,
- más háztartás számára,
- szervezeten keresztül önkéntes munkaként.

Ehhez a két besoroláshoz az időmérleg-felvétel egyes tevékenységeihez⁷ rögzített “kinek a számára?” kiegészítő kód nyújt segítséget. A 2009–2010. évi adatgyűjtésben alkalmazott kiegészítő kód azonban egy listában kezeli a felhasználó típusát⁸ és a munka fizetett jellegét⁹. Így a besorolást csak egy feltételezésre támaszkodva tudtuk elvégezni, miszerint a saját és más háztartás számára, továbbá társadalmi, civil szervezet, egyház számára végzett tevékenység fizetetlen volt, ellenkező esetben nem a szervezetet, hanem a munka fizetett jellegét jelölte volna meg az adatszolgáltató. Önkéntes munkába soroltunk egy tevékenységet, ha társadalmi, civil szervezet, egyház számára végezték. A nemzeti számlákba tartozókhhoz soroltuk a tevékenységet, amit a kiegészítő kód szerint főfoglalkozásban, mellékfoglalkozásban, közmunkaként, alkalmi vagy szezonális munkaként, napszámban, vagy eladásra, piacra, pénzért végeztek.

Az önkéntes munka besorolása a 2009–2010-es időmérleg-felvételben nem volt egységes, részben a társadalmilag kötött tevékenységek között volt azonosítható a kiegészítő kódok alapján, részben a szabadidős tevékenységek között¹⁰ szerepelt.

⁷ A kiegészítő kódokat a nem főfoglalkozásként végzett munka, ház körüli és háztartási munka, vásárlás, szolgáltatások igénybevétele, ügyintézés, gyermek, idős vagy beteg ember gondozása tevékenységek mellett lehetett feltüntetni.

⁸ Saját háztartás számára; Más háztartás számára; Társadalmi, civil szervezet, egyház számára.

⁹ Mellékfoglalkozás, másodállás; Közmunka; Alkalmi vagy szezonális munka; Napszám; Bármilyen munka: eladásra, piacra, pénzért.

¹⁰ Az időmérleg tevékenységi kódlistában a „Szabadon végzett tevékenységek” között szerepel a „Részvétel civil és politikai szervezetekben” tevékenységcsoport. Az Eurostat ajánlásnak megfelelően ebből önkéntes munkának tekintettük a szervező, adminisztratív tevékenységet, karitatív munkát, környezet- és állatvédelmet, valamint egyéb tevékenységeket, de nem tekintettük önkéntes munkának az összejöveteleken és tüntetéseken való részvételt.

Célszerű lenne, hogy a következő időmérleg-felvételben külön-külön elkülöníthető legyen, hogy

- kinek a számára végezték;
- pénzért, ellenszolgáltatásért vagy fizetetlen munkaként végezték-e.

A hivatalon belüli konzisztenciát javíthatná, a validálási lehetőségeket bővítené, ha az önkéntes munka mérésére a kapcsolódó felvételek¹¹ szakértőivel egyeztetett fogalom és kérdések alapján kerülne sor a következő adatgyűjtésre.

A kinek a számára végezték kérdésnél olyan kategorizációt kell kialakítani, ami a célszemély megfelelő jellemzőit is rögzíti, oly módon, hogy a célszemélyek korcsoportja szerint szétválasztható legyen. Ugyanis ez szükséges a generációk közti transzferek mértékének becsléséhez (lásd erről ebben a kötetben Gál–Szabó–Vargha tanulmányt).

Meg kell említeni az adatminőség kérdését is. A 2009–2010. évi időmérleg-felvétel mintája jóval kisebb volt az előző két felvételénél (a naplók száma az ötödére¹² csökkent). Illetve az adatfelvétel módszere is eltérő volt, 1999–2000-ben a kb. 10 ezer fős mintán vették fel az adatokat évszakonként, míg 2009–2010-ben a teljes mintát kérdezték le egy év alatt. A csökkenő válaszolási hajlandóság, a kisebb minta növeli az adatminőségi kockázatokat. Kisebbségi sokaságok (ritkább tevékenységekre, speciális rétegekre, hatások szétválasztására) vizsgálatára – azaz mélyebb, részletesebb vizsgálatokra – kevésbé alkalmas a kisebb elemszám.

További kutatási igény, hogy ne csak személyi minta¹³ kerüljön kijelölésre. A háztartási termelés tipikusan háztartási keretekben folyik. A háztartásokra jellemző a jövedelmek megosztása, a javak közös használata és értelemszerűen a munkamegosztás is. Ez azt jelenti, hogy a kutatásban új dimenziót nyitna, ha a háztartáson belüli munkamegosztásra is lennének adataink, azaz egy háztartáson belül nem csak egy személy időfelhasználását ismerhetnénk meg.

Alkalmazott osztályozások

A munka során minden tétel becslésénél felmerült az osztályozások kérdése. Az időfelhasználás, a foglalkozások, a gazdasági tevékenységek és a termékek érvényes osztályozási rendszerei kialakításánál nem volt szempont a háztartási és önkéntes munka elszámolási céljainak szolgálata. A fizetett és fizetetlen munka közötti szoros kapcsolat miatt ezek az osztályozások nem teljesen idegenek ezektől a céloktól. A gyakorlatban a nemzeti számlák és a kapcsolódó statisztikák is ezek segítségével kezelik a háztartási termelés nemzeti számlákban szereplő részét.

A háztartási szatellit számla összeállításakor szükség volt az osztályozások a szatellit számla céljainak megfelelő kezelésére. A háztartási szatellit számla jobban tölthetné be feladatát, ha minél részletesebb – nem csak aggregátumok – szinten kapcsolható lenne a nemzeti számlákkal. Ezt segítené, ha az osztályozások további fejlesztésénél a piaci folyamatokkal konzisztens módon figyelembe vennék a fizetetlen munka számbavételének szempontjait is. Például az eleve csak a vásárolt fogyasztás célok szerinti osztályozására szánt **COICOP** továbbfejlesztésekor megvalósítható lenne egyrészt a háztartási és fogyasztási célok

¹¹ Munkaerő-felvétel, nonprofit szervezetek felvétele.

¹² Számokban: kb 43 ezer vs. 8 ezer, egyötöde a korábbi mintának.

¹³ Erre vonatkozóan 1999–2000-ben volt egy próbafelvétel a tavaszi periódusban, mert ez volt az Eurostat ajánlása.

megfeleltetése, másrészt az élelmiszer főcsoporthoz hasonlóan a feldolgozatlan termék, illetve a feldolgozott termék szerinti részletezés bevezetése más főcsoportokban is. Ez lehetővé tenné a szatellitszámla egyes tételeinek (pl. végső fogyasztás) termékcsoporthoz való összekapcsolását a nemzeti számlákkal. Ennek segítségével nemzetközileg összehasonlítható módon mérhető lenne a háztartási és piaci termelés szerepe a végső fogyasztásban, továbbá megkönnyítené a szatellitszámla output-alapú összeállítását és így a hatékonyságelemzést is.

A háztartási szatellitszámla szempontjából is hasznos lenne, ha az egyes országok az **időmérleg-felvétel tevékenység-osztályozását** az ENSZ ajánlásának megfelelően az ICATUS 2016 osztályozással kompatibilis rendszerben alakítanák ki. Ez egyben egyszerűvé tenné a különböző típusú munkákra (pl. nemzeti számlákban figyelembe vett, háztartási termelés) fordított idő elkülönítését és a nemzetközi összehasonlíthatóságot is (ld. [1.1. melléklet](#)). A **foglalkozások osztályozásánál** (FEOR) a módszertani ismertetőben célszerű lenne ismertetni az önkéntes munka és a fizetetlen munka területén történő értelmezési iránymutatást, megfontolandó a kategóriák ebből a szempontból való áttekintése. A TEÁOR esetében hasonló megoldás segítené az egységes értelmezést.

A nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében ezeket a szempontokat nemzetközi fórumokon is jó lenne megvitatni.

További kutatási igények a magyar szatellitszámla becslési módszereinek fejlesztéséhez

A szatellitszámla összeállítása során több feladathoz kapcsolódóan is szükség lenne további kutatásokra, hogy javítsunk az eredmények megalapozottságán.

A *lehetőségköltség alapú bérimputáció* – bár nem elvárt része a munkának – olyan elemzési lehetőségeket teremt, amelyek a háztartások gazdálkodásának, termelési, fogyasztási döntéseinek jobb megértését, rétegvizsgálatok végzését teszik lehetővé. Ebben a fordulóban a 2000. évihez hasonlóan a bértarifa-felvételből regressziós bérimputációt végeztünk. Az eredmények vizsgálata – más esetekhez hasonlóan – azt mutatta, hogy a regressziós becslés a jövedelemeloszlás széleit nem hozza megbízhatóan, bár az átlag becslésére jól használható, de a kis és nagy értékek hiányoznak, a szórás erősen alulbecsült lesz az imputált értékeknél. Holott az elemzéseknél ez fontos információ lenne. Ezért célunk, hogy a bér adatok becsléséhez/pótlásához/számításához más imputálási módszereket (adatkapcsolás) – esetleg más adatforrások felhasználásával – kipróbáljunk.

A nemzeti számlákban szereplő végső fogyasztásból el kell különíteni a *háztartási termelés folyó termelő-felhasználásának tételeit*, pl. a gyümölcsök mely hányadát fogyasztjuk otthoni feldolgozás nélkül? A számításokban alkalmazott hányadok mögött nem voltak empirikus kutatások. A háztartási termelés folyó termelő-felhasználásának tételei között – a jelenlegi számításokban – nem szerepelnek azok a háztartási szolgáltatások (lakhatás, gondoskodás, ruházkodás stb.), amelyeket a háztartások mint szervezeti egységek működésükhöz igénybe vesznek célok/funkciók szerint. Ezek a tételek mutatnák ki például, milyen értékben igénylik a háztartások az otthoni idősgondozást, akár a háztartás tagjai ingyenesen végzik a feladatot, akár a helyi önkormányzat nyújtja azt névleges térítésért, akár piaci szolgáltatásként vásárolják. Érdemes lenne a munka folytatásaként kísérletet tenni ilyen osztályozásban is összeállítani a tevékenységek költségszerkezetét. Társadalompolitikai döntések megalapozásához ezek hiánypótló információk lehetnének.

Ehhez szükséges lenne a háztartások idő- és pénzgazdálkodásának elemzése, döntéseik (venni vagy csinálni) jobb megértése, gyakorlatilag a háztartási termelési függvények becslése. Ehhez alap lehetne a háztartási költségvetési felvétel és az időmérleg-felvétel valamilyen szintű összekapcsolt állománya. Ha elérhető, akkor táplálkozási információk beemelése is segíthet. Jó lehetőség, hogy a háztartási költségvetési felvétel évente rendelkezésre áll.

A szatellit számla elméleti, módszertani alapjainak fejlesztése

A háztartási szatellit számla – ha a nemzeti számlákban nem szereplő részre vonatkoztatjuk – a magánháztartások tagjainak fizetetlen szolgáltatómunkáját tartalmazza saját és más háztartások számára, továbbá a szervezetnek vagy szervezeten keresztül végzett szolgáltató önkéntes munkát.

Jelenlegi szerkezete és a nemzeti számlák háztartások szektorához illesztése tökéletesen megfelel a saját és más háztartás részére végzett háztartási termelés tartalmának.

Az **önkéntes munka** fizetetlen jellege hasonló a háztartási munkáéhoz. Az önkéntes munka lényege (ILO 2011), hogy olyan tevékenység, amiért nem jár fizetség és más szervezetek vagy olyan személyek számára végzik, akik nem tartoznak a tevékenységet végző háztartásához. A közvetlenül más háztartás számára végzett fizetetlen munka a szokásos házimunka, a termelés a háztartásokban azok felelőssége alatt folyik, így az joggal illeszkedik a saját fogyasztásra végzett háztartási termeléshez, a nemzeti számlákhoz illesztéskor a háztartási szektorhoz. A nonprofit vagy más szervezeten keresztül, vagy annak számára végzett tevékenység sokszor szervezőmunka. Önkéntes munkát bármilyen szektorhoz tartozó szervezetnél lehet végezni. A munka eredménye az adott szervezet outputjában keletkezik, vagyis felmerül a kérdés, hogy ahhoz a szektorhoz tartozóan kellene-e elszámolni, ahova az adott szervezet tartozik. Például a háztartásokat segítő nonprofit szervezet részére végzett önkéntes szolgáltatást a nemzeti számlákhoz illesztéskor a háztartásokat segítő nonprofit szervezetek szektorához kellene illeszteni, az állami tulajdonú idősgondozó részére végzett önkéntes munkát pedig a kormányzati szektorhoz és nem a háztartásokéhoz. További kérdés, hogy a piaci termelést folytató vállalkozásban végzett szolgáltató önkéntes munka számbavétele csak a költségoldalán indokolt-e, az output-alapú értékelés az eredmény számbavételét már eleve biztosította.

Jelenleg az önkéntes szolgáltatómunka a fizetetlen, nemzeti számlákon kívüli munka kevesebb mint 5%-át teszi ki. Azonban növekedése tartós tendencia, így előbb-utóbb ezeket a kérdéseket is érdemes lesz tisztázni.

Egy másik, elvi állásfoglalást igénylő kérdés az egyes szektorok piaci vagy nem-piaci jellege. A téma szempontjából nem szerencsés egyszerűsítés nemzeti számlákban az, hogy egy szektor termelését vagy piaci, vagy nem-piaci módon értékeli. Pontosabban a nem piaci szektoroknak lehet másodlagos piaci termelése, de a piaci termelőknek minden termelése piaci jellegű. A háztartások piaci termelők¹⁴, ami azért logikus, mivel a háztartások szektor nemzeti számlákban figyelembevett termelésének döntő hányada értékesítési célú (egyéni vállalkozók, adószámmal rendelkező magánszemélyek). A szatellit számlában szereplő termelés viszont nem értékesítési célú, ezért költség szintű elszámolás lenne az indokolt, ráadásul ez jelentős

¹⁴ A nemzeti számlákban – átlagos profittal növelt – piaci áron értékelik a háztartáson belül végzett tevékenységeket mint a saját célra végzett mezőgazdasági termelést.

volumen. Költségszinten számolva a helyzetet bonyolítja, hogy ha a szatellit számlát a teljes háztartási termelésre állítjuk össze, azaz integráljuk a nemzeti számlákban elszámolt részt is, akkor a nemzeti számlákban elszámolt rész becsült piaci áron lesz, míg az azon kívüli költségszinten, holott a termelés egésze saját felhasználást célozza, értékesítés nélkül.

Nemzetközi összehasonlíthatóság

A háztartási szatellit számla összeállításának módszereire még nincs részletes nemzetközi ajánlás. Ez a munka a nemzetközi összehasonlíthatóság szempontjából fontos. Működik egy UNECE-munkacsoport a témában – munkájukhoz egy kérdőív kitöltésével járultunk hozzá. Célszerű lenne az ilyen munkacsoportokban aktívan részt venni, egyrészt, hogy a tapasztalatok hasznosuljanak, másrészt, hogy a hazai körülményeinkre is alkalmazható ajánlások szülessenek. Ez annál is inkább fontos, mert a többi volt szocialista országban kevés az ilyen tapasztalat.

Elemzési lehetőségek

A háztartási szatellit számla időráfordítási és bérszámításait mikroadatokon végeztük, majd az eredményeket aggregáltuk nemzetgazdasági szintre. Az, hogy az adatok mikroszinten állnak rendelkezésre számos, az elemzésekhez jól használható változóval együtt, olyan adatbázis, mely magában is érdekes, eloszlási, egyenlőtlenségi elemzésekhez szolgálhat alapul. Ilyen például a nemek, korcsoportok, háztartástípusok stb. szerinti összefüggések vizsgálata. Ha megfelelő minőségű adatok állnak rendelkezésre, érdekes lehet a pénzübeni és a háztartási termelésből származó számított jövedelem eloszlásának, összefüggéseinek vizsgálata. Érdeklődésre tarthat számot, hogy a pénzübeni jövedelem egyenlőtlenségeire milyen hatással van a háztartási termelésből származó jövedelem figyelembevétele.

A háztartási munka értékelése sokban gazdagíthatná a humán tőke mérésével foglalkozó kutatásokat. A humán tőkét értelmezhetjük tágabb és szűkebb értelemben. Tágabb értelemben a humán tőke a munkavégzésre alkalmas lakosság mint munkaerő értéke beszámítva a nevelés és a létfenntartás összes költségét. Szűkebb értelemben csak a képzettségnek betudható tudás számít bele a humán tőke értékébe, ezt az oktatás költségszintjén értékelve. A humán tőke hozamát az életpálya alatt elérhető bérek jelenértéke, vagy – szűkebben véve – a képzettségnek betudható bértöbblet fejezi ki. A háztartáson belül végzett tevékenységek nélkülözhetetlenek a munkaerő újratermeléséhez, így elsősorban a tágabban vett humán tőke értékét növelik. Azonban az oktatásban sem elhanyagolható a családon belül szerzett ismeretek szerepe. A humán tőke becslése az újabb empirikus közgazdasági kutatások egyik kiemelt témája, így bizonyára a hivatalos statisztika feladatai között is megjelenik az ennek méréséhez szükséges statisztikai adatforrások előállítás.

Irodalom

Becker, Gary (1965): A theory of the allocation of time. *The Economic Journal*. September 1965. 493–517.

Eurostat (2003): Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Eurostat Working Studies 2003. ISSN 1725-065X ISBN 92-894-6049-0.

<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-CC-03-003-EN.pdf>

- European System of Accounts – ESA (2010): Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. (A rendelet melléklete az ESA 2010)
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:174:0001:0727:EN:PDF>
- ESA (2010) (magyarul): Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az Európai Unió-beli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. (A rendelet melléklete az ESA 2010) (Az Európai Unió Hivatalos Lapjának honlapján a hivatalos Európai Unió nyelveken érhető el a rendelet: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=OJ:L:2013:174:TOC>)
- Eurostat (2013): European System of Accounts. ESA 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. (ESA 2010 kézikönyv angolul)
<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5925693/KS-02-13-269-EN.PDF>
- Goldschmidt-Clermont, L. (1987): Economic evaluation of unpaid household work: Africa, Asia, Latin America and Oceania. ILO, Geneva.
- KSH (2012): Időmérleg 2009/2010 Összefoglaló adattár. 180 o.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf>
- KSH (2015): Magyarország nemzeti számlái, 1995–2014 (2015. szeptember 30-i állapot)
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>
- Reid, Margaret G. (1934): Economics of Household Production, John Wiley, New York.
<https://archive.org/stream/economicsofhouse00reid#page/4/mode/2up>
- Stiglitz, J. E., Sen, A., and Fitoussi, J.-P. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress
http://www.insee.fr/fr/publications-et-services/dossiers_web/stiglitz/doc-commission/RAPPORT_anglais.pdf
- SNA (1993): UN Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division 1993: System of National Accounts 1993. Eurostat, IMF, OECD, UN, WB, Bruxelles/Luxembourg, New York, Paris, Washington D. C. 1993.
<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>
- SNA (2008): System of National Accounts 2008 – Eurostat, IMF, OECD, UN és World Bank, 2009 edition
<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/SNA2008.pdf>

5. Láthatatlan transzferek: ki adja és ki kapja a háztartási munkát?

(A háztartási szatellitszámla egy alkalmazása)

5.1. Bevezetés: életpálya-finanszírozás transzferek révén

Az életpálya deficittel kezdődik és végződik.¹ Gyermekkorban és időskorban többet fogyasztunk, mint amennyit megtermelünk. Ezt ellentételezi az aktív kori többlet. A deficitese életszakaszok finanszírozása során kihasználjuk azt a ténytet, hogy minden pillanatban élnek aktív korúak, akik erőforrásaik egy részét átadják az aktuálisan inaktív életkorban járóknak. Az életpályát mindig és mindenhol különböző életkorú generációk közötti erőforrás-átcsoportosítás révén finanszírozzák. Ennek a sokcsatornás intergenerációs erőforrás-átcsoportosítási rendszernek része az állam, a háztartások és a vállalati szektor is. Az adófizetők jellemzően aktív korúak, míg a közkiadások kedvezményezettjei inkább inaktív életszakaszukban vannak. A gyermekes háztartások bevételeit a szülők teremtik elő, de ebből gyermekeik is részesülnek. A fiatal aktív korú családalapítók egzisztenciateremtés céljából felvett hitelét többségében a gyermekeiket már felnevelt, nyugdíjra készülő idősebb aktív korú megtakarítók finanszírozzák. Mindez erőteljes demográfiai színezetet ad a jóléti rendszernek, a pénz- és biztosítási piacoknak, valamint a háztartás-gazdaságnak.

Az alábbi tanulmányban a generációk közötti erőforrásáramlási rendszer speciális fejezetével, a háztartási munka révén előállított javakból és szolgáltatásokból származó intergenerációs transzferekkel foglalkozunk. E transzfereket a még formálódóban lévő szakirodalom időtranszfereknek nevezi, mivel a tranzakciók nem pénzben zajlanak. Ugyanakkor, a háztartási szatellitszámla eszköztárának felhasználása révén az intergenerációs transzferek eme szektora is kifejezhető pénzben, és így beilleszthető az elszámolások általános rendszerébe.

Az időtranszferek kiszámítása a háztartási szatellitszámla fontos felhasználási területe. Az időtranszferek koreloszlása a nyugati társadalmakban erősen aszimmetrikus, méghozzá épp ellentétes irányban, mint az állami részvétellel közvetített közösségi transzferek (pl. a nyugdíjrendszer vagy az egészségügy). Gál, Szabó és Vargha (2015) kimutatta, hogy Magyarországon a közösségi transzferek egy időre eső értéke több mint kétszerese az egy gyermekre eső értéknek. Ha viszont a számításba bevonjuk a háztartáson belül gazdát cserélő, vásárolt javakat és szolgáltatásokat (az ún. magántranszfereket), akkor a két érték kiegyenlítődik. Ha pedig még egy lépéssel tovább menve az időtranszfert is figyelembe vesszük, kiderül, hogy egy gyermek átlagosan mintegy másfélszer annyi transzfert kap, mint egy idős. Gál, Vanhuyse és Vargha (megjelenés alatt) megismétli e számításokat az Európai Unió népességének 70%-át reprezentáló 10 tagállamra. Nagyon hasonló eredményeket kapnak azzal az eltéréssel, hogy a gyermek/idősarány már a magántranszferek bevonása során átfordul, nem pusztán kiegyenlítődik.

¹ Köszönettel tartozunk a KSH Nemzeti számlák főosztályának és az Életminőség-statisztikai főosztálynak az együttműködésért. Sok segítséget kaptunk Szép Katalintól. Ők természetesen nem felelősek a tanulmány megállapításaiért. A tanulmány elkészültét az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok támogatta (K109885).

Megfigyeléseink a „láthatatlan” transzferekről arra utalnak, hogy az „idősuralomra” vonatkozó politikai állásfoglalásokat és politológiai fejtegetéseket felül kell vizsgálni. Minden olyan okfejtésnek, amely az idősök növekvő számarányából, nagyobb szavazási hajlandóságából, kevés választási témára koncentrációjából és más megfigyelésekből vezeti le a növekvő egészségügyi és nyugdíjkiadásokat, számolnia kell azzal, hogy egy gyermeknek többet juttat a társadalom, mint egy idősnek. Sőt, amennyiben igaznak bizonyul az a feltevés, hogy a hagyományos, magas termékenységgű társadalmakban az egy gyermekre eső ráfordítások csekélyek voltak, úgy az idősök részletesen dokumentált növekvő részesedése együtt kellett hogy járjon a gyermekek részesedésének növekedésével. Az idősök nem kizárólagos nyertesei a folyamatnak, csak annak tűnnek, ha az elemzésből kihagyjuk a családtagok közötti intergenerációs transfereket.

További következtetés, hogy mivel a láthatatlan transzferek a háztartáson belül, rokonok között, elsősorban és főként a szülőktől a gyermekek felé áramlanak, figyelmen kívül hagyásuk elsősorban a gyermeket nevelők elszámolásait torzítja. Éppúgy, ahogy a háztartást és azon belül a nem fizetett háztartási munkát figyelmen kívül hagyó számítások alulbecslik a gyermekeknek adott erőforrások valódi mértékét, a gyermeket nevelők által adott erőforrások is erősen alulbecsültek a jelenleg rendelkezésünkre álló statisztikai rendszerben. A számításból kihagyott tételek kétszer is hiányoznak, először a címzettekénél, nevezetesen a gyermekekénél, másodszor pedig a feladónknál, vagyis a gyermeket nevelőknél.

Már itt megjegyezzük, a későbbiekben pedig még visszatérünk rá, hogy az említett torzításnak erős nemi komponense van, különösen a nem fizetett munka területén. A nők számláiból lényegesen több hiányzik, ha a háztartásban végzett munkát nem vesszük figyelembe.

Az 5.2. fejezetben a 2010-es magyar időmérleg-felvétel alapján kiszámoljuk a háztartási munka értékét koréves bontásban. Majd a nemzeti transzfershámlák² módszertanát követve megadjuk az e munka révén előállított javak és szolgáltatások fogyasztásának korprofilját, és a kettő különbözeteként eljutunk a nettó időtranszferekhez. Bemutatjuk, hogy a háztartási javak és szolgáltatások elsődleges hasznélvezői a gyermekek.

Az 5.3. fejezetben a számításokat nemi bontásban is megismételjük, mivel a háztartási munka jól dokumentáltan erőteljes nemi munkamegosztást mutat: a nők lényegesen több munkát végeznek a háztartásban, mint a férfiak. Bemutatjuk, hogy e megfigyelés nem pusztán az aggregátumok szintjén, hanem korszerkezetét tekintve is releváns.

5.2. Időtranszferek 2010-ben: a háztartási munka korszerkezete

Az alábbiakban közölt számítások a magyar Nemzeti Transzfershámlák projekt része, amely saját nemzetközileg elfogadott módszertani megegyezéseket követ.

A nemzeti transzfershámlák (*National Transfer Accounts*, NTA) rendszere új fejezetet nyit a nemzeti számlák fejlődésében. Először is bevezeti az életkort, mint tényezőt a korszemleges nemzeti számlák körébe. A nemzeti számlák jövedelmi számlájának standard formájában a

² A nemzeti transzfershámlák alapjait Lee (1994a, b) rakta le. A módszer részleteit tartalmazó kézikönyvet az ENSZ Népesedési Igazgatósága adta ki (UN 2013). Részletes bevezetés, ezen belül a módszer elméleti alapjai, összehasonlító eredmények és országtanulmányok széles köre található a Lee és Mason (2011a) kötetben. Magyar nyelven lásd Gál és Vargha (2015) összefoglalóját.

jövedelmek intézmények, például a háztartások, vállalatok és a kormány között áramlanak. A nemzeti transzfeszámok azt mutatják, hogy e komplex rendszer fő tételei jellemző korprofilal rendelkeznek. A munkajövedelem és a munkát terhelő adók értéke gyermekkorban és idős korban minimális vagy nulla. Ezzel szemben az egyéni és közösségi fogyasztási kiadások, valamint a fogyasztásra rakódó adók egyenletesebben oszlanak el a különböző életkorúak között. A közösségi transzfereket többnyire az aktív korú népesség finanszírozza, fogyasztásuk pedig vagy egyenletes (például a honvédelem és más tiszta közjavak), vagy inkább a gyermekeknél és az időseknél jelentkezik (például az oktatás, a nyugdíjak stb.). Az NTA-módszertan másik újítása, hogy új szinttel egészíti ki a nemzeti számlákat. A nemzeti számlák a jövedelmek, így például a munkajövedelem és a vagyoni eredetű bevételek elsődleges allokációját, valamint az adók, illetve a készpénzes és természetbeni juttatások/támogatások formájában történő másodlagos újraelosztását írja le. Ugyanakkor az adózott jövedelmek háztartáson belüli (például a szülők gyermekeik fogyasztását finanszírozzák) vagy a háztartások közötti (például a nyugdíjas szülők támogatják tőlük külön élő, felnőtt gyermekeiket) harmadlagos elosztása nem jelenik meg a nemzeti számlákban. E tekintetben az NTA a háztartáson belüli és háztartások közötti kapcsolatokkal egészíti ki a nemzeti számlák rendszerét.

Az NTA azonban nem lép túl a nemzeti számlák aggregátumainak – így például a GDP vagy nettó nemzeti jövedelem – határain. A nem fizetett háztartási munka előállítására és fogyasztására is csak olyan szinten terjed ki, amit a jelenlegi statisztikai standardok is figyelembe vesznek a nemzeti jövedelem számításában. Tanulmányunkban kiterjesztjük az eljárást a nemzeti számlák háztartási szatellit számlájára.³ Ezt Donehower (2011) életkorral bővített háztartási szatellit számlának vagy nemzeti időtranszfer számlának (*National Time Transfer Account*, NTTA) nevezi.

Módszertani megjegyzések

Az alábbi elemzés a 2009/2010-es KSH időmérleg-vizsgálaton alapul. A minta a 10–84 év közötti, magán (azaz nem intézményi) háztartásban élő népességet reprezentálja. Az adatgyűjtés a többlépcsős rétegzett mintavételi eljárás során kiválasztott személyek időnaplói alapján történt. A naplózási időpontok reprezentálják a négy évszakot és a hét napjait.

A 2010-es KSH időmérleg 548 tevékenységet különböztet meg. A tanulmány céljával összhangban a fizetett munkára fordított időt figyelmen kívül hagytuk. A fennmaradó időt a *harmadik személy elv* alapján háztartási munkára és rekreációs/szabadidős tevékenységekre (a két utóbbit a továbbiakban szabadidős tevékenységnek nevezzük) osztottuk fel. Ennek megfelelően a munka olyan tevékenységet jelent, amelyet másvalaki, egy harmadik személy is elvégezhet a válaszadó helyett (például a házimunka különböző típusait és a gondozással összefüggő tevékenységeket), míg a szabadidős tevékenység nem ruházható át (pl. sport, alvás vagy éttermi étkezés). Elemzésünkhöz 190 tevékenységet választottunk ki. A háztartási munka és a szabadidő közötti különbség nem jelzi, hogy mekkora boldogságot vagy örömet okoznak. A két típus különválasztásában lényegtelen, hogy az egyén ténylegesen élvezte-e a tevékenységet. A piaci munkához hasonló módon az emberek bizonyos háztartási munkákat szeretnek, másokat nem.

³ Az NTTA módszertani ajánlásai Donehower-tól (2011) valók. Európai összehasonlító számításokat közöl Vargha, Gál és Crosby-Nagy (2017). Magyarul további részletekért lásd Gál és Vargha (2015) írását.

A kérdőív párhuzamos tevékenységek végzését is lehetővé teszi, mint amikor mosogatás közben segítünk gyermekünknek megírni a házi feladatot. Ha ezek egyike nem fizetett háztartási munka, míg a másik fizetett munka vagy szabadidős tevékenység, és mint ilyen a kutatás tárgyán kívül esik, akkor csak a nem fizetett háztartási munkát vesszük számításba. Ha mindkettő szerepel a 190 tevékenység kiválasztott csoportjában, mindkettőt 0,5-ös értékkel súlyozzuk. Ezáltal lehetővé tesszük a párhuzamos tevékenységeket, ám mégis 1440 percre korlátozzuk a napot.

A nemzeti transzforszámlák a nemzeti számlákon alapulnak, amelyek a nem fizetett háztartási munka bizonyos részeit is magukban foglalják, mint például a saját fogyasztásra termelt étel és a saját ház építése. E tevékenységekkel az alábbiakban nem számolunk.

A szakirodalom különbséget tesz a nem fizetett háztartási munka értékelésének output és input módszere között. Az előbbi a tevékenység értékét annak a terméknek az értékéből származtatja, amely a szóban forgó tevékenység során létrejön (például a vacsora). Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a termelékenységi különbségeket és a méretgazdaságosságot is számításba vegyük, ami az input módszerhez képest előnyt jelent. Sajnos az időmérlegvizsgálatok jellemzően nem tartalmaznak kellő információt a háztartási termelés kibocsátására vonatkozóan. Más termelési eszközökkel, például a beszámított lakbérrel és a tartós fogyasztási cikkek értékével kapcsolatos adatok szintén erősen korlátozottak. Így az NTTA módszertani standarddal és a házimunka értékéről készített szinte valamennyi tanulmánnyal összhangban mi is az input megközelítést fogjuk alkalmazni. Csupán az adott tevékenységre fordított időt fogjuk mérni.

A háztartási munka árazása még az egyszerűbb, input megközelítéssel sem egyértelmű feladat. Miként a névből is kiderül, e munkáért senki nem fizet: nincs piaci mechanizmus, ami értéket rendelne hozzá. Az egyes háztartási tevékenységekhez hasonló piaci tevékenységek árainak alkalmazása két problémát vet fel. Először is nem nyilvánvaló, hogy kinek a bérét kellene figyelembe venni: a háztartási munkát végző személyét (feláldozott haszon megközelítés), vagy azét, akinek a munkáját végzik (szakember-bér megközelítés). Az első esetben a felmérés válaszadójának, például egy informatikusnak a bérét vesszük alapul, még akkor is, ha netán éppen mosogat. A második esetben olyasvalakinek a szokásos piaci béréből indulunk ki, aki főállásban mosogat. Tekintve, hogy sok háztartási munkához csupán alapvető vagy semmilyen szakértelem nem szükséges, a haszon-áldozat megközelítés nagyobb értéket társít a háztartási munkához, különösen a férfiak által végzett feladatokhoz, mint a szakember-bér módszer. Az NTTA módszertani ajánlás az utóbbi, a szakember-bér megközelítést alkalmazza.

A bérek a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat bértarifa-felméréséből származnak. A bértarifa bruttó béreket tartalmaz.⁴

A piaci béreken alapuló értékelési módszer felveti a szelekciós torzítás problémáját. A szakember jellemzően termelékenyebb a háztartási munkát végző átlagembernél, ezért a nem fizetett munka értékét a piaci keresetek átvétele felülértékeli. E torzítás mérséklése érdekében a

⁴ Az NTA-ban a munkajövedelem nem csupán a bruttó béreket, de a munka teljes költségét, vagyis a munkáltató által fizetett járulékokat is magában foglalja. Ha azt szeretnénk, hogy az NTTA összhangban álljon az NTA-val, akkor ezeket a munkáltató által fizetett járulékokat is bele kell számítani a nem fizetett háztartási munkába. A munkáltatói hozzájárulások arányát a nemzeti számlák két tételének „munkavállalói jövedelmek összesen” és a „bérek és fizetések” arányaként becsültük meg (2010-ben 1,24).

korábbi NTTA-módszertan minőségkorrekciós tényezőket alkalmazott: 1-es szorzót rendelt a gondozási tevékenységekhez és néhány, szakértelmet nem igénylő feladathoz, 0,75-öt pedig a többihez (lásd Gál, Szabó és Vargha 2015). A legújabb módszertani ajánlás szakít a minőségkorrekcióval, így az alábbiakban nem alkalmazzuk.

A munka termelékenysége függ az életkortól: egy 40 éves ember általában gyorsabban el tud végezni egy feladatot, mint egy 80 éves. Az output-árazás ugyanazt az értéket rendeli hozzá ugyanahhoz a vacsorához, függetlenül attól, hogy az elkészítése mennyi időt vett igénybe. Ezzel szemben az input-árazás a kevésbé produktív személy kibocsátását értékesebbnek tartja, a nagyobb időráfordítás miatt. Továbbá, ha a család minden tagja ugyanazt az ételt fogyasztja, ugyanazon étel elkészítése a család létszámától többé-kevésbé függetlenül csak kicsivel több munkát igényel, és mindegy, hogy otthon vagy étteremben étkeznek. Ám az étterem output árazást alkalmaz, így a számla összege igenis függ a család méretétől, míg az input megközelítés csupán csekély különbséget találna.

Az input megközelítés két fő hibája – a termelékenységekülönbségek és a méretgazdaságosság iránti érzéketlenség – miatt az idősök által végzett munka értékesebbnek tűnik, mint amilyen valójában. Az előző bekezdésben ezt már bemutattuk a korszpecifikus termelékenységekülönbségek esetében. A méretgazdaságosság is ilyen életkori hatást hoz létre, mert a háztartás mérete szintén korfüggő. Magyarországon az idősebb emberek jellemzően saját háztartásban, egyedül vagy párban, felnőtt gyermekeiktől külön élnek. Az ilyen háztartások mérete átlagosan kisebb, mint a kétgenerációs háztartásoké, amelyekben többnyire középkorú szülők és gyermekeik élnek. A korszpecifikus termelékenységekülönbségek a minőségkorrekciós tényezőkhöz hasonló együttthatókkal kezelhetők, ám ez utóbbiak nem a tevékenység típusához, hanem az életkorhoz kapcsolódnak. Mindkét megoldás külső tudással egészíti ki az időmérleg-vizsgálatot. Ezzel szemben méretgazdaságosságot korrigáló tényezőket közvetlenül a felmérésből is nyerhetünk. A háztartás korszpecifikus méretét közvetlenül a mintából is meg lehet becsülni, ezt pedig használhatjuk korrekciós tényezőként.

Az NTTA jelenlegi szabványa e két hiányosság egyikét sem korrigálja. Szerencsére az életkor-specifikus termelékenységekülönbség nincs hatással a cikkünkben tett megállapításokra. Még ha túl is becsüljük az idősök által előállított háztartási munka értékét, a fogyasztói is ők maguk, aminek a fent említett tipikus háztartási struktúra az oka, nevezetesen az, hogy az idősök kisebb, egygenerációs háztartásokban élnek. A nettó időtranszferek korprofilját tehát nem befolyásolja az, hogy a módszer érzéketlen a termelékenység különbségeire.

Az aktív korúak által megtermelt és a gyermekek által elfogyasztott háztartási munka értékének alulbecslését viszont nem tudjuk ily módon semlegesíteni. Mivel általában véve elhanyagoljuk a méretgazdaságosság hatását a háztartási munka értékére az életkori torzítástól függetlenül is, alulbecsljük a nagyobb háztartásokban megtermelt és elfogyasztott értéket.

A háztartási munka korszerkezete 2010-ben

A nemzeti transzfeszámmlák elkészítése során a kutatók erőfeszítései arra irányulnak, hogy megtalálják a már standardizált statisztikai eljárások során kialakított makroaggregátumok korprofiljait. Az NTTA-ban fordított a helyzet. A háztartási szatellit számla makroaggregátumainak előállítása az időmérlegből még mindig messze nem általános, de ha egyszer

adott, akkor az alapján már könnyen fel lehet rajzolni a korprofilokat. Az 1. ábrán bemutatjuk az egy főre eső NNTA keresztmetszeti korprofiljait.

A fizetett munkával szemben a háztartási munkát az emberek fiatalabban kezdik (lásd az 5.1. ábra baloldali paneljét). A „munkába állás” nem olyan éles határvonalú és a munkaterhelés viszonylag lassan nő az életkorral. A görbe a 30-as korévek elején éri el az első csúcspontját, amikor az emberek sok időt szánnak kisgyermekükre. E korosztályok körülbelül félévnyi keresetnek megfelelő értéket állítanak elő a háztartásban.⁵

Ahogy a gyermekek nőnek, önállóbbá válnak és végül kiköltöznek a háztartásból, az érintett évfázatok egy főre eső háztartási munkájának értéke csökken, s nem is növekszik addig, míg nyugdíjba nem mennek. Az OECD nyers részvételi és népességi adatai alapján készített számítás szerint 2010-ben a munkaerőpiac elhagyásának átlagos életkora valamivel 59 év alatt volt, minimális különbséggel a két nem között.

5.1. ábra

Hány havi átlagkeresetnek felel meg az egy főre eső éves háztartási termelés, fogyasztás és nettó időtranszfer, 2010

Forrás: A szerzők számítása a 2010. évi időmérleg-felvétel és bértarifa alapján.

A munkából való kilépés szintén különbözik a fizetett és a nem fizetett tevékenységek esetén. Magyarországon gyakorlatilag teljes lefedettséget biztosító felosztó-kirovó nyugdíjrendszer működik, amely a fizetett munkából való tényleges nyugdíjba vonulást néhány, 56 és 62 év közötti évfázatra korlátozza (2010-ben). Ezzel szemben a háztartási munka értéke épp a nyugdíjba vonulás után éri el második csúcspontját. Az emberek megnövekedett szabadidejük egy részét háztartási munkára fordítják. A görbe az idős korban végzett, kevésbé produktív munka értékét túlbecsülő, fenti torzító hatás jeleit is magán viselheti.

A piaci munkajövedelem a nyugdíjkorhatár felett gyakorlatilag teljesen eltűnik, de a háztartásban az emberek tulajdonképpen életük végéig dolgoznak. E tekintetben az 5.1. ábra baloldali paneljében bemutatott görbe inkább a vadászó-gyűjtögető társadalmakra jellemző korprofilokra hasonlít, semmint a fejlett országok munkajövedelmi görbéjére (lásd Lee és Mason 2011b).

⁵ Mivel a háztartási munka értékére vonatkozó becslésünk tartalmazza az imputált munkáltatói járulékot, kereseten e tanulmányban a 2010. évi havi átlagos teljes munkaköltséget értjük.

A háztartási munka fogyasztása

Egyes háztartási tevékenységek a háztartás egy adott tagjára irányulnak. Ilyen például a gyermekeknek a házi feladat-írásban nyújtott segítség. A KSH időmérleg-vizsgálat a fogyasztó személyét nem rögzíti, de a tevékenységi kódok jó, bár nem tökéletes indikátorként használhatók a háztartási javak és szolgáltatások fogyasztójának megállapítására. Leginkább a gyermekgondozási tevékenységeket lehet korcsoport (például a 0–3, 4–6 és 7–14 év közöttiek) szerint könnyen hozzárendelni az adott kedvezményezetthez. Ha ugyanazon korosztályhoz egynél több gyermek is tartozik, a munka értékét egyenlően osztjuk meg közöttük. Az idősgondozás meghatározása nem ennyire egyértelmű. Az időmérleg-felvétel az idős vagy beteg személy gondozására ugyanazokat a kódokat használja. Mivel nem tudjuk, ki beteg az adott háztartásban, ezeket az értékeket az idősökhöz rendeljük (60 éves vagy ennél idősebb) abban az esetben, ha vannak idősök a háztartásban; ha viszont nincsenek, akkor a háztartás tagjai egyenlően részesednek belőle.

Más tevékenységek az egész háztartás javát szolgálják. A kitakarított lakás vagy az elkészített étel előnyeit a háztartás minden tagja élvezi. Ahhoz, hogy az ilyen eseteket is kezelni tudjuk, olyan algoritmusra van szükségünk, amely a munka értékét szétosztja közöttük. Az NNTA standard a teljes ekvivalencia feltevését használja, vagyis a háztartási közszolgáltatásokat egyenlően osztja szét a háztartástagok között.

A háztartáson kívülre adott időtranszferek speciális eljárást igényelnek, mivel az időmérleg-vizsgálat csak a munkavégzést rögzíti, de nem jegyzi fel a háztartáson kívüliek javára végzett munka kedvezményezettjeit. Efféle időtranszfert kétféleképpen lehet nyújtani: ha a vizsgált személy a háztartáson kívül végez nem fizetett munkát, vagy ha a munkát ugyan a háztartáson belül végzik, de fogyasztója nem háztartástag. Ezeket a tevékenységeket (az összes háztartási tevékenység 4,6%-a) a háztartáson belüli fogyasztás koreloszlása alapján osztjuk szét a teljes népességben.

Az 5.1. ábrán a középső panelben tüntetjük fel a nem fizetett háztartási munka fogyasztóinak korprofilját. Látható, hogy a fogyasztás aktív korban viszonylag alacsony, időskorban viszont több mint kétszer akkora, kisgyermekes esetében pedig még több. Úgy tűnik, hogy a háztartási munka vagy háztartási közjavakat állít elő, amelyeket a háztartás valamennyi tagja egyaránt fogyaszt, vagy gyermekeknek és kisebb mértékben időseknek szánt javakat és szolgáltatásokat hoz létre.

Időtranszferek

Az 5.1. ábra jobboldali paneljén tüntetjük fel a fogyasztott és az elvégzett munka különbségét korévenként. Mint a korábbiakban már jeleztük, a nemzetközi konvenciót követve (nettó) időtranszfernek nevezzük e különbségeket. Az ábra világosan mutatja, hogy a háztartásgazdaságban – legalábbis Magyarországon – egyirányú áramlás zajlik a szülőktől a gyermekekhez. A nettó időtranszfer kisgyermekes esetében kiugróan magas, közülük is a legfiatalabbak kapják a legtöbb időtranszfert, ez aztán a korrallal csökken. Egy újszülött az első életévben átlagosan a havi kereset 14-szeresének megfelelő erőforrást kap időtranszferként; egy hétéves a 7-szeresét, míg egy 14 éves a háromszorosát. 18 és 62 éves kor között negatív a nettó időtranszfer értéke. Ezek a korosztályok ugyanis a háztartásgazdaság nettó finanszírozói; az ő háztartási termelésük értéke magasan meghaladja azt, amit ebből maguk fogyasztanak. A 63

évesek és a náluk idősebbek ismét, bár csak kis mértékben a háztartási szolgáltatások nettó kedvezményezettjei.

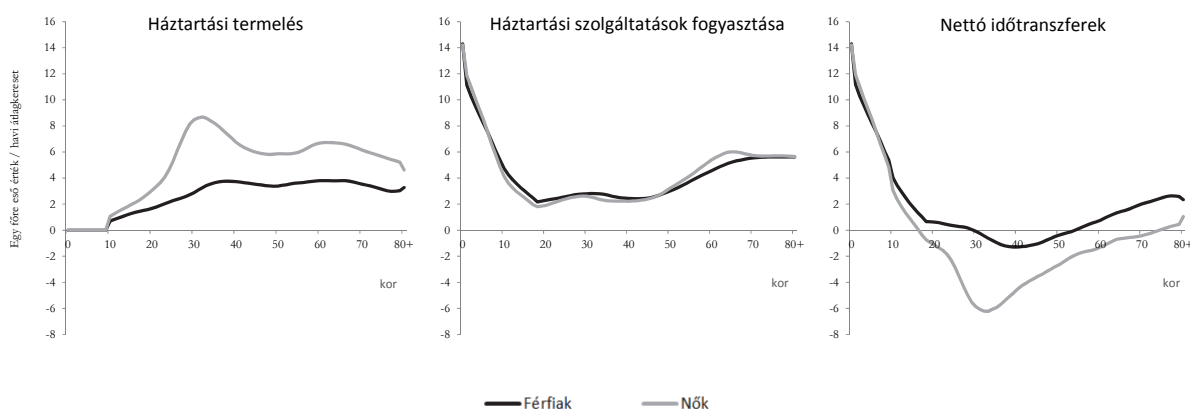
5.3. Férfiak, nők és az időtranszferek

A 5.2. ábra nemi bontásban mutatja az egyes korévekre jellemző termelés, fogyasztás és a nettó időtranszferek átlagos egy főre eső értékeit. A bal oldali panel jól illusztrálja, hogy a nők összességében többet dolgoznak a háztartásban, mint a férfiak; de a koréves bontás alapján az is kiderül, hogy a férfiak és a nők közötti különbség eltér a különböző korévekben. A legnagyobb különbség átlagosan a húszas évek végén és a harmincas években levő nők és férfiak között van, amikor a nők a legnagyobb eséllyel vannak otthon kisgyermekükkel. A férfiak és nők közötti termelés különbsége a korról lecsökken, és sokkal kisebb mértékben, de újra megnő a 60-as korévek elején. A nőkre inkább jellemző egy kétmódusú korprofil, mint a férfiakra. A középső panelről leolvasható, hogy a háztartási javak és szolgáltatások fogyasztása nem tér el számottevően a férfiak és a nők között.

A 5.2. ábra jobb oldali panelje a nettó időtranszfereket mutatja nemi bontásban. A panelről egyértelműen kiderül, hogy az, amit a fentiekben általában az aktív korúaknak tulajdonítottunk, valójában szinte kizárólag a nőknek köszönhető. Elsősorban az aktív korú nők a háztartásgazdaság nettó finanszírozói. Míg a nők átlagosan majdnem egész életük során, 17 éves kortól 73 éves korig adnak nettó időtranszfereket, addig a férfiakra átlagosan ez csak a 30 és 53 éves kor között jellemző. Az 54 éves vagy idősebb férfiak 2010-ben átlagosan 1,3 havi keresetnek megfelelő időtranszfert kaptak. Ez az érték azonban eltörpül a 0–17 éves gyermekek által átlagosan kapott nettó háztartási javak és szolgáltatások mértékétől, amelynek értéke 5,6 havi keresettel ért fel 2010-ben.

5.2. ábra

Hány havi átlagkeresetnek felel meg az egy főre eső éves háztartási termelés, fogyasztás és nettó időtranszfer nemenként, 2010

Forrás: A szerzők számítása a 2010. évi időmérleg-felvétel és bértarifa alapján.

Irodalom

- Donehower, G. (2011): Incorporating gender and time use into NTA: National Time Transfer Accounts methodology. Berkeley: University of California, Dept. of Demography. Kézirat.
- Gál, R. I. Szabó, E. és Vargha, L. (2015): The age-profile of invisible transfers: the true size of asymmetry in inter-age reallocations. *Journal of the Economics of Ageing*, Vol. 5. 98–104.
- Gál, R. I. és Vargha, L. (2015): Jövedelemáramlás együtt élő korosztályok között: a nemzeti transzfeszámmlák és a nemzeti időtranszferszámmlák. *Kutatási jelentések 96*, Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Gál R. I., Vanhuyse, P. és Vargha, L. (megjelenés alatt): Pro-Elderly Welfare States within Child-Oriented Societies. *Journal of European Public Policy*.
- Lee, R. D. (1994a): The formal demography of population aging, transfers, and the economic life cycle. Megjelent: Martin, L. és Preston, S. (szerk.): *The demography of aging*. Washington DC: National Academy Press. 8–49.
- Lee, R. D. (1994b): Population age structure, intergenerational transfers, and wealth: a new approach, with applications to the US. *Journal of Human Resources*, special issue edited by P. Gertler, The Family and Intergenerational Relations, 29(4), 1027–63.
- Lee, R. D. és Mason, A. (szerk.) (2011a): *Population Aging and the Generational Economy: A Global Perspective*. Cheltenham UK and Northampton MA: Edward Elgar.
- Lee, R. D. és Mason, A. (2011b): Lifecycles, support systems, and generational flows: patterns and change. Megjelent: Lee, R.D. és Mason, A. (szerk.): *Population Aging and the Generational Economy: A Global Perspective*. Cheltenham UK and Northampton MA: Edward Elgar. 79–106.
- United Nations (2013): *National Transfer Accounts Manual: Measuring and analysing the generational economy*. New York NY: United Nations.
- Vargha, L., Gál, R. I. és Crosby-Nagy, M. (2017): Household production and consumption over the lifecycle: National Time Transfer Accounts in 14 European countries. *Demographic Research* 36(32), 905–944.

A kéziratot gondozta:
Bada I. Csilla

Internet: www.ksh.hu
www.ksh.hu/kapcsolat

(+36-1) 345-6789 (telefon – *telephone*), (+36-1) 345-6788 (fax)